

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

НАУКА, ОСВІТА, СУСПІЛЬСТВО: ІНСТРУМЕНТИ І МЕХАНІЗМИ СУЧАСНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ
V Міжнародної науково-практичної конференції

29–30 березня 2019 р.
м. Київ

Київ
Інститут інноваційної освіти
2019

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
НЗ4

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів заходу не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

*Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого
Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.*

НЗ4 **Наука, освіта, суспільство: інструменти і механізми сучасного інноваційного розвитку:** Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–30 березня 2019 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. — 148 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *С.К. Бурма*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2019
© Інститут інноваційної освіти, 2019
© Друк ФОП Москвін А.А., 2019

Підписано до друку 06.04.2019. Формат 60x84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturna. Ум. друк. арк. 8,60.

Зам. № 0604-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., анг., рос.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Сору Art».

69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-094-133-87-81.

Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки

Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

УДК 378.091.33-027.22:78:373.5 (045)

Л.С. Бесцінна,

здобувачка вищої освіти Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
науковий керівник: **Г.О. Варганич,**
доцент кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. В статті розкриті питання ролі інтерактивних методів на уроках музичного мистецтва, розглянуті праці науковців, які безпосередньо впливали на формування та появу інтерактивних методів. У тематиці матеріалу представлені основні етапи підготовки та впровадження інтерактивних завдань і вправ, які повинні виконувати учні.

Ключові слова. Інтерактивні методи, абсолютна сольмізація, відносна сольмізація, інтерпретації творів.

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва являє собою одну із складових всебічного розвитку особистості, яка передбачає ґрунтовне оволодіння знаннями з предметів психолого-педагогічного та спеціального музичного циклу. Постійні оновлення та перетворення в галузі музично-педагогічної освіти змушують активно слідкувати за змінами в цій сфері, вільно володіти знаннями, та культурою спілкування з учнями.

Стан дослідження проблеми. Досліджували інтерактивні методи навчання науковці: Галина Падалка, Олександр Ростовський, Ольга Олексюк, Оксана Рудницька. Інтерактивний метод навчання класифікують за такими ознаками:

- джерело отримання інформації, спрямованої на формування музичної культури;
- логіка організування художньо-естетичної та художньо-пізнавальної діяльності учнів;
- рівень емоційного впливу на свідомість школярів.

Ця класифікація допомагає редагувати навчально-виховний процес на уроках музичного мистецтва за умови постійної та активної взаємодії вчителя та учнів. У процесі навчання використовують такі методи:

- пояснення;
- розповідь;

- бесіда;
- наслідування (копіювання).

Метою статті є розкриття змісту інтерактивних методів, та їх вплив на розвиток педагогіки в цілому.

Виклад основного матеріалу. На уроках музичного мистецтва в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах впроваджуються інтерактивні методи музичного навчання. Інтерактивні методи входять до музично-педагогічних технологій. Використання сучасних інтерактивних технологій передбачають: спільне моделювання різних ситуацій на уроках музичного мистецтва, взаємодія вчителя і учнів, розв'язання творчих завдань. Розглянемо визначення поняття інтерактивних методів.

Інтерактивний метод музичного навчання — спосіб теоретичного і практичного оволодіння закономірностями музичного мистецтва у процесі активної взаємодії, діалогу вчителя та учнів під час художньо-естетичного спілкування на уроках музики.

Метод пояснення. Він полягає у розкритті вчителем сутності художніх образів, способів, які використав художник для досягнення виразності. Цей метод має практичне значення. Метод пояснення можна інтерпретувати як монологічну форму викладу художньо-педагогічної інформації, розкриття змісту музичного твору або образу, формування вокально-хорових навичок та навичок гри на музичних інструментах.

У процесі роботи з учнями вчитель не повинен перевантажувати дітей надмірною інформацією. Для цього слід дотримуватися наступних вимог: чітко й лаконічно формулювати власні думки; зосереджувати увагу на визначенні ключових понять; утримувати увагу дітей шляхом емоційного впливу на їхню свідомість.

Метод пояснення є одним із основних у музичному навчанні, має свою специфіку, сприяє формуванню музичної культури особистості.

Метод розповіді. Основне призначення цього методу — поповнення знань, вироблення умінь і навичок у конкретних видах діяльності.

Під час розповіді здійснюється вплив на свідомість учнів за допомогою знань, поглядів, переконань. У засвоєнні знань важливу роль відіграють компетентність учителя, який є не тільки носієм інформації, а й активним учасником навчально-виховного процесу. Ефективність формування поглядів і переконань залежить від змістовного й емоційного впливу вчителя на свідомість школярів. Цей метод застосовують під час ознайомлення учнів молодших і середніх класів із життям і творчістю композиторів та виконавців, історією становлення художніх колективів, зразками фольклорної музики.

Розповідь має бути яскравою та емоційно забарвленою. Слід наводити такі приклади із життя композиторів, які викликають інтерес до музики. Метод розповіді має відповідати віковим особливостям учнів; її доцільно супроводжувати уривками з кінофільмів.

Метод бесіди. Як зазначає дослідниця Галина Падалка: — «Метод створення художньо-естетичного діалогу, де вчитель не тільки викладає факти, а й залучає учня до розмови, ставить питання й очікує на відповіді» [4, с. 253].

Бесіда дає змогу за допомогою узагальнень, роздумів, висновків актуалізувати знання попереднього матеріалу і засвоїти новий.

Вчитель повинен ставити чітко сформульовані питання, сприяти засвоєнню основних понять, стимулювати розвиток художньо-пізнавального інтересу і музично-творчий розвиток особистості.

Урок-бесіда, залежно від мети й завдань, може містити три складники:

1) вступну частину, в якій вчитель повідомляє нові поняття, історичні факти творчості композитора;

2) основну частину, де відбувається виклад основного матеріалу, обґрунтування власних спостережень, суджень та думок;

3) завершальну частину, що передбачає підбиття підсумків, узагальнення основних понять та емоційно-образних визначень засобів музичної виразності.

За мотивацією художньо-пізнавальної діяльності бесіди поділяють на такі різновиди:

- бесіда повідомлення;
- бесіда повторення;
- репродуктивна бесіда;
- евристична бесіда;
- контрольна бесіда.

Бесіда як інтерактивний метод навчання передбачає взаємодію вчителя з класом чи групою осіб з метою обговорення художньо-педагогічного матеріалу, спонукає до відтворення набутих знань, до самостійних висновків та узагальнень.

Метод наслідування (копіювання). Засвоєння творчого стилю композитора, художньо-естетичного досвіду, копіювання виконавської та педагогічної майстерності. Галина Падалка зауважує: «Учень опановує засоби виразності, засвоює нормативні зразки художньої діяльності» [4, с. 262]. У дітей молодшого шкільного віку наслідування відбувається неусвідомлено. Інколи діти намагаються копіювати голоси дорослих. Наслідування викликає думки й почуття, переживання, нові ідеї для створення художнього образу, що відтворює внутрішній світ дитини. Усвідомлене копіювання учнями манери звукоутворення, звуковедення, які пропонує вчитель, відіграє важливу роль. Це сприяє злагодженості ансамблю, інтерпретації хорового твору.

Метод ілюстрування. Важливий вид діалогу, який забезпечує показ вчителем наочних засобів навчання, бесід, музичних творів або їх фрагментів. У цьому процесу велике значення надається порівнянню. Вчитель ілюструє позитивні та негативні зразки виконавства, і це дає змогу включити у школяра зорове і слухове сприйняття. Для того щоб донести до учнів авторський задум, вчитель повинен досконало володіти музичним текстом, манера виконання твору повинна відповідати змісту твору й здійснювати емоційний вплив на учнів, стимулювати інтерес школярів.

Метод забігання наперед та повернення до пройденого. Запровадив цей метод Д. Кабалевський та науково обґрунтував Е. Абдуллін у процесі роботи над новою програмою з музики. Цей метод не тільки стимулює пізнавальну активність учнів, а й сприяє послідовному засвоєнню навчального матеріалу. Саме повернення до пройденого матеріалу зумовлене логікою навчального процесу, що має забезпечити міцність знань та якість художньо-естетичного виховання школярів [1, с. 336].

Метод абсолютної сольмізації. Вивчаючи музичну грамоту учні поступово засвоюють розташування нот на нотному стані. За допомогою інтерактивних методів навчання удосконалюється техніка читання нот. Абсолютна сольмізація — сольфеджування, спів з листа з називанням звуків, які відповідають абсолютній висоті. На необхідності оволодіння вчителем методом абсолютної сольмізації наголошували Д. Кабалевський та Е. Абдуллін [1, с. 248]. Для засвоєння цієї техніки необхідні певні педагогічні умови: послідовність, систематичність, диференційований підхід та врахування рівня готовності кожного класу.

Метод відносної сольмізації. Це спів мелодії зі складовими назвами ступенів звукоряду із використанням ручних знаків (ЙО, ЛЕ, ВІ, НА, ЗО, РА, ТІ). Угорський композитор З. Кодай використовував метод відносної сольмізації для розвитку музичного слуху дітей [5, с. 105—109].

О. Ростовський зазначає, що розвиток музичного слуху першокласників слід починати з відносного сольфеджування з паралельним переходом до абсолютного з наступних класів. Школярам не обов'язково знати, як називається звук, який вони співають. Значно важливіше, щоб вони відчували його ладове забарвлення, щоб у них склалися стійкі ладові асоціації. Перевагою ладової сольмізації є також наявність цікавих прийомів і методів роботи на уроці, які підвищують активність учнів [5, с. 227]. Б.М. Теплов наголошував про те, що саме відносна, а не абсолютна висота звуків, є провідним моментом у сприйманні музики [6, с. 80].

Спів за допомогою ручних знаків сприяє зосередженню уваги учнів, активізує слухові уявлення, розвиває ладове відчуття.

Метод інтерпретації творів музичного мистецтва. Музична енциклопедія пояснює поняття «інтерпретація — творче виконання художнього твору, що ґрунтується на самостійному тлумаченні виконавця. як художнє тлумачення співаком, інструменталістом, диригентом музичного твору в процесі його виконання, розкриття ідейно-образного змісту музики виразними й технічними засобами виконавського мистецтва» [3, с. 355]. Метод інтерпретації творів передбачає творчий підхід до розкриття змісту музичного образу або музичного твору, який ґрунтується на власному відчутті виконавця або слухача. Основну роль в інтерпретації музичного твору відіграють активність та зацікавленість самих дітей, їх музично-теоретична підготовка, але провідна роль в інтерпретації музичних творів належить вчителю.

Метод співу з голосу або на слух. Суть співу з голосу або на слух полягає в тому, що вчитель співає мелодію, а клас її повторює, тобто самостійно відтворює. Для досягнення належної якості відтворення пісенного репертуару доцільно розучувати пісні по фразах. Одночасно увагу дітей зосереджують на

звукотворенні, звуковеденні, дикції, ансамблі тощо. Метод співу з голосу або на слух застосовують на різних етапах навчання як ефективний спосіб розвитку звуковисотного й гармонійного слуху, ладового відчуття. Він також сприяє концентрації уваги учнів на чистоті інтонування та засобах музичної виразності, позитивно впливає на розвиток емоційної сфери особистості. Спів з голосу або на слух особливо ефективний у роботі з дітьми, які співають фальшиво. Вони концентруються на співі вчителя, уважно прислуховуються й намагаються інтонаційно чисто відтворити мелодію. Цей метод є основним у роботі з дитячими хоровими колективами та в оволодінні багатоголосним співом.

Метод спостереження за розвитком музичної дії. Відомі дослідники масового музичного виховання: В. Шацька, Б. Асаф'єв, Б. Яворський, Н. Гродзенська наголошували на значенні психічного процесу спостереження в розвитку музично-творчих здібностей дітей, збагачення внутрішнього світу, формування культури сприймання музики. Цей метод допомагає зосередити увагу суб'єкта на динаміці розгортання музичного твору.

Спостереження за розвитком музичної дії може бути довільним і мимовільним. Довільне спостереження передбачає попередній інструктаж, завжди має мету і завдання. Об'єктом мимовільного спостереження може бути будь-який музичний супровід до телевізійних і радіомовних передач, під впливом яких відбувається формування ціннісних орієнтацій, збагачення емоційної сфери особистості. У дітей формується інтерес до вивчення закономірностей і традицій зарубіжної та вітчизняної музики, здобутків і традицій національної культури.

Метод співпереживання. У процесі сприймання творів музичного мистецтва відбувається вживання у музичний образ, що викликає емоційну реакцію у формі естетичних і моральних почуттів та спонукає особистість до співпереживання. О. Ростовський наголошував, що естетичне переживання музики має не лише приносити учням насолоду, а й допомагати усвідомлювати та обстоювати ідеали прекрасного [5, с. 443]. Співпереживання пов'язане з попереднім досвідом дитини, її інтересами, ставлення до життя, обізнаністю з певними жанрами музичного мистецтва. Воно виховує, а отже, формує позитивні морально-естетичні якості індивіда, які допомагають йому зайняти активну життєву позицію.

Метод емоційного впливу. Науковець Володимир Черкасов зазначав «У процесі інтерпретації творів музичного мистецтва вчитель повинен виявити власне ставлення до музичного твору. Почуття, які відчуває виконавець, за допомогою міміки, слова, жестів передаються слухачам. Емоційний вплив на свідомість учнів відбувається за допомогою інтелектуальних, художньо-естетичних та компетентнісних уявлень учителя в музичному мистецтві. Почуття й переживання, які виникають на основі спілкування з творами музичного мистецтва, провокують передусім естетично-комунікативні емоції, пов'язані з лірико-поетичними переживаннями за долю головних героїв» [7, с. 142].

Висновки. Використання сучасних інтерактивних музично-педагогічних технологій сприяють засвоєнню учнями закономірностей розвитку музичного мистецтва, позитивно впливають на ставлення до явищ музичного мистецтва, що

пізнаються й перетворюються на особистісні цінності. Крім того, вони ефективно сприяють створенню атмосфери співробітництва та взаємодію між учителем та учнями, формуванню професійної компетентності та педагогічної майстерності вчителя, розвитку креативності, демократичності й толерантності суб'єктів навчально-виховного процесу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в практичній реалізації інтерактивних методів на уроках музичного мистецтва, спрямованих на розвиток музично-творчих здібностей учнів, формування у них ціннісних орієнтирів засобами музичного мистецтва, виховання естетичного ставлення до навколишнього середовища.

Список використаних джерел

1. Абдуллин Э.Б. Теория музыкального образования : учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е.В. Николаева. — М. : ИЦ «Академия», 2004. — 336 с.
2. Кабалеvський Д.Б. Воспитание ума и сердца : кн. для учителя / Сост. В.И. Викторов. — М. : Просвещение, 1984. — 206 с.
3. Музыкальный энциклопедический словарь / Гл. ред. Г.В. Келдыш. — М.: Советская энциклопедия, 1990. — 672 с.: ил.
4. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). — К : Освіта України, 2008. — 274 с.
5. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі : навч. метод. Посіб. — 2-ге вид. доп. / Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2001, — 638 с.
6. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей // Избранные труды: В 2-х т. — Т.1. — М.: Педагогика, 1985. — 328 с.
7. Черкасов Володимир. Теорія і методика музичної освіти : навч. посіб. — К. : ВЦ «Академія», 2016. — 240 с.

Ю.Г. Богданович,

викладач Уманського обласного музичного училища ім. П.Д. Демуцького

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ

Процес виховання нового покоління, ініціативного, самостійного, освіченого, національно свідомого, зі значним інтелектуальним і духовним потенціалом, надзвичайно складний і суперечливий. Виховання й самовиховання молоді значно ускладнюють сучасні умови розвитку нашого суспільства, що функціонує в умовах порушення звичних систем цінностей і загальної дестабілізації. Ринкова система господарювання пропонує молодим людям нову систему цінностей, у якій провідними виступають ділові та професійні якості особистості: комунікабельність, ініціативність, уміння обходити конкурентів, виконувати доручення тощо. При цьому нібито другорядним залишається моральний компонент діяльності людини.

Виходячи з цього, на вихователя, педагога покладається надзвичайно важливий обов'язок — формування студента як громадянина, зорієнтованого на

вищі національні та загальнолюдські ідеали, збагачення його внутрішнього світу, зміцнення морально-етичного потенціалу, розвиток інтелекту, творчих здібностей, естетичних смаків.

Можливості літератури у цьому відношенні — неоціненні, адже вивчення літератури — це, насамперед, пізнання людиною самої себе, пробудження зусиль, спрямованих на самовиховання. Твори літератури як надбання мовної культури суспільства покликані збагачувати людські почуття, розкривати перед читачем широкий і мінливий навколишній світ, людські взаємини, формувати відповідне ставлення до навколишнього середовища.

Одержуючи від читання духовний заряд для індивідуальної духовної діяльності, для роздумів і мрій, для пильного, вимогливого погляду на самого себе, для вимірювання самого себе, студент намагається зрозуміти краще свою сутність і свої можливості в процесі самореалізації як в професійному, так і в духовному напрямку.

Читаючи художню літературу, студент вчиться оцінювати життєві явища, об'єкти живої природи і на цій основі сприймає і оцінює красу навколишнього, красу людських почуттів, осмислює дійсність з погляду загальнолюдських цінностей.

Література має великі можливості у вихованні в молодого покоління любові до рідної мови. Рідна мова — то безцінне духовне багатство, в якому народ живе, за допомогою якого передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру і традиції. Тому в устах словесника на уроці літератури повинно звучати художнє слово, яке розкриває ідею, стимулює студентів думати, критично оцінювати. В кожному слові вчителя має трепетати, хвилюватися, радіти і обурюватися жива людська пристрасть. В.О. Сухомлинський говорив: «Яким би високим не був зміст слів, з якими вчитель звертається до учнів, вони залишаться для них мертвими, поки в них не займеться вогник почуття, не запульсує кров».

В.О. Сухомлинський радив вчителям літератури гострити кожне слово, перетворювати виховання на мистецтво. «Слово - це найтонший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Вміти користуватися ним — велике мистецтво. Тому, що словом можна створити красу душі, а можна й спотворити її... То ж оволодівайте цим різцем так, щоб з-під ваших рук виходила тільки краса».

Слово викладача-словесника має бути красивим, щирим, емоційним, правдивим. Дуже важливо, щоб студент відчував красу слова, захоплювався нею, бо це той елемент відносин, без якого немислиме виховання. Тому необхідно сприяти виробленню у студентів умінь творити словом, втілювати у художній образ свої думки, почуття і переживання. Завдання викладача — навчити студента бачити, сприймати, відчувати, оцінювати прекрасне й творити його в повсякденному житті.

Не менш важливим є завдання сприяння особистісному становленню студентів, формування у молоді моральної свідомості, розвиток їхнього творчого потенціалу, розкриття індивідуальності. Для такої роботи характерна орієнтація

на співробітництво, формування довірливих особистісних стосунків, урахування інтересів, емоційних станів студентів.

Ефективність такого виховного впливу зумовлюється такими формами і методами виховання:

1. Пряме навчання цінностей (первинне засвоєння інформації через літературні твори, розповіді, лекції на моральні теми, запам'ятовування, пригадування, відтворення; пояснення і керована дискусія, що переносить сутність моральних форм на конкретні життєві ситуації; рольова гра, яка передбачає введення студента в певну соціальну роль і пропонує розв'язати моральну проблему).

2. Опосередковане навчання цінностей (цінності подаються не в «чистому» вигляді, а в контексті змісту навчальних предметів, у живих людських стосунках. З цією метою застосовуються проблемно-ситуаційний підхід, написання творчих робіт, що стосуються конкретних життєвих ситуацій та образів літературних героїв).

Моральному виховуванню молодого покоління сприяють і такі види робіт, як вивчення життєпису письменників у на тлі суспільного життя країни, дослідження тематики творчості, аналіз художнього твору, методи зіставлення, порівняння, «незакінченого речення» тощо.

Навчаючи української та світової літератури, використовую всі можливості уроку, спираючись на художню, наукову, та публіцистичну літературу, матеріали, пов'язані з культурою та історією націй і народів. Головне — не залишати студентів байдужими, будити їхні думки і почуття, намагатися створювати на занятті такі умови, коли кожен захоче висловитись. Найоптимальнішим методом активного навчання є проблемне навчання, а формою — групова робота. Найважливішим етапом вивчення будь-якої теми, на мою думку, має бути обговорення, аналіз проблем твору, що вивчається.

Так, наприклад, під час вивчення повісті О. Бальзака «Гобсек» та комедії І. Карпенка-Карого «Хазяїн» проводжу роботу над проблемним питанням: «Що перетворило людину на глителя?» Для того, щоб найповніше висвітлити цю проблему, треба поступово проаналізувати всі сходинки життя Гобсека та Пузиря, які сприяли такому перетворенню, спосіб їхнього життя, стосунки з родичами, а також роль інших персонажів у розкритті цієї теми. Важливим етапом у роботі над цими творами є колективна робота, результатом якої є розуміння студентами негативних наслідків, до яких призводить прагнення людини вивищитись над іншими, нехтуючи родинними традиціями, народною етикою, мораллю.

Одним із найцікавіших і проблематичних творів світової літератури є роман М. Булгакова «Майстер і Маргарита». В процесі групової роботи над твором разом із студентами вирішуємо такі проблеми, як: «Свобода людини і насилля над особистістю», «Занепад суспільства і духовна деградація людини», «Чи може існувати добро без зла?».

При вивченні твору «Синій птах» М. Метерлінка доцільним є метод незакінченого речення. Так, студентам пропонується продовжити речення:

«Щастя — це...»; кожен студент при цьому залучається до роботи, вчиться висловлювати власні думки, опираючись на вивчений твір.

Література дає взірці прояву як найкращих якостей людей, так і надає можливість побачити найпотворніші прояви людських слабостей. Викладач літератури, керуючись загальнолюдськими цінностями, повинен допомогти молодому поколінню вибрати вірний шлях у житті, знайти свою власну життєву позицію. Так, вивчаючи повість І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», студенти стають свідками постійних суперечок, сварок, бійок між Кайдашенками. Аналіз літературного твору під керівництвом викладача повинен спонукати їх до правильних висновків: внаслідок боротьби і сутичок за власність люди стають дріб'язковими, жалюгідними, жорстокими; сім'я — це найбільша цінність, тож її не повинні руйнувати дрібновласницькі інтереси.

Вивчення творів світової та української літератури також спрямовується на утвердження почуття патріотизму (при вивченні поезій В. Сосюри, Д. Павличка, І. Франка, Л. Українки, Л. Костенко), любові до рідної землі, батьків, чесності, справедливості, національної гідності (твори І. Багряного, О. Довженка), відповідальності за власні вчинки (твори Ф. Достоєвського), застереження від негативних наслідків необдуманної діяльності людини, утвердження вищості справжніх життєвих цінностей (твори О. Бальзака, О. Вишні), краси та благородства людських почуттів (твори О. Купріна, А. Ахматової, М. Цветаєвої), цінностей сімейного життя (твори Г. Ібсена), духовності особистості, її моральності (твори О. Уайльда, М. Булгакова, Е. Хемінгуея, О. Гончара, Лесі Українки) тощо.

Визначені форми та методи морального виховання на уроках літератури, визначені в цій статті, не є вичерпними. Головне — вміти їх застосовувати розумно, опираючись на знання методики викладання, знання дисципліни, знання психологічних особливостей студентів, педагогічну майстерність, творчі здібності. Необхідно пам'ятати, що головна наша мета — виховати Людину — свідому, мислячу, таку, що вміє відчувати і співпереживати, виокремлювати у всьому багатстві світу справжні цінності — загальнолюдські і особисті, Людину, що цінує і поважає себе, а, відтак, — і всіх навколо.

Список використаних джерел

1. Чернявська Л.М. Духовний розвиток особистості в освітньому інноваційному просторі // Вивчаємо українську мову та літературу. — №31, 2006.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. — Посібник. — Дрогобич: Коло, 2006.
3. Савченко О.Я. Особистісно-орієнтоване спілкування // Всесвітня література в загальноосвітній школі. — №1, 1999.

О.О. Гармашов,
аспірант кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету
науковий керівник: **А.В. Сущенко,**
доктор педагогічних наук, професор кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету

ТИПОВІ УТРУДНЕННЯ У ЗАСТОСУВАННІ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

На сьогодні в закладах вищої освіти набуває популярності використання тренінгових технологій, що впроваджують найбільш ефективні методи навчання фахівців гуманітарної сфери, зокрема майбутніх економістів.

При цьому, історія використання тренінгів в освітніх програмах сучасності еволюціонувала разом з потребою навчання слухачів засобом ефективної комунікації в бізнес-процесах, зокрема у вигляді: тренінгів з продажу товарів та послуг, управління персоналом підприємств та організацій, побудови умов командоутворення, міжособистісного спілкування, тощо.

З метою виявлення ефективності використання тренінгових технологій в процесі навчання майбутніх економістів було проведено аналіз публікацій присвячених цьому питанню, здійснено систематизацію та узагальнення проблемних аспектів, які виникають на етапах реалізації тренінгових технологій, реалізовано пошук і систематизацію способів вирішення окреслених проблем.

Важливі аспекти використання тренінгів та методика їх проведення висвітлюються в публікаціях сучасних фахівців в сфері теорії і методики професійної освіти, а також тренерів-практиків П. Берча, Г. Гуревич, М. Кларіна, Т. Котенко, Ю. Лернера, Н. Лукьянчук, В. Пузікова, А. Сущенко [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8] тощо.

Виявлено, що використання тренінгів в підготовці майбутнього економіста сприяє повноцінному зануренню його у професійну діяльність, створює умови для оволодіння ним уміннями фінансового аналізу і бухгалтерського обліку, розвиває в нього здібності творчого вирішення різноманітних професійних завдань, налаштовує його на командну роботу, прискорює його адаптацію до особливостей економічної практики.

У більшості випадків включеного та зовнішнього спостереження за використанням даного виду педагогічної технології, тренінг здійснюється та реалізується за тією ж самою схемою побудови навчального заняття, а саме поетапно: розробка плану тренінгу, підготовка матеріальних та інтелектуальних ресурсів, забезпечення необхідного рівня інформаційної підтримки на всіх стадіях проходження тренінгу, його реалізація, оцінка та рефлексивний аналіз.

Етап підготовки до тренінгу передбачає розробку різноманітних паперових і електронних ресурсів. Паперові матеріали можна звичайно ж написати маркером на ватмані, однак більш привабливо виглядають роздруковані таблиці, інструкції, листи спостережень, тощо. Розробка електронних матеріалів може стати великою проблемою. Звичайно ж при наявності комп'ютера і

проектора викладач може скористатися тривіальними офісними додатками для представлення теоретичних відомостей, демонстрації завдань і проведення вправ.

Однак більш ефективно та інтенсивно тренінги проходять з використанням інтерактивних дощок та проекторів. Викладачу необхідно розробити матеріали для демонстрації на цих пристроях, спланувати сценарій їх використання, віртуозно застосовувати різноманітні додатки (ClassFlow, Easy Interactive Tools, Popplet, Prezi, SMART Notebook, Scrumbler та ін.) і бути налаштованим на засвоєння умінь роботи з новими додатками для інтерактивного обладнання.

Відсутність практики використання інтерактивних матеріалів при проведенні тренінгу становить проблему. Без таких новітніх комп'ютерних засобів не можливо провести тренінг динамічно та цікаво. Вирішити цю проблему можна завдяки цілеспрямованій підготовці майбутніх викладачів економіки до застосування інформаційних технологій навчання. Для цього до плану підготовки майбутніх викладачів економіки необхідно внести вибірккову дисципліну «Інформаційно-комунікаційні технології у вищій економічній освіті», в змісті якої передбачити завдання з розробки інтерактивних матеріалів та застосування хмарних сервісів в освітньому процесі.

Етап проведення тренінгу здійснюється на занятті, за допомогою різноманітних інноваційних технологій навчання — міні-лекцій, дискусій, круглих столів, вправ-розминок, мозкових штурмів, Case-study, ігрових ситуацій, імітаційного моделювання та ін. Для використання такого спектру технологій навчання тренеру необхідно володіти методикою їх застосування. Економічні спеціальності, за якими навчалися майже всі викладачі економічних дисциплін, відносяться до непедагогічних, що створює проблему — вони недостатньо володіють різноманітними інноваційними технологіями навчання. Саме тому сьогодні приділяється увага педагогічній підготовці магістрів економіки, до якої слід залучати досвідчених педагогів. До змісту дисципліни «Методика викладання економічних дисциплін» необхідно включити тему «Інноваційні методи навчання» з обов'язковим тренінгом з їх реалізації.

На етапах *оцінювання і аналізу тренінгу* викладач здійснює тестування й анкетування студентів та проводить дискусію за результатами тренінгу, тому він має володіти методикою проведення педагогічної діагностики. Однак цьому не навчають майбутніх економістів. Отже, не володіння викладачем економічних дисциплін педагогічною діагностикою, методикою аналізу й оцінювання тренінгу може стати наріжним каменем на цих етапах.

Традиційне оцінювання студентів після проведення тренінгу носить необ'єктивний характер, тому розробляються спеціальні методики оцінювання. Одні дослідники застосовують експертне оцінювання групою спостерігачів, інші розробляють спеціальну шкалу і алгоритм оцінювання.

Аналіз результатів тренінгу необхідний для завершальної рефлексії. Студенти визначають ефективність проведеного тренування, а викладач знаходить недоліки. Результати післятренінгового аналізу дають змогу вдосконалити цю навчальну технологію.

Аналіз використання тренінгових технологій згідно з етапами його проведення дав змогу встановити основні проблеми, з якими може стикнутися навіть досвідчений викладач. А молоді викладачі економічних дисциплін, обов'язково потраплять у ці терени. Це: ігнорування механізмів перевірки потреби в тренінгу; відсутність практики використання інтерактивних матеріалів при проведенні тренінгу; незадовільне володіння викладачами різноманітними інноваційними технологіями навчання; виникнення складностей при підтриманні групової динаміки; не володіння викладачем педагогічною діагностикою, методикою аналізу й оцінювання тренінгу.

Список використаних джерел

1. Берч П. Тренінг / пер. с англ., под. ред. И. В. Андреевой. Санкт-Петербург: Издательский Дом «Нева». 160 с.
2. Гуревич А. М. Ролевые игры и кейсы в бизнес-тренингах. Санкт-Петербург: Речь, 2006. 144 с.
3. Кларин М. В. Корпоративный тренинг от А до Я. Москва: Дело, 2001. 224 с.
4. Котенко Т. М. Тренінг як засіб активізації навчання у вищій школі. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки*. 2009. Вип. 16(2). С. 143–147.
5. Лернер Ю. И. Противоречия между экономическим образованием и реальной экономической действительностью. *Вестник Национального. техн. ун-та «ХПИ»: Технический прогресс и эффективность производства*. Харьков: НТУ «ХПИ». 2014. № 64 (1106). С. 67–72.
6. Лук'янчук Н. Класифікація видів тренінгів. *Навчання і виховання обдарованої дитини*. 2013. Вип. 1. С. 272–279.
7. Пузиков В. Г. Технология ведения тренинга. Санкт-Петербург: Изд-во «Речь», 2007. 224 с.
8. Сущенко А. В. Досвід підготовки менеджерів організацій в умовах магістратури. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя. 2015. Вип. 45 (98). С. 497–504.

Н.І. Дмитренко,

викладач-методист ВКНЗ «Коростишівський педагогічний коледж імені І.Я. Франка»
Житомирської обласної ради

КУЛЬТУРА ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ

Комунікативна взаємодія викладача та студентів відбувається переважно у словесній формі, тобто у процесі мовного спілкування. Говорячи про педагогічне спілкування як комунікативний процес, не можна оминати увагою власне процесу спілкування. Спілкування — це процес взаємодії між людьми, у якому відбуваються обмін діяльністю, інформацією, досвідом, вмінням і навиками, а також результатами діяльності. Спілкування є одним із виявів людської сутності, особистісною формою існування і функціонування суспільних відносин. Воно є невід'ємною і дуже важливою стороною людського існування, необхідною

передумовою формування людини як соціальної істоти, здатної до співіснування з собою подібними [1, с. 21].

Одним із суттєвих аспектів вузівського життя є постійна взаємодія викладача і студентів. У процесі цієї взаємодії відбувається особистісне зростання, духовно-творче збагачення обох сторін, що є необхідним елементом спадковості поколінь. У межах цього процесу провідна роль належить викладачу, функції якого мають специфічні якості й ознаки, а особистісні психологічні характеристики здатні впливати як на навчально-виховний процес загалом, так і на особистісний розвиток кожного студента. У певному сенсі викладач є центральною фігурою у вищому навчальному закладі, йому належить і стратегічна роль у розвитку студента протягом професійної підготовки. На сучасному етапі реформування вищої школи педагогічний процес дедалі більше спирається на гуманістичну психологію, яка ґрунтується на визнанні самоцінності особистості як унікальної цілісної системи. “Суб’єкт-суб’єктна” парадигма є основою особистісно-орієнтованої педагогіки, яку може втілювати у життя лише той педагог, який сам утвердився як особистість, є достатньо самоактуалізованим [1, с. 45]. Педагогічне спілкування завжди цілеспрямоване. При цьому сам педагог ніби знаходиться одночасно в декількох “площинах”: він безпосередньо взаємодіє з партнером, спостерігає за собою і своїми діями з позицій їх “професійної відповідності” (рефлексивний контекст спілкування), тримає на контролі свідомості ціль, яку прийняв найпершою, і одночасно оцінює доцільність її збереження або заміни на нову (раціональний контекст спілкування).

Педагогічне спілкування виконує такі функції: взаємовпізнання; обмін думками, почуттями та інформацією; організація і здійснення різноманітних та багатограних навчально-виховних заходів; самовираження, самовизначення і самоутвердження учасників цього процесу [6, с. 179]. Воно спрямоване на саму навчальну взаємодію, на студентів з метою їх особистісного розвитку, а також на предмет засвоєння знань. Педагог, працюючи з одним студентом, завжди орієнтує його результат на всіх студентів, і навпаки, працюючи фронтально, впливає на кожного студента.

Педагогічне спілкування як професійно-етичний феномен вимагає від викладача спеціальної підготовки не лише щодо технології взаємодії, а й морального досвіду, педагогічної мудрості в організації взаємин зі студентами, батьками, колегами у різних сферах навчально-виховного процесу. За своїм змістом і сферою функціонування воно може бути професійним і непрофесійним. Професійне педагогічне спілкування є комунікативною взаємодією, спрямованою на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності, стосунків. Воно забезпечує передання через викладача студентам людської культури, допомагає у засвоєнні знань, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій під час обміну думками. На противагу йому непрофесійне педагогічне спілкування породжує страх, невпевненість, спричинює зниження працездатності, порушення динаміки мовлення, небажання думати і діяти самостійно, стійке негативне ставлення до педагога, навчання [5, с. 68].

За В.А. Кан-Каликом, структура професійно-педагогічного спілкування включає:

- 1) прогностичний етап (моделювання майбутнього спілкування з аудиторією);
- 2) комунікативний етап (організація спілкування на початку навчально-виховного заходу — комунікативна атака);
- 3) управлінський етап (безпосереднє спілкування протягом заходу);
- 4) заключний етап (аналіз перебігу спілкування та його результатів і внесення відповідних корективів у модель майбутнього спілкування) [3, с. 27].

Стосовно кожного етапу педагог має дотримуватися певних правил, які оптимізують комунікативну взаємодію:

- формування почуття “ми”, демонстрація спільності поглядів, що усуває соціальні бар’єри, протиставлення і об’єднує для досягнення спільної мети;
- встановлення особистісного контакту, щоб кожний студент відчував звернення саме до нього. Це реалізують і мовними засобами (найчастіше називаємо студента на ім’я, повторюємо вдало висловлене ним міркування), і невербально (візуальний контакт);
- демонстрація власного ставлення, що виявляється в тому, як ми посміхаємося (відкрито, невимушено чи скептично), з якою інтонацією говоримо (дружно, сухо, тиснучи на студента), як експресивно забарвлені наші рухи (спокійні, стримані чи зневажливі, нервові), яку обрали дистанцію (довіри чи конфронтації);
- показ яскравих цілей спільної діяльності — накреслення спільного “ми” у майбутньому, що демонструє зацікавленість у співрозмовникові;
- передача педагогом розуміння внутрішнього стану студентів — “зчитування” настрою співрозмовника, що сигналізує про зацікавленість у взаємодії, взаєморозумінні;
- постійний вияв інтересу до студентів. Це означає — слухати студентів, ставити запитання і прислухатися до їхньої думки, співпереживати, наголошувати на позитивному, тобто робити все, що підтримує студента в його позитивних намірах;
- створювати ситуації успіху, потрібні для сприятливого психологічного тла взаємодії [4, с. 123].

Педагогічна ефективність мовлення викладача залежить від рівня володіння мовою, правильного вибору мовних засобів, від культури мови. Важливими його характеристиками є змістовність, логічність, точність, ясність, стислість, простота та емоційна виразність, образність, барвистість мовлення. Правильна вимова, вільне, невимушене оперування словом, відмова від вульгаризмів, провінціалізмів, слів-паразитів, зайвих іншомовних слів, наголошування на головних думках, фонетична виразність, інтонаційна розмаїтість, чітка дикція, розмірений темп мовлення, правильне використання логічних наголосів та психологічних пауз, взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою — необхідні елементи мовної культури викладача [2, с. 188].

Педагогічне спілкування як процес організації, встановлення й розвитку комунікації, взаєморозуміння та взаємодії між педагогом і студентами має мотиви, ціль, функції, зміст та способи реалізації, а також результат.

Саме тому культура спілкування між викладачем і студентами ґрунтується на дотриманні загальних правил поведінки, тобто етикету. Оскільки моральна культура спілкування є складовою культури педагогічного спілкування, то важливим аспектом педагогічного спілкування є етика мовлення, або мовний етикет. Система ритуалів і відповідних словесних формул, що вживаються з метою встановлення контакту та підтримання доброзичливої тональності, і становить мовний етикет [2, с. 188].

Культура педагогічного спілкування містить уміння слухати, ставити запитання, аналізувати відповідь, зрозуміти студента і самому бути зрозумілим для нього, бути уважним, спостережливим, встановлювати контакт, бачити й розуміти реакцію аудиторії, передавати своє ставлення до того, про що йдеться, зацікавити, захопити поясненням, орієнтуватися в ситуації. Кожен з педагогічних працівників створює свій стиль спілкування.

Найважливішими умовами щодо розвитку культури педагогічного спілкування у студентів є: озброєння студентів знаннями про культуру педагогічного спілкування; розвиток у них комунікативних умінь і активізація самовдосконалення структурних компонентів культури педагогічного спілкування [5, с. 69].

Таким чином, процес формування культури педагогічного спілкування у студентів необхідно розглядати як найважливішу складову частину вирішення загального завдання формування особистості фахівця, його професійної компетентності, педагогічної культури.

Список використаних джерел

1. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні : підручник/ Н.Ю. Бутенко — К. : КНЕУ, 2004. — 383 с.
2. Загнітко А.П. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування / А.П. Загнітко, І.Г. Данилюк. — Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2004. — 480 с.
3. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении / В.А. Кан-Калик. — М. : Просвещение, 1987. — 190 с.
4. Педагогічна майстерність: підручник/ І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Вища шк., 2004. — С. 321.
5. Савенкова Л. О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління : монографія / Л. О. Савенкова. — К. : КНЕУ, 2005. — 212 с.
6. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: «Либідь», 2002. — 559 с.

Я.Ю. Коваленко,

викладач фізичного виховання

Криворізького коледжу Національного авіаційного університету

РОЛЬ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ

Анотація. Розглянуто оцінку і аналіз рухової активності студентів. Показано значущість рухової активності у формуванні здорового способу життя студентів. У дослідженні використано дані анкетного опитування студентів вищого навчального закладу. Виявлені фізкультурно-спортивні пріоритети студентів повинні братися до уваги при розробленні програми фізичного виховання. Виявлено широкий спектр причин, що перешкоджають заняттям. Ці причини варто розглядати під час індивідуальної роботи з кожним студентом. Доведено, що рухова активність впливає на формування стійких навичок здорового способу життя студентів.

Ключові слова: рухова активність, студенти, здоровий спосіб життя, мотивація до занять.

Постановка проблеми. Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що сучасні умови життя вимагають від вищих навчальних закладів пошуку оптимальних шляхів підготовки висококваліфікованих фахівців з високим рівнем конкурентоспроможності в умовах ринкової економіки. З огляду на це молоді фахівці повинні адаптовуватися до нових умов праці, удосконалюючи власні професійні знання, розвиваючи високу працездатність, фізичне здоров'я. Накопичені за останні роки дані вітчизняних науковців (Канішевський С.М., Круцевич Т.Ю., Огірко І.В. та ін.) свідчать про недостатній рівень “фізкультурної освіченості” студентів, які не вирізняють таких понять, як “сутність здоров'я”, “здоровий спосіб життя”, “роль рухової активності” у формуванні здорового способу життя. У свідомості більшості студентів рухова активність не є тим чинником здорового способу життя, що інтегрує інші чинники — харчування, раціональний графік праці і відпочинку, гігієну й ін. Це зумовлено низькою мотивацією до занять фізичною культурою, дотримання здорового способу життя і недостатньою ефективністю сучасної організації фізичного виховання студентів, яка не забезпечує не тільки оздоровчих, але й розвиваючих впливів.

Стан дослідження. Рухова активність складається із рухів, які є однією із необхідних умов життя. Вона підвищує працездатність, покращує здоров'я, забезпечує різносторонній гармонійний розвиток, функціонування серцево-судинної, дихальної, гормональної та інших систем організму, активізує нервово-м'язовий апарат і механізми передачі рефлексів з м'язів на внутрішні органи.

Оздоровче значення рухової активності для людини полягає в нейтралізації самих передумов захворювань у вигляді спричинених гіпокінезією порушень функцій організму. У випадку, коли захворювання спричинене недостатністю руху (наприклад, при атеросклерозі і гіпертонічній хворобі), фізичні вправи можуть бути використані як специфічний засіб лікування, якщо ж захворювання не пов'язано з гіподинамією, а має інфекційну природу, то фізичні вправи виявляють неспецифічну лікувальну дію.

До причин, що викликають погіршення здоров'я студентів, відносяться високі розумові навантаження, інтенсифікація навчального процесу та існуюча його орієнтація, заснована на перевазі статичних навантажень. Це сприяє штучному скороченню обсягу довільної рухової активності студентів, коли студенти страждають гіподинамією, наслідком якої є зниження працездатності, загальної реактивності організму й ріст захворюваності. Дбайливе і відповідальне ставлення до власного здоров'я повинно виступати основною мотивацією до занять фізичними вправами і спортом. Зменшення рухової активності знижує енерговитрати, призводить до недостатньої стимуляції зростання та розвитку в період найбільшої пластичності та схильності до впливу зовнішнього середовища, викликає обмеження й неповноцінне використання генофонду. Як результат — низькі рівні фізичного розвитку функціональних можливостей людини, які важко відновити в зрілому віці навіть шляхом систематичного тренування. Недостатність рухової активності порушує нормальну роботу всіх систем організму, знижує його резистентність. Гіподинамія є більш небезпечною, ніж деякі захворювання. Внаслідок перебудови вегетативних функцій на більш низький рівень гомеостазу в умовах гіподинамії знижується витривалість та економічність діяльності рухового апарату і вегетативних систем енергозабезпечення, знижується обсяг функціональних резервів. За таких умов людина швидко втомлюється при виконанні будь-якої роботи.

Важливою умовою ефективного рухового режиму студентів є дотримання раціональних норм рухової активності. Раціональна норма рухової активності - це такий її обсяг, який забезпечує зміцнення здоров'я та його підвищення протягом навчального року. Індивідуальна норма рухової активності обумовлена досягненням конкретного фізичного стану, котрий можна виразити кількісними показниками фізичної працездатності, фізичної підготовленості, функціональним станом основних систем організму. Реальний об'єм рухової активності студентів не відповідає біологічним нормам, необхідним для повноцінного розвитку молодого організму, що пояснюється збільшенням витрат часу на навчальну діяльність та скороченням годин на заняття з фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Оптимальний руховий режим — найважливіша умова здорового способу життя. Цілісність людської особи виявляється, перш за все, у взаємозв'язку і взаємодії психічних і фізичних сил організму. Гармонія психофізіологічних сил організму підвищує резерви здоров'я, створює умови для творчого самовираження в різних областях нашого життя. Чим інтенсивніше рухова активність у межах оптимальної зони, тим повніше реалізується генетична програма і збільшуються енергетичний потенціал, функціональні ресурси організму і тривалість життя.

Робота м'язів полягає не лише у механічній дії, яка допомагає організму переборювати силу тяжіння. У кожному прояві такої роботи — джерело нервових імпульсів, що передаються у центральну нервову систему, а звідти розповсюджуються по всіх без винятку внутрішніх органах. Тобто, робота м'язів є джерелом інформації, яку сприймає кожен орган та кожна тканина нашого організму, до того ж, це найдавніший вид інформації. Бернштейн М.О.

наголошує, що в процесі еволюції соматичної системи (за виключенням останнього філогенетичного відрізка) визначаючою ланкою є ефекторні функції. «Долю індивідуума у боротьбі за існування вирішують його дії — більший або менший ступінь їх адекватності у процесі пристосування, яке все більше ускладнюється» [3, 15]. Сигнали, що надходять від м'язів — моторно-вісцеральні рефлекси, — стимулюють обмін речовин та енергії, підвищують економічність життєдіяльності тканин, їх працездатність і, в кінцевому значенні, покращують стан здоров'я. Ось тому інформація, що виникає в процесі м'язової діяльності, має життєво важливе значення. [6, 256]

Слід згадати, що еволюція людини проходила таким чином, що інтенсивна м'язова діяльність і постійні фізичні навантаження стали складовою частиною нормальної життєдіяльності. Прогрес порушив еволюційно сформовані механізми функціонування організму — м'язова діяльність і фізичні навантаження поступово були замінені відповідною технікою, а між іншим, оздоровче значення праці та фізичних вправ повністю збереглися. Виявилось протиріччя між умовами життя і біологічними потребами, які багато в чому визначили розвиток та характер масових неінфекційних захворювань, серед яких серцево-судинні займають провідне місце [7, 85].

Г.Л. Апанасенко [1, 18] дійшов до висновку, що регулярна фізична активність підвищує потенціал енергоутворення, який визначає стійкість організму до факторів, що сприяють розвитку ішемічної хвороби серця. Цей потенціал, який забезпечується зростанням протонної ділянки сполучених мембран мітохондрій, сприяє ефективному ресинтезу АТФ, зниженню споживання кисню у певних (стандартних) умовах і розвантаженню серцево-судинної системи, що забезпечує транспорт кисню до тканин.

Рухові дії є могутніми чинниками, що підвищують адаптаційні можливості організму. Згідно з «енергетичним правилом скелетних м'язів» І.А. Аршавського [2, 112], енергетичний потенціал організму і функціональний стан всіх органів і систем залежить від характеру діяльності скелетних м'язів.

У звичайній повсякденній діяльності при обмеженні фізичної активності реалізується лише незначна частина функціональних ресурсів організму. У більшій частини сучасного населення виникла реальна небезпека розвитку гіподинамії.

Для студентів систематичні заняття фізкультурою і спортом набувають виняткового значення. Відомо, що здоровій молодій людині, яка веде «сидячий» спосіб життя і не займається фізкультурою, досить важко витримувати навіть незначні фізичні навантаження (з'являється тахікардія, збільшується частота дихання та ін.). Навпаки, тренувана людина легко справляється із значними фізичними навантаженнями. При використанні рухового навантаження в індивідуальних та групових заняттях заміщується м'язовий дефіцит. При цьому включаються резервні можливості організму, покращується його функціональний стан. Сила і працездатність серцевого м'яза, головного двигуна кровообігу, знаходиться в прямій залежності від сили і розвитку всієї мускулатури. Фізіологічні вправи збільшують стійкість антистресорних фізіологічних реакцій

[4, 55]. Їх слід розглядати як важливий фактор високої і продуктивної не тільки фізичної, але й психічної активності людини на довгі роки. Фізичні вправи сприяють активізації функцій головного мозку, поліпшують сон, підвищують працездатність, покращують загальне самопочуття.

Здоров'я багато в чому визначається рівнем розвитку якісних сторін рухової діяльності. Основними якостями, що характеризують фізичний розвиток людини є сила, швидкість, спритність, гнучкість і витривалість. Вдосконалення кожної з цих якостей сприяє зміцненню здоров'я. Для ефективного оздоровлення і профілактики хвороб необхідно тренувати і удосконалювати в першу чергу найціннішу якість — витривалість у поєднанні із загартуванням та іншими компонентами здорового способу життя [5, 70].

Предметом досліджень є вивчення ставлення студентів до занять фізичною культурою і спортом. У дослідженні, що проводилося методом анкетування, взяли участь 20 юнаків і 73 дівчини. Аналіз отриманих даних дозволяє реєструвати наступні факти:

- вранішню гімнастику щодня виконують тільки 2,7% студенток та 5% студентів;
- виконують вранішню гімнастику 2-3 рази на тиждень 24,7% студенток, 20% студентів;
- займається спортом в секції 34,1% дівчат, 55% юнаків;
- самостійно займається фізкультурою 27,7% студенток, 50% студентів;
- займаються фізкультурою в окремих випадках 31,5% дівчат, 5% юнаків;
- тільки 11% студенток та 15% студентів проводять процедури, що загартовують;
- вважають, що заняття фізкультурою сприяють зміцненню здоров'я 91,8% студенток і 85% студентів.

Як видно з відповідей на запитання анкети, переважаюча більшість студентів вважають, що фізична активність позитивно впливає на здоров'я людини. Проте даний факт мало вплинув на формування у них потреби в заняттях фізкультурою і спортом. Поки що існує стереотип, де фізкультура — вимушена необхідність. Одним з найважливіших завдань педагогів є зміна означеного стереотипу. Рухова активність (оптимальна для даного віку, рівня фізичного здоров'я тощо) повинна стати нормою життя для кожної людини.

Висновки. Отримані дані свідчать про те, що шляхом раціонального вибору засобів фізичного виховання, що враховують фізкультурно-спортивні інтереси студентів, можлива побудова ефективної діючої системи фізичного виховання. Формування мотивації до занять з фізичного виховання, є реалізація мети заняття — це перспектива для подальшого удосконалення організації і змісту фізичного виховання студентів педагогічних вищих навчальних закладів.

Подальші дослідження передбачається провести в напрямку вивчення інших проблем впливу рухової активності на формування стійких навичок здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Апанасенко Г.Л. Физическое развитие детей и подростков. — Киев, 1985.
2. Аршавский И.А. Энергетическое правило скелетных мышц и механизмы становления и преобразования вегетативных функций в онтогенезе. — В кн.: Вопросы кибернетики. М, 1978, вып. 37.
3. Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность. — М.: «Наука», 1990.
4. Казин Э.М., Блинова Н.Г., Литвинова Н.А. Основы индивидуального здоровья человека. Введение в общую и прикладную валеологию. — М.: ВЛАДОС, 2000.
5. Назаренко Л.Д. Оздоровительные основы физических упражнений. — М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. — 240 с.
6. Психология здоровья: Учебник для вузов / Под ред. Г.С. Никифорова. — СПб.: Питер, 2006.
7. Цимбал Н.М. Практикум з валеології. Методи зміцнення фізичного здоров'я. — Тернопіль: «Навчальна книга — Богдан», 2000.

Л.В. Круть,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Навчально-наукового інституту іноземної філології

Житомирського державного університету імені Івана Франка

науковий керівник: **А.В. Кузнецова,**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та новітніх технологій навчання

Житомирського державного університету імені Івана Франка

МЕТОДИ ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ДО ПОШУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Відповідно до Концепції Нової української школи учень повинен бути всебічно розвиненою особистістю, здатною до критичного мислення, патріотом та інноватором. Розвивати ці якості в молодому поколінні це основне завдання сучасних педагогів. Учень повинен вміти працювати з інформацією, бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити та бути комунікабельним [1].

У зв'язку із розвитком комп'ютерних технологій та мультимедійних засобів навчання, у сучасного вчителя виникає потреба у застосуванні нових методів залучення учнів до пошуково-пізнавальної діяльності, спонукання до творчості та розвитку у школярів таких вмінь, як уміння працювати з великими об'ємами інформації, самостійний пошук інформації, творче мислення, бажання розвиватись та дізнаватись щось нове та інше. Завдання вчителя — створити необхідні умови для набуття практичних навичок кожним учнем, підібрати такі методи навчання, які б допомогли кожному учневі показати його можливості та креативність. На нашу думку, використання сучасних засобів навчання, таких як комп'ютерні програми, онлайн-технології, проектна технологія можуть допомогти у вирішенні даного питання.

Мета даного дослідження визначити вплив проектної технології на розвиток пошуково-пізнавальної активності учнів при вивченні англійської мови. Матеріалом дослідження слугують праці відомих американських науковців-

педагогів ХХ ст. та словник педагогічних термінів. Дослідження цього питання триває не один десяток років.

«Проект — це сукупність засобів, дій учнів для розв'язання певної проблеми» [2]. Засновником методу проектів вважають Джона Дьюї, американського філософа, реформатора освіти, який ще в 20-х роках ХХ ст. намагався реформувати традиційні системи навчання, він перший поєднав теорію і практику, пізнання і діяльність, в результаті якої учні можуть накопичувати власний досвід. Дж. Дьюї казав, що «Освіта — це не тільки підготовка до життя, це саме життя» [3].

Учень та послідовник Д. Дьюї, американський педагог, В. Кілпатрик, удосконалив систему роботи над проектами. Він виділив 4 типи проектів:

1. проект, метою якого є втілення якоїсь ідеї або плану у зовнішній формі, як побудова човна, написання листа, представлення п'єси;

2. проект, метою якого є насолоджуватися деяким (естетичним) досвідом, як слухати історію, симфонію, оцінювати картину;

3. проект, метою якого є виправити деякі інтелектуальні труднощі, вирішити певну проблему, падіння роси, щоб з'ясувати, як Нью-Йорк переріс Філадельфію;

4. проект, мета якого полягає в тому, щоб отримати певний ступінь майстерності або знань, наприклад, вивчення неправильних дієслів французькою мовою [4].

Ця технологія вдосконалювалась впродовж багатьох десятиліть і набула актуальності і в ХХІ ст. Проектну технологію використовують для вивчення будь-якого предмету, незалежно від віку учнів.

Активністю учнів у навчанні вважається дидактичний принцип, що вимагає від педагога такої організації процесу навчання, яка сприяє вихованню в учнів ініціативності й самостійності, міцному і глибокому засвоєнню знань, виробленню необхідних умінь та навичок, розвитку в них спостережливості, мислення й мови, пам'яті й творчої уяви [4, с. 21].

Проект може вважатись діяльністю учня, яка має декілька етапів для отримання кінцевого результату. Перш за все, учень повинен обрати тему проекту та очікуваний кінцевий результат. Результатом проекту може бути презентація, створення власного відео, блогу, журналу, доповідь, фільм, календар, сценарій, макет, тощо. Учень повинен розуміти в якому вигляді він хоче оформити свій проект, поставити перед собою конкретні завдання та побудувати певний алгоритм. Наступним кроком є виконання завдань відповідно до побудованого плану (алгоритму), при цьому учневі необхідно отримання якомога більшої кількості вхідної інформації для аналізу, співставлення та аргументування. І завершальним етапом проекту є оформлення кінцевого результату та представлення проекту [2].

За кількістю учасників проекти поділяються на індивідуальні, парні та групові. Спільна робота з іншими учнями зближує, розвиває комунікативні навички, вчить висловлювати власну думку та співпрацювати з іншими учасниками.

Перевагами методу проектів є розвиток навичок самостійного пошуку інформації, роботи в групі, розвиток самостійності та ініціативи, підвищення мотивації та розвиток естетичного смаку. Ще однією перевагою проектів є міжпредметні зв'язки. Виконуючи дослідження учні здобувають знання не лише з англійської мови, а й з культурології, історії, біології, мистецтва та інших.

Вчитель англійської мови може використовувати метод проектів для розвитку навичок аудіювання, говоріння, письма, читання та перекладу. Особливість проектної діяльності навчання англійської мови полягає в тому, що учні вивчають мову під час виконання проблемно-пошукових завдань, які вони отримують згідно зі своїми інтересами, здібностями та рівнем володіння мовою. Основною вимогою до виконання проекту є креативність, новизна, цікаві винаходи та вміння їх представити. Проектна діяльність це поєднання теорії з практикою. Метод проектів дозволяє учням проявити самостійність

Сучасний вчитель зможе успішно працювати лише за умови максимального залучення кожного учня до активної діяльності. Тому використання різноманітних методів, прийомів, форм в навчанні, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності, сприяє покращенню засвоєння інформації учнями. Виконання проекту сприяє розвитку уяви учнів, комунікативних компетентностей, дослідницьких навиків, сприяє критичному мисленню, спостережливості та зацікавленню учнів. Учень вчиться самостійно організовувати свою роботу, робити висновки, висувати гіпотези та брати участь у дискусіях, шукати та опрацьовувати першоджерела та презентувати результати своєї роботи. Учень не лише отримує теоретичні знання, а й вчиться застосовувати їх на практиці.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистісно-орієнтоване навчання / І. Бех / Посібник. — К. ІЗМН. — 2005.
2. Поняття навчального проекту. Етапи виконання навчального проекту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://school-65.jimdo.com/поняття-навчального-проекту/>
3. Рогозіна Л. А. Педагогічні ідеї Д. Дьюї у світлі сучасних освітніх тенденцій [Електронний ресурс] / Л. А. Рогозіна, А. А. Негур, О. Б. Залюбівська // Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 22-24 березня 2017 р. — Електрон. текст. дані. — 2017. — Режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/2273>.
4. William Heard Kilpatrick. The project method. The Use of the Purposeful Act in the Educative Process. — Teachers College, Columbia University, Eleventh Impression, March, 1929.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. — К.: Либідь. 1997. — 21 с.

В.Д. Мараренко,
здобувачка вищої освіти Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
науковий керівник: **Г.О. Варганич,**
доцент кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ПРИНЦИПИ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядається такі педагогічні явища, як принципи і закономірності навчання у контексті уроку музичного мистецтва. Детально проаналізовані вимоги до побудови принципів та закономірностей навчання, які забезпечують практичну ефективність у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: концепція музично-естетичного виховання, «три кити», тематична побудова, принципи навчання, закономірності навчання.

Постановка проблеми. Розвиток освіти засвідчує, що організування навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти здійснюється на основі комплексу принципів навчання, який поєднує загальнодидактичні та спеціальні положення і вимоги до вивчення закономірностей музичного мистецтва.

Стан дослідження проблеми. Проблемі питання принципів і закономірностей музично-естетичного навчання присвячені науково-педагогічні праці: Я.-А. Коменського, К. Ушинського, Д. Кабалевського. Також цю проблему розглядали науковці-дослідники: О. Апраксина, Г. Падалка, О. Ростовський, Л. Масол, Ю. Алієв, О. Безбороздова, Е. Абдулін. На основі праць науковців було сформульовано основні принципи і закономірності, на яких базується сучасний освітній процес, але ми не можемо вважати це кінцевим результатом, у зв'язку з безперервним розвитком педагогічної науки.

Метою статті є:

- поповнення теоретичної бази знань здобувачів вищої освіти про розглянуті нами педагогічні явища;
- ознайомлення з передовим досвідом науковців та його впровадження у навчально-творчий процес.

Виклад основного матеріалу. Принципи мистецького навчання це основні положення, що детермінують сутність, зміст, провідні вимоги до взаємодії учителя й учнів і виконання яких передбачає досягнення результативності процесу оволодіння учнями мистецтвом. Принцип музичного навчання — вимоги до організування навчального процесу з художньо-естетичного виховання молоді; основні положення, що визначають зміст, форми й методи музично-творчої діяльності.

Відомий чеський педагог гуманіст Я.-А. Коменський, який першим у світі теоретично обґрунтував комплекс основних педагогічних питань, та запровадив класно-урочну систему навчання написав видатний твір «Велика дидактика», що започаткував науку про навчальний процес. У своїх педагогічних працях він спирався на постулат природовідповідності, пропонував дотримуватися в навчанні принципів послідовності, поступовості, систематичності й наочності [7, с. 122–123]. Я.-А. Коменський настоював, щоб у школах другого ступеня музичні заняття проводилися у початкових класах щодня і для всіх дітей. Пропонував такий зміст музичних занять:

- перший клас — вивчення гам, ключів, початкове сольфеджіо;
- другий клас — досконале володіння сольфеджіо;
- третій клас — спів, вивчення багатоголосної музики;
- четвертий клас — спів, навчання гри на музичних інструментах [6, с. 67].

Вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогіки здійснив К. Ушинський. Він створив цілісну дидактичну систему, обґрунтував загальні умови навчання і виховання. У праці «Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології» Костянтин Ушинський на основі цілісного підходу до навчання виокремив такі принципи: системності і послідовності, активності й свідомості, міцності засвоєння знань, особливого значення виховного навчання.

Радянський композитор та педагог Д. Кабалевський у своїй концепції музично-естетичного виховання виокремив такі принципи:

- формування інтересу дітей до занять музикою;
- спрямованість музичних занять на духовний розвиток особистості; зв'язок музики із життям;
- залучення учнів до світового музичного мистецтва; тематичний підхід до побудови змісту програми;
- контраст із зіставлення;
- досягнення музичної грамотності;
- усвідомлення того, що сприймання музики є основою будь-якого виду діяльності;
- спрямованість занять музикою на розвиток творчих можливостей особистості [7, с. 123].

Принципи музично-естетичного виховання педагог визначив спираючись на положення, які визначають зміст і методику музичної освіти. Пропоную ознайомитися із ними детально.

Принцип опори на три основні типи музики, так звані «три кити» — пісню, танець, марш.

Д. Кабалевський розглядає пісню, танець і марш, як найпоширеніші, масові, демократичні музичні сфери, які об'єднують між собою здобутки музичного мистецтва, проходячи крізь усю класичну і сучасну музику [3, с. 12].

Принцип активізації музичного мислення. Обов'язковою умовою для активізації музичного сприймання учнями та аналітичного мислення є опора на художній і життєвий досвід дітей, який дозволяє їм самостійно розпізнати пісенність, танцювальність або маршовість в музиці [7, с. 127].

Принцип зв'язку музики із життям. Д. Каблєвський зауважував: «Музика і життя — це генеральна тема, свого роду «надзавдання» шкільних занять музикою, яку в жодному разі не можна виділяти в самостійний, більш або менш ізольований розділ. Вона повинна пронизувати усі заняття в усіх ланках від першого до останнього класу» [4, с.18]. В основі такої будови запропонованої Д. Каблєвським лежить тематична побудова, що об'єднує всі види музичної діяльності дітей. Принцип тематизму об'єднує музику як мистецтво з музикою як із шкільним предметом [7, с. 128].

Проблемою навчання та виховання молоді займалися такі науковці й дослідники: О. Апраксина, Г. Падалка, О. Ростовський, Л. Масол, Е. Абдулін, Ю. Алієв, О. Олексюк, М. Осеннева та Л. Безбороздова.

Доктор педагогічних наук О. Апраксина зробила величезний внесок у музично-творчому напрямку, обґрунтувавши принцип єдності емоційного і свідомого, а також художнього і технічного [1, с. 16].

Педагог та хормейстер Е. Абдулін класифікував принципи музичної освіти таким чином: гуманістична, естетична, моральна спрямованість; музикознавча спрямованість; музично-психологічна спрямованість.

Педагогічні дослідниці М. Осеннева та Л. Безбороздова пропонують таку класифікацію: зумовленість навчально-виховного процесу потребами суспільства; єдність вимог і систематичність у засвоєнні умінь і навичок; взаємозв'язок мети, змісту, форм, методів і засобів навчання та виховання [2, с. 197].

Основними принципами загальної мистецької освіти Л. Масол вважає цілісність, конгруентність, гармонізацію, інтегративність, варіативність, діалогічність, естетизацію [4, с. 180].

Науковець Г. Падалка визначає такі принципи мистецької освіти: культуровідповідності, індивідуалізації, рефлексії [5, с. 238].

Проаналізувавши праці науковців ми можемо виокремити такі принципи музичного навчання:

Принцип науковості означає опору на достовірні знання і висуває такі вимоги: системність і послідовність у визначанні тематики навчальних семестрів; інтерпретація змісту музичного мистецтва за різними методиками. враховуючи взаємозв'язок з іншими навчальними дисциплінами, формування художньо-інтелектуального мислення, стимулювання пізнавального інтересу до різних видів музикування [7, с. 125].

Принцип єдності освітньої, розвивальної та виховної функцій навчання передбачає організацію навчально-виховного процесу, спрямовану на формування музичної культури особистості, оволодіння знаннями, вміннями й навичками в різних видах музично-творчої діяльності [7, с. 126].

Принцип системності і послідовності ґрунтується на системному і послідовному вивченні закономірностей розвитку музичного мистецтва за допомогою розроблених музично-педагогічних технологій у відповідності з віковими особливостями дітей. Цей принцип передбачає системність у набутті вмінь і навичок. У вокально-хоровій роботі це чистота інтонування, точне відтворення інтервалів, одно-, двох- та триголосний спів, розвиток ладового

відчуття, розвиток гармонічного і мелодичного слуху, володіння засобами виразності виконання [7, с. 127].

Принцип активності зумовлений двостороннім процесом суб'єкт-суб'єктної діяльності з оволодіння цінностями музичного мистецтва, що викликає зацікавленість у молоді від музично-творчого процесу, а вчитель створює умови для реалізації творчих здібностей учнів. Учитель має спонукати до творчої активності учнів залучаючи їх до самостійної роботи, та стимулювати до висловлювання власних суджень [7, с. 128].

Суть *принципу доступності* полягає в тому, що в засвоєнні знань і формуванні вмінь і навичок необхідно переходити від простого до складного, від відомого до нового. Реалізації цього принципу сприяє дотримання певних вимог: упровадження новітніх музично-педагогічних технологій; використання традиційних і новітніх методів та засобів музично-педагогічної діяльності; доцільний добір музично-педагогічного репертуару [7, с. 128–129].

Принцип міцності передбачає тривале та свідоме відтворення в пам'яті учнів музичних образів і явищ, творів музичного мистецтва, музично-теоретичного матеріалу. Принцип міцності базується на активізації сприймання та пам'яті під час повторення і відпрацювання певних виконавських навичок [7, с. 129].

Принцип індивідуалізації навчання визначає максимальний розвиток музичних здібностей у різних видах музично-творчої діяльності зважаючи на індивідуальні особливості особистості учня. Для розвитку індивідуальних музичних здібностей учнів доцільно залучати їх до групових та колективних форм роботи – розучування пісні, виконання її класом або ансамблями [7, с. 129–130].

Принцип єдності художнього і технічного. Художній компонент полягає у точному відтворенні художньо-образного змісту музичного твору за допомогою засобів музичної виразності: мелодії, ритму, темпу, динаміки, тощо. Технічний компонент означає своєчасне відтворення мелодичної лінії та ритмічного малюнку у відповідному темпі, динаміці та заданих штрихах [7, с. 130].

Принцип єдності емоційного і свідомого спрямовується на розвиток емоційної сприйнятливості, реалізацію власних здібностей, формування музичного світогляду. Сприймання творів музичного мистецтва залежить від загальної вихованості, рівня культури, попереднього досвіду. Учитель повинен контролювати емоційний стан учнів під час сприймання музичного твору. Емоційне і свідоме сприймання музичного твору – рушійна сила розвитку художньо-інтелектуальної сфери особистості [7, с. 131].

Існують певні *закономірності*, які лежать в основі музично-освітнього процесу а саме:

- музика може виконувати свою естетичну, пізнавальну і виховну роль лише тоді, коли діти навчаються по-справжньому чути її і міркувати над нею;
- змістовність пізнання художнього світу твору залежить від духовного багатства особистості, її художнього досвіду [6, с. 558];
- якщо музичний твір не приносить учневі художньої насолоди, він не виявить естетичного впливу на його духовний світ;

- мета музичної освіти визначає зміст і методи музично-освітньої роботи, які зумовлюють ступінь її досягнення [6, с. 559];
- ефективність музичної освіти визначається відповідністю поставлених цілей художньо-естетичним потребам учнів;
- ефективність музичного навчання залежить від ставлення до учня, як до основної ланки педагогічного процесу;
- педагогічний вплив учителя залежить від уміння зацікавити дітей музикою, обрати доцільну форму спілкування [6, с. 560];
- сприятливий і доброзичливий психологічний клімат у класі поглиблює колективне сприймання і виконання музики.
- розвиток музичного сприймання учнів забезпечується їх активним включенням до музично-творчої діяльності, яка відповідає поставленій меті.
- без урахування готовності учня до сприймання музики педагогічні впливи вчителя будуть неефективні [6, с. 561].

Висновок. Кожна наука пізнає закони тієї сфери яку вивчає. Знання закономірностей та принципів музичної освіти дає можливість відповісти на важливі запитання які постають перед учителем, пізнання яких передбачає перехід до від явища до сутності [6, с. 556]. Перспективи подальших досліджень убачаємо у спрямованості навчання на розв'язання завдань всебічного і гармонійного розвитку особистості учня.

Список використаних джерел

1. Апраксина О. А. Методика музыкального воспитания в школе: учеб. пособие для студентов пед. инст.-тов по спец. №2119 «Музыка и пение» О.А. Апраксина. — Москва: Просвещение, 1983. — 224 с.
2. Безбороздова Л. А Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях. Л. А. Безбороздова, Ю. Алиев. — Москва.: ИЦ. «Академия», 2002. — 308 с.
3. Кабалеvський Д. Б. Воспитание ума и сердца: кн. для учителя. Сост. В. И. Викторов Москва. — Просвещение, 1984. — 206 с.
4. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л. М. Масол. — Київ: Промінь, 2006. — 432 с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) Г. М. Падалка. — Київ: Освіта України, 2008. — 274 с.
6. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч. —методич. посіб. — Тернопіль: навчальна книга — Богдан, 2011. — 640 с.
7. Черкасов В. Теорія і методика музичної освіти: навч. Посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2016. — 240 с. — Серія «Альма-матер».

О.М. Моїсєєнко,
кандидат технічних наук, доцент кафедри військової підготовки
Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА – ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА: ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД

Освіта стає стратегічною галуззю, забезпечує національну безпеку країни. Пошуку інноваційних шляхів розвитку військової освіти як складової стратегії загального зміцнення національної безпеки присвячено ряд наукових досліджень [1, 2, 3].

Це стало підставою для проведення нами перспективно-прогностичного аналізу тенденцій та шляхів подальшого вдосконалення освітянської діяльності з підготовки офіцерів запасу, переосмислення стратегічних цілей і поточних завдань розвитку кафедри військової підготовки у розробці інноваційних підходів до проектування змісту підготовки офіцерів запасу, коригування принципів та шляхів реалізації системи внутрішнього забезпечення якості освіти [1]. За 15 років існування кафедра військової підготовки випустила понад 12 тисяч офіцерів запасу за 10 військово-обліковими спеціальностями (далі – ВОС) для ЗС та інших військових формувань України. При цьому відмічається постійне стійке зростання бажаючих навчатися військовій професії серед представниць жіночої статі.

Характерна особливість сьогодення – загальносвітова тенденція активного залучення жінок до військової служби. Низка демографічних, соціально-економічних і військово-організаційних проблем призвели до різкого збільшення чисельності військовослужбовців-жінок та зростання їх службово-функціональної активності в армії. Сьогодні перелік ВОС і штатних посад, на які дозволяють призначати військовослужбовців-жінок збільшилася на понад 100 спеціальностей: розвідники, гранатометники, механіки-водії, навідники, зенітники, командири відділень, командири бойових машин та інші ВОС. При цьому найбільше зросла чисельність жінок-офіцерів, тобто тих, що проходять службу на керівних посадах, а це і є одним із базових показників планомірного впровадження гендерної політики в діяльність Збройних Сил (далі – ЗС) України.

В ЗС України працює і проходить службу майже 56 тисяч жінок, із них – 26 тисяч – є військовослужбовцями, а 3,5 – є офіцерами. Жінки довели свою здатність виконувати завдання, в тому числі в районах проведення АТО, не гірше за чоловіків. Про це повідомив Міністр оборони України С. Полторак. Для порівняння: в 2010 році жінок було більше 50 тисяч – понад 17 тисяч 300 жінок-військовослужбовців, серед них: майже 7% – офіцери та 92% – жінки, які проходять військову службу за контрактом.

Мета дослідження обумовлена потребою вивчення гендерних підходів та перспектив впровадження в систему військової освіти соціально-гуманітарного знання з гендерної тематики.

Військова підготовка студентів включається до варіативних частин освітньо-професійних програм закладів вищої освіти (далі – ЗВО) як самостійна

навчальна дисципліна. Вона складається з теоретичного і практичного курсу військової підготовки, комплексних практичних занять з вивчення курсу первинної військово-професійної підготовки та тактичної медицини на базі навчального центру НУОУ та навчального збору. Розв'язання проблем якісної інтеграції з цивільною освітою, дозволили нашій кафедрі здійснювати підготовку офіцерів запасу з числа студентів із 16 цивільних ЗВО м. Києва.

Практика впровадження після першого року навчання комплексних практичних занять з вивчення курсу первинної військово-професійної підготовки, які організовується та проводиться за рахунок часу, відведеного на канікулярну відпустку студентів, у навчальному центрі університету „Дівічки”, сприяє практичному спрямуванню навчання, вибору оптимальних технологій, форм, методів і засобів навчання, відповідність інформаційного, матеріально-технічного забезпечення процесу підготовки офіцерів запасу.

Для розроблення нового покоління освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм, засобів діагностики якості підготовки фахівців на основі компетентнісного підходу нами враховуються вимоги замовника, які також долучаються до політики управління якістю на практично-низовому рівні освітнянської діяльності.

Аналіз військово-педагогічної практики показує, що однією з найбільш важливих проблем у навчально-виховному процесі формування військово-професійних якостей військовослужбовців є морально-психологічний клімат у військових колективах, де присутня спільна військова діяльність чоловіків і жінок. Крім того, питання ґендерної культури, ґендерних відносин у військових колективах є надзвичайно актуальними і на сьогодні ще достатньо гострими.

Проведений аналіз стану соціогуманітарної підготовки у військовій сфері дає усі підстави стверджувати про доцільність впровадження та вдосконалення ґендерної тематики в навчально-виховний процес підготовки офіцерів запасу і потребує активного навчально-виховного, педагогічного та психологічного корегуючого впливу. Розробка нових навчальних та внесення змін до діючих тематичних планів, створення навчально-виховної атмосфери, націленої на формування розуміння ролі ґендерних підходів для майбутньої військової професійної діяльності має стати однією із задач підвищення якості підготовки військових кадрів. Крім того, набуття навичок практичного застосування гуманітарних і соціальних знань щодо ґендерної проблематики в певних професійних та життєвих ситуаціях сприятиме ґендерній рівності у суспільстві, культурі військового партнерства.

Список використаних джерел

1. “Моніторинг в системі підготовки офіцерів запасу для Збройних Сил України” [НДР “Резерв”]. — К. : НУОУ, 2016. — 235 с.
2. Телелим В. Військова освіта в системі безпеки та оборони держави. / В.М. Телелим, Р.І. Тимошенко, Ю.І. Приходько // Наука і оборона. — 2013. — №4. — С. 21–28.
3. Толлок І. Підготовка військових фахівців з вищою освітою: інноваційні підходи / І. В. Толлок, Ю. І. Приходько // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — 2013. — № 6 (32). — С. 259–269.

О.О. Пальчикова,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології
Криворізького державного педагогічного університету

РОЛЬ ВПРАВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Використання іноземних мов у професійній царині вимагає від майбутнього педагога-філолога не лише високого рівня володіння лінгвістичними знаннями, а й послуговування культурною інформацією, обмежене знання якої спричиняє некоректну інтерпретацію фактів, подій, явищ іншомовного соціуму, призводить до культурно-мовних бар'єрів і конфліктів. У зв'язку з цим виникла необхідність розроблення системи вправ, спрямованих на формування навичок міжкультурного спілкування у процесі підготовки студентів-філологів.

На важливості застосування вправ у процесі культурно-мовного співнавчання наголошено в працях С. Шатілова, до яких апелюємо задля визначення класифікації вправ під час формування навичок міжкультурного спілкування студентів-філологів. На погляд науковця, систематизація завдань враховує такі аспекти: відповідність мовним і мовленнєвим навичкам, комунікативність, орієнтація на отримання чи трансляцію інформації [2]. Додамо до означених положень критеріїв культурологічної спрямованості, що є ключовим в урахуванні культурних розбіжностей та усуненні бар'єрів, які виникають через відсутність поінформованості про нетотожні особливості світобачення, етикету, норм поведінки тощо.

Згідно з обраними критеріями виокремлено дотекстові (рецептивні некомунікативні, рецептивні умовно-комунікативні, рецептивні комунікативні), текстові (репродуктивні некомунікативні, репродуктивні умовно-комунікативні), післятекстові (репродуктивні комунікативні, продуктивні умовно-комунікативні, продуктивні комунікативні) вправи.

Дотекстові вправи спрямовують увагу студентів на коректне сприйняття ключової ідеї текстів та передбачення їх змісту. Під час їх виконання відбувається подолання фонетичних та лексико-граматичних труднощів, формуються уміння лінгвокраїнознавчого читання. З нашого погляду, завдання попередньої роботи з мовним матеріалом полягає не у сліпому заучуванні слів, словосполучень, мовленнєвих кліше, а в забезпеченні їх запам'ятовування під час колективного обговорення [1, с. 160]. Наприклад, перед ознайомленням із новою темою, суб'єкти намагаються здогадатися про назву або зміст тексту після перегляду ілюстрацій чи прочитання ключових слів. Відтак інструкція до вправ на здогадку англійською мовою звучить так: «Дивіться на світлину. Що Ви бачите? Які схожі свята є у Вашій країні?», «Опишіть, що Ви бачите на малюнках. Розташуйте події у хронологічній послідовності», «Прочитайте назву тексту. Як гадаєте, що таке *cranachan*?», «Які з вказаних страв Ви куштуєте в рідній країні? З'єднайте назви страв і свят», «Читайте слова. Яка тема їх об'єднує?», «Слухайте уривок з

шотландської пісні. Про яку подію йде мова?», «Читайте уривок із ірландської народної казки. Що означають виокремлені слова? Знайдіть до них синоніми», «Слухайте і повторюйте. Які символи Нового року характерні для Австрії? Які для України? Які для обидвох країн? Запишіть у таблицю» тощо.

Після висловлення припущень щодо текстової інформації суб'єкти виконують вправи, що передбачають наявність комунікативних настанов, у яких містяться вказівки на вид читання (вивчальне, ознайомлювальне, переглядове, пошукове) та розв'язання певних пізнавально-комунікативних завдань. Означені вправи скеровують процес читання та частково виявляють розуміння прочитаного, завдяки чому відбувається контроль над рівнем сформованості мовних і мовленнєвих умінь та навичок.

Інструкції до виконання текстових вправ звучать так: «Підкресліть англійські та українські еквіваленти, переклад яких не збігається. Перекладіть українською мовою», «Дивіться на фрази в імперативі в українській та англійській мовах. Чим вони різняться?», «Знайдіть антоніми до виокремлених у тексті слів», «Знайдіть у тексті речення, що передають інформацію про культуру Німеччини та України. Запишіть їх у таблицю», «Знайдіть у тексті синоніми до слів поданих нижче», «Доберіть до німецьких висловів українські еквіваленти. З'єднайте цифри і літери», «Напишіть, що можна і що заборонено робити в Шабат. Використайте фрази, розташовані під таблицею», «Дайте поради однокласнику, як приготувати: а) хумус; б) цимес. Використайте опорні фрази», «Наступного тижня Ваш знайомий приїждить до Вас у гості. Дайте йому поради про те, що треба робити у Вашій рідній країні. Використайте фрази *для того, щоб / якщо хоче ... необхідно / треба*», «Читайте текст «Національні свята Німеччини». Скажіть, за яких умов...» тощо.

Під час упровадження післятекстових вправ відбувається перевірка прочитаного для контролю за рівнем сформованості в студентів умінь читання та послуговування отриманою інформацією в необхідній царині. Виконання вказаних вправ на заняттях з іноземної мови уможливорює розпізнавання реакції студентів на прочитане, водночас суб'єкти співвідносять інформацію з власним досвідом, почуттями, емоціями, намагаються аргументувати свою позицію, розмірковувати та дискутувати. Основна мета післятекстових вправ — використати текстовий матеріал в якості опори в усному та писемному мовленні, при цьому умови до виконання вправ такі: «Розкажіть однокласнику, як вітаються у Вашій країні. Запитайте одне одного та дайте відповіді на запитання»; «Запитайте однокласника про національні кольори та орнаменти одягу його / її країни. Дайте відповіді на його / її запитання», «Студент 1: читайте текст «День Пам'яті в Німеччині», студент 2: читайте текст «День Пам'яті в Ізраїлі». Перекажіть одне одному, як у Німеччині та Ізраїлі святкують День Пам'яті»; «Напишіть і розкажіть про схожі та відмінні риси між церемоніями шлюбу в Німеччині та Великобританії»; «Яке свято, схоже на День подяки, відзначають у Вашій країні? (напишіть 7 речень)»; «Опишіть малюнки. Використайте слова і фрази...» тощо.

Отже, використання дотекстових, текстових, післятекстових вправ під час навчання іноземних мов студентів-філологів уможливорює виявлення мовних і

культурних розбіжностей, що спричиняють комунікативні бар'єри та конфлікти; створює сприятливі умови для застосування культурно-забарвленої лексики згідно з контекстом, послуговування невербальними засобами передавання інформації, своєчасного розпізнання реакції співрозмовника на почуте, відповідно до якої обирають коректну тактику поведінки.

Список використаних джерел

1. Пальчикова О. О. Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Пальчикова Олександра Олександрівна. — Київ, 2016. — 255 с.
2. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе : [учеб. пособ. для студ. пед. инст.] / Сергей Федорович Шатилов. — Л. : Просвещение. — 1977. — 295 с.

О.В. Пономаренко,

кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету соціальної педагогіки та психології
Запорізького національного університету

науковий керівник: **Т.І. Сущенко,**

доктор педагогічних наук, професор кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ПЕРСПЕКТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПСИХОЛОГІЇ

Сучасний ринок неформальної освіти характеризується відсутністю будь-якого контролю за суб'єктами освітніх послуг, в якій з'являються, а іноді й певним чином домінують, люди без класичної психологічної освіти та поверховим уявленням про можливі негативні наслідки своєї комерційної активності для психічного стану та фізичного благополуччя громадян.

При цьому можливості найбільш повного втілення потенцій випускників магістратур спостерігаються саме у сфері неформальних освітніх послуг, де стихійно або цілеспрямовано створилися необхідні умови для фінансового та соціального успіху професіоналів даної галузі.

Приклади побудови успішних персональних «стартапів» виходу на ринок та конструювання індивідуальних траєкторій розвитку окремих професіоналів в галузі поведінкових наук, дають змогу прогнозувати подальше збільшення інтересу випускників магістратур з психології та розширення спектру послуг та тематик взаємодії з потенційними клієнтами через встановлення їх поведінкових, внутрішньо-рефлексивних та інтелектуальних потреб, актуальних мотивів для замовлення послуг, подолання труднощів особистого та професійного життя за рахунок психологічної підтримки тощо.

Включене спостереження за особливостями функціонування неформальної освіти в сучасному її варіанті дає змогу експлікації наступні важливі характеристики: доступність, комфортність, особистісно зорієнтований характер,

логістична та естетична привабливість форм педагогічної та андрагогічної взаємодії.

При цьому, психологічні знання та практичні навички — один з найбільш популярних запитів, які дають змогу найбільш повної реалізації природніх потенцій кожній людині в реальності українського соціуму.

Серед негативних обставин існування ринку неформальних психологічних та освітніх послуг — безконтрольне та іноді некваліфіковане «обслуговування», а іноді й шарлатанство з боку її суб'єктів, коли метою «освітньої діяльності» виступає максимальний прибуток, який отримується, головним чином, на болючих проблемах людей. Це народжує недовіру до психологічної науки та її професіоналів — психологів, психотерапевтів, психіатрів тощо.

Нормалізація ситуації, що склалася, можлива за рахунок активного втручання, а краще домінування на ринку неформальних освітніх послуг професіоналів своєї справи, зростання їх популярності та продуктивності.

Зазначимо, що більшість молодих психологів-професіоналів, розуміючи складність та відповідальність за наслідки своєї професійної діяльності в умовах неформальної освіти, нерідко зовсім відмовляються від практики масштабної діяльності у неформальній освіті населення на користь добре перевірених та відпрацьованих моделей індивідуального консультування клієнтів, що в цілому нагадує класичну «революційну ситуацію», коли професіонали, ще не можуть працювати «по-новому», а населення вже не хоче отримувати освітні послуги «по-старому» — тобто в класичних університетах та інших навчальних закладах формального типу.

На користь виправлення подібних недоліків виступають потужні демократичні процеси в суспільстві, які нарешті торкнулися й сфери реальної освіти. Закони України «Про вищу освіту» (2015 р.) [2], «Про освіту» (2017) [3], Концепція нової української школи (2017) [4]; Національна доктрина розвитку освіти [1] та інші нормативно-правові й ідеологічні документи демонструють не тільки тенденцію до більш вільного вибору населенням навчальних програм та закладів, де можна отримати загальну, професійну чи вищу освіту, а й популяризацію та визнання неформальної освіти, як важливої частини системи в цілому.

Зазначені документи своїм контентом розширили можливості для свободи кожної окремої особистості, стали важливим чинником оптимізації діяльності неформальної освітньої сфери України, наближаючи той момент, коли будуть висунуті адекватні вимоги до її якості, а ініціативність усіх її суб'єктів посилиться ще й відповідальністю за освіту населення протягом життя.

Окреслена проблематика була предметом дослідження низки наук гуманітарного профілю, які розглядали неформальну освіту населення та професійну освіту майбутніх психологів з різних боків та під різними кутами зору — психологічним, педагогічним, соціологічним тощо. При цьому, базові висновки та узагальнення вчених нерідко мирно співіснують в рамках дисертаційних ідей, але агресивно стикаються на практиці, демонструючи надто слабкий зв'язок з нею. Зокрема, в українському науковому дискурсі з питань неформальної освіти

на рівні попередніх, інтуїтивно привабливих прогнозів на даному етапі дослідження маємо лише проекти загальної та часткової гіпотез.

Таким чином, перспективу для подальшого дослідження становлять:

- ідентифікація та висвітлення найбільш популярних та вигідних варіантів неформального освітнього бізнесу, який потенційно включає психолого-педагогічні послуги майбутніх магістрів психології;

- аналітична робота над змістом найбільш конструктивних пропозицій українських та світових дослідників проблеми, пошук ідей для екстраполяції із суміжних галузей та сфер, в яких питання збільшення конкурентних переваг фахівців на ринку неформальних освітніх послуг стало предметом дослідження або емпіричного успіху.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина розвитку освіти. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (дата звернення: 21.08.2018).
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 21.08.2018).
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 21.08.2018)
4. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. №988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#n8> (дата звернення: 21.07.2018).

УДК 573.2:377(477.85) (045)

Л.І. Самборська,

викладач хімії та біології Чернівецького вищого комерційного училища
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена інноваціям в педагогіці. Вони пов'язані із загальними процесами в суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією знань і форм соціального буття, що є невід'ємною частиною постійного прогресу суспільства. За такої ситуації проблема опанування учнями умінь і навичок саморозвитку особистості значною мірою вирішується шляхом впровадження в процес навчання інноваційних технологій. Освіта має бути орієнтована на забезпечення самовизначення особистості, створення умов для самореалізації.

В статті розкривається роль інтерактивних методів навчання (мікрофон, мозаїка, карусель, діалог, ігри) у підвищенні пізнавальної активності учнів на уроках біології. Використання інноваційних технологій у навчанні сприяють взаємодії між собою учнів. При цьому відбувається засвоєння нового досвіду, отримання нових знань і надається можливість для самореалізації особистості. Також в статті наведені приклади використання деяких елементів інтерактивних технологій на різних уроках для учнів 10-11 класів.

Ключові слова: інновація, інтерактивні технології, колективно-групове навчання, кооперативне навчання, дискусія, ігрові технології.

Постановка проблеми. Інновації в освіті пов'язані із глобальними проблемами, загальними процесами в суспільстві, інтеграцією знань. Адже основним завданням на сьогоднішній день є модернізація освіти.

У цілому світі більшість педагогів погоджуються з тим, що необхідно переходити від «передавання знань» до «навчання жити». Шляхом упровадження у процес навчання інноваційних технологій можна вирішити проблему опанування учнями умінь і навичок саморозвитку особистості. Інноваційні технології навчання та особистісно-орієнтований підхід можуть бути реалізовані через інтерактивне навчання.

Стан дослідження. Проблемою інтерактивних технологій в науково-педагогічному колі займаються багато фахівців. Всі вони розглядають дані технології в контексті особистісно-орієнтованого підходу до навчання. В працях К. О. Баханова, О. Л. Глотова, Л. В. Пироженко, О. І. Пометун, Г. П. П'ятакова, Г. А. Цукерман, О. Г. Ярошенко інтерактивні технології розглядаються як засіб формування основних ключових компетентностей, що відповідає завданням Державного Стандарту базової освіти.

Інтерактивне навчання допомагає встановленню емоційних контактів між учасниками процесу, розвиває комунікативні вміння й навички, забезпечує виховне завдання, оскільки змушує прислухатися до думки кожного та працювати в команді.

Виклад основного матеріалу. Поняття *інновація* в перекладі з грецької означає «оновлення», «новизна», «зміна». *Інновація в освіті* — це процес вдосконалення чи оновлення теорії й практики освіти, який оптимізує досягнення її мети, результат творчого пошуку нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем [3, 12].

На сьогоднішній день існує багато педагогічних технологій. Хочеться звернути увагу на *технології інноваційного навчання, як інтерактивні технології*. В основі інтерактивного навчання лежать такі принципи: 1) участь бере кожен учасник занять, тому вчителя мусить зробити кожного учасника занять активним шукачем розв'язання тієї чи іншої проблеми; 2) інформаційне та духовне збагачення (учасники могли б обмінятися життєвим досвідом, отриманою інформацією); 3) особистісно-зорієнтоване навчання. *Ефективність інтерактивних технологій залежить від уміння вчителя* давати завдання учням для попередньої підготовки.

Залежно від форм організації навчальної діяльності учнів та мети уроку розрізняють такі інтерактивні технології:

- технології кооперативного навчання (робота в парах, ротаційні трійки карусель, акваріум, робота в малих групах);
- технології колективно-групового навчання (мікрофон, мозковий штурм, мозаїка, виконання проєктів, рішення ситуаційних задач);
- технологія опрацювання дискусійних питань (займи позицію, метод ПРЕС,

дебати, за-проти);

- гра як інтерактивний метод навчання (ланцюжок, матрьошка, аукціон, рольові ігри) [4, 27].

На своїх уроках використовую такі інтерактивні методи навчання:

Мозковий штурм — використовуючи власні знання та досвід, всі учасники обговорення вільно висловлюють свої думки. Мозковий штурм спонукає учнів розвиває вміння швидко аналізувати ситуацію. За короткий термін часу вдається зібрати велику кількість ідей. На завершальному етапі цієї ідеї систематизують, аналізують, обговорюють та виділяють ті, що допоможуть розв'язати проблему. Правилами мозкового штурму: 1. Висловлюйте все, що спадає на думку. 2. Не обговорюйте і не критикуйте висловлювання інших. 3. Можна повторювати ідеї, запропоновані будь-ким іншим. 4. Розширення вже озвученої ідеї заохочується.

Мікрофон — дає можливість кожному сказати щось швидко, відповідаючи по черзі. Учням пропонується уявний мікрофон, який вони будуть передавати один одному, по черзі беручи слово. По закінченню вчитель підбиває підсумок. Наприклад, під час вивчення теми «Будова клітин» можна запропонувати запитання: які складові містять рослинні і тваринні клітини? (Для виконання цього завдання потрібно тільки перерахувати компоненти клітини: ендоплазматична сітка, комплекс Гольджі, пластиди тощо). Під час вивчення теми «Поняття про середовище існування, шляхи пристосування до нього організмів» учням пропонується, використовуючи раніше здобуті знання, назвати одне середовище існування та вказати, як певний організм адаптувався до нього (водне — риби мають тіло обтічної форми, вкрите слизом; наземно-повітряне — птахи та ссавці мають легені, захисні покриви ...).

Мозаїка — дає змогу учням працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу. Для цього учні поділяються на експертні групи та отримують завдання. Так, під час вивчення теми «Еволюційний розвиток органічного світу» діти знайомляться з удосконаленням будови та процесами життєдіяльності організмів протягом еволюційного розвитку. Клас об'єднується у 4 експертні групи. Перша виявляє вдосконалення, що виникли у архейську та протерозойську ери, друга — у палеозойську, третя — у мезозойську, четверта — у кайнозойську. План експертної оцінки: 1) особливості клімату; 2) еволюція рослин; 3) еволюція тварин; 4) ароморфози ери.

Виконання проектів — самостійне вивчення учнями окремої проблеми протягом певного проміжку часу. Ця технологія сприяє розвитку пізнавальних інтересів та згуртованості колективу. Виконання проектів корисне для дисциплін природничого циклу, тому що воно дає учням набути практичних навичок в організації власної діяльності, плануванні часу і роботі, створює можливості для співпраці учнів один з одним. Діти набувають практичних навичок публічної презентації.

Рішення ситуаційних задач. Ситуації зацікавлюють та захоплюють учнів, допомагають пов'язати навчання з життям, дають шанс реального застосування знань. Наприклад, під час вивчення теми «Спадковість і мінливість організмів» пропонується розв'язати таку проблему: до медико-генетичної лабораторії

звернулися працівники суду за консультацією у справі про стягнення аліментів і необхідно встановити батьківство громадянина. Проведено необхідні дослідження і встановлено, що у матері I група крові, у дитини — II, у громадянина — III. учні, як експерти, мають «виступити в суді» і пояснити, чи може бути цей чоловік батьком дитини [3, 15].

Діалог — для виконання творчого завдання діти об'єднуються у невеликі групи і результати своєї діяльності оформляють у вигляді схем, таблиць, на основі яких потім захищаючи свої погляди. Узагальнені висновки учні записують у зошити. Наприклад, під час вивчення теми «Взаємозв'язки організмів в екосистемах» учням пропонується виконати завдання про взаємозв'язки у різних трофічних ланцюгах.

Карусель — це технологія кооперативного навчання, коли одночасно залучаються в роботу всі учасники навчального процесу. Клас об'єднується у кілька груп, які отримують завдання, обговорюють його та записують основні тези протягом короткого проміжку часу. Після запису інформації аркуші передаються за годинниковою стрілкою від однієї групи до іншої. Кожна команда може доповнювати тези своїми висновками. Коли «карусель» робить один оберт, бригада узагальнює матеріали та звітує з певної проблеми. Наприклад, для рефлексії знань з теми «Еволюція еукаріот» можна використати цей метод. I бригада — реєструє факти, які підтверджують або спростовують гіпотезу Л. Маргуліс. II бригада — реєструє факти, які підтверджують або спростовують гіпотезу Е. Геккеля. III бригада — реєструє факти, які підтверджують або спростовують гіпотезу І. Мечникова [5, 69].

За — проти — цей метод використовується для демонстрації різних поглядів на проблему, що вивчається. З дискусійної проблеми розглядаються протилежні позиції, учні на практиці навчаються захищати свою власну позицію та вислуховують інших. Цю технологію доцільно використати при вивченні теми «Поява людини, її роль у біосфері».

Дискусія — це публічне обговорення якогось спірного питання. Воно дає можливість визначити власну позицію, відстоювати свою думку, поглиблює знання з обговорюваної проблеми а також впливає на розвиток критичного мислення. Метод навчає учнів висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стислій формі, переконувати інших. До дискусії учні слід готувати заздалегідь, ознайомити з етапами. Вони самі підбирають матеріал, працюють з додатковою літературою.

Гра як інтерактивний метод навчання. Перевірка знань на уроці, яка відбувається у формі гри, не викликає у них неприємних відчуттів. Цей метод виховує почуття чесності та відповідальності перед командою, розвиває доброзичливе ставлення один до одного. Ігри можна використовувати як на певних етапах уроку, так і на окремому занятті.

Ланцюжок — гра корисна для закріплення знань. Учні по черзі дають характеристику нових термінів, що були вивчені на уроці.

Аукціон — використовується на етапі узагальнення знань. Повторюється якась властивість, функція, особливість будови, спосіб життя певного об'єкта.

Учні доповнюють один одного. Виграє той, хто назве останнім ознаку, а інші учні не зможуть доповнити.

Самі собі складаємо завдання. Найбільш корисними у цій грі є залучення великої кількості понять з їх характеристикою. При вивченні теми «Будова клітини» можна так перевірити знання органел та їх особливостей.

Матрьошка – учні вміщують термін від найменшого до найбільшого або від верхнього шару до центру, аргументуючи свої дії. Наприклад, розмістити рівні організації живої матерії від найнижчого до найвищого.

Висновки. Застосування інтерактивних технологій навчання сприяє розвитку пізнавальних інтересів та критичного мислення учнів. На уроках, де використовуються ці технології, діти почувають себе впевнено, висловлюють свої думки і спокійно сприймають зауваження. На уроках з використанням інтерактивних технологій дітям легко робити відкриття, усвідомлювати важливість здобутих знань. Саме за таких умов можливе виховання особистості, підготовленої до майбутнього, у якому необхідно розв'язувати проблеми та приймати конкретні рішення. Мозковий штурм спонукає учнів розвивати вміння швидко аналізувати ситуацію. Дискусія – дозволяє обговорювати якесь спірне питання. «Гра – життєдайне джерело дитячого мислення, благородних почуттів та прагнень» (В. Сухомлинський).

Список використаних джерел

1. Богданова О. К. Сучасні форми і методи викладання біології в школі/ О. К. Богданова. – Харків, 2003.
2. Інтерактивні методи навчання у старшій школі / упоряд. О. М. Кондратюк. – К.: Шкільний світ, 2011. – 104 с.
3. Пометун О. І. Сучасний урок інтерактивні технології навчання/ О. І. Пометун – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
4. Пометун О. Сучасний урок / О. Пометун, Л. Пироженко – К., 2006. – 192 с.
5. Уварова І. О. Біологія. 11 клас. Плани-конспекти уроків на друкованій основі / І. О. Уварова. – Харків: Ранок, 2011.
6. Освіта. UA [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://osvita.ua>.

A.V. Sokolova,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Theory of Music and Vocals,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky

THE PHENOMENON OF MUSICAL EDUCATION IN A NEW EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract: The article is devoted to the problem of the existence of music education in the digital age, the possibilities of revising outdated curricula in favour of meaningful and balanced programs, covering the study of the latest musical applications, as well as modern musical styles and genres are considered. An attempt was made to reveal the possibility of productive interaction of academic and modern music.

The purpose of this article is to consider the possibility of effective interaction of academic and modern music at the level of higher music education.

Key words: music education, digital technologies, outdated curricula, amateur, non-formal.

Problem Statement: In the XXI-st century, we cannot blame modern teenagers for ignoring music, they love and listen to it constantly. The music responds to ringtones of mobile phones in video games, from cinema screens and tablets, in nightclubs and discos, in numerous social networks. Music is a significant and important part of the life of modern young people.

What kind of music do experienced gamers and users of expensive smartphones and iPhones listen to? Certainly, their music is different from the one studied by students of conservatories and music academies, which retirees “go to”. The gap between certified musicians and ordinary lovers of modern music is huge, and the deeper the abyss becomes, the more difficult it is to build a bridge that brings the two sides together.

Main part. The main task of music education is to identify especially gifted, talented children at the earliest stage of their development and provide them with the opportunity to master a musical instrument, learn to sing, improvise and compose music all for a small fee for parents.

Over the past decades, Western countries have undoubtedly succeeded in qualitative changes in secondary and higher musical education. For example, the British Department of Education provided school teachers with wide freedom in choosing effective methods of teaching music and curriculum content.

The British Department of Education has set clear goals for the development and improvement of music education, but did not give an answer to the main question: how to maintain academic music education in the century, with a dynamic rhythm of life and rapidly developing technical progress? What should be the way for effective interaction of academic and modern music?

For many years, and even centuries, the conductors of classical music and the followers of modern music have methodically moved away from each other. Some claimed with confidence that young people listening to the “wrong music” are soulless

and devoid of any musical taste. Their opponents objected that they were only keeping up with the times, and the lovers of academic music were hopelessly stuck in the past.

The scientist J. Gates [1] recognized a fundamental change in the musical landscape by the 21st century and called for a thorough and meticulous revision of the curriculum in music education.

B. Merrick [2] believes that we should not divide the music audience into amateur and professional, informal and formal.

According to the scientist P. Gouzouasis, the 20th century became “...MP3, Shockwave, LiquidAudio, and RealAudio files ...” [3, 245 p.].

Since the invention of the radio, and then television, modern music has a consistently high rating.

For the years 2000-2009, the peak of the development of digital technologies and music applications fell. Apple iPad interfaces have opened up new, almost unlimited possibilities for the modern music followers. Virtual instruments, computer games that create the effect of “learning music in reality”, programs for writing music, programs that mimic the sound of the orchestra brought music to another level, turning learning to play instruments into a process that is accessible to almost anyone who has modest musical abilities and financial opportunities. This fact had a dramatic effect on music education in general, but didn’t bring academic and modern music closer together.

Conclusion.

1. Political events, technical progress affects content of popular music. In turn, modern music can change the mind, behavior and clothes of a person, affect his choice of musical instrument. At the same time, academic music remains fundamentally basic, unchanged, partly elitist.

2. A significant part of the music audience is youth, listening to popular modern music (electronic music, pop music, rock music, R & B, rap). It is the adherents of modern music that remain outside the ship with the beautiful name “Academic Music Education”.

3. Music education is undergoing tremendous changes. At the same time, the content of many curricula has not changed since the mid-20th century. To make learning music equally attractive for adherents of formal (academic) and informal (modern) music, drawing on opportunities from the accumulated experience of scholars – musicians, is the main goal of music education in any country.

4. A holistic approach to music education requires:

- departure from outdated curricula;
- the creation of modern and meaningful curricula, with in-depth study of different musical directions, with the formation of skills to work with music applications, programs, and editors.

5. Teachers of music of all levels should “turn over the chessboard ”and re-arrange the chess pieces.

Not to limit the share of academic music in music academies and colleges, but to intelligently redistribute it in the light of modern realities. After all, the future of music education depends on the content of the curriculum, no matter how pathetic this may sound.

References

1. Merrick B. Emerging technologies, learning approaches, and pedagogies for the future; // B. Merrick. / Paper presented at The Seventh International Conference for Research in Music Education, University of Exeter School of Education and Lifelong Learning. — April 2011.
2. Gates J. Music participation: Theory, research, and policy. // J. Gates. \ Bulletin of the Council for Research in Music Education. — 1991. — 109 pp.
3. Gouzouasis P. Understanding music media: Digital genesis or meltdown in the 21st century. / Challenges to Canadian music education. 2000. — 35 pp.
4. Green L. How popular musicians learn: A way ahead for music education. // L. Green; UK: Burlington, Ashgate. 2002. — 250 pp.

УДК 371:31:004

М.А. Тищенко,

преподаватель кафедры английского языка гуманитарного направления
Национального технического университета Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация. Статья посвящена анализу преимуществ создания учебных веб-сайтов преподавателями иностранного языка. Проведен анализ мнений отечественных и зарубежных учёных в области методики преподавания иностранного языка. Предложены рекомендации по совершенствованию организации учебного процесса.

Ключевые слова: веб сайт, платформа, учебный процесс, информационно-коммуникационные технологии.

Постановка проблемы. Двадцать первый век неспроста был назван столетием информационных технологий, поскольку своевременное владение нужной информацией и навыками предоставляют возможности профессионального роста и личностной самореализации. С точки зрения психологии, способы достижения этих целей у каждого человека появляются ещё в раннем возрасте в семье и дошкольных образовательных учреждениях. Далее эти навыки и умения развиваются в средней школе, но осознанность необходимости получения знаний и совершенствования профессиональных навыков наступает именно в высших учебных заведениях.

По аналогии с разными вариантами решений одной и той же математической задачи, в методике преподавания иностранного языка так же существует масса подходов к обучению студентов. Все они имеют массу преимуществ и недостатков и разнятся по множеству характеристик [1: 17]. Но у преподавателя иностранного языка всегда остаётся проблема — каким образом объединить разные методические подходы, чтобы максимально эффективно построить

образовательный процесс? Само собой разумеется, что основой построения комбинации различных методических подходов будет классическая педагогика, но будут ли готовы студенты использовать современные инструменты обучения?

Состояние исследования. Ответы на эти вопросы могут дать исследования зарубежных и отечественных учёных в области педагогики, которые единогласно отмечают положительное влияние на учебный процесс от применения современных информационно-коммуникационных и веб технологий. Именно по этой причине вопрос использования информационно-коммуникационных и веб технологий на организацию и проведение учебного процесса является актуальным и требует дальнейшего изучения.

Изложение основного материала. Одним из элементов реализации современных информационно-коммуникационных и веб технологий в организации учебного процесса является веб сайт [4]. Преимуществами создания преподавателем сайта для своих студентов являются следующие:

- размещение информации о расписании проведения лекционных и практических занятий;
- возможность делиться новостями со студентами (к примеру, ближайшие академические мероприятия);
- использование веб сайта для размещения учебных материалов, а не ссылок, как в блогах;
- возможность встроить видео и аудио проигрыватель для выполнения аудиовизуального в любое время;
- размещение исключительно нужных материалов для конкретных курсов студентов;
- применение дополнительных виджетов на сайте для обеспечения удобства работы с ним;
- отсутствие отвлекающего от учёбы фактора, который присущ социальным сетям;
- возможность встроить плагины, к примеру, окно словаря, чтобы выполнять практическую работу на одном и том же ресурсе;
- подключение разных модулей сайта, которые дают дополнительные возможности пользователям.

Хотим отметить, что этот перечень преимуществ использования веб сайтов в профессиональной деятельности преподавателя не является полным. Нами были проанализированы разные характеристики веб сайтов различного уровня — от веб страницы до веб портала — и кратко резюмированы лишь основные преимущества.

К сожалению, такой подход не используется преподавателями, поскольку они считают, что для выполнения такого сайта нужно обладать специальными навыками программирования, но это не так. Во всемирной сети Интернет любой пользователь с лёгкостью может найти массу ресурсов, которые предлагают шаблонные сайты бесплатно. Это означает, что всё, что требуется от

преподавателя, это выбрать дизайн сайта и разместит материалы, которые он хочет.

Говоря о материалах, которые преподаватель может разместить на своём образовательном веб сайте, мы может отметить разнообразие форматов, которые можно загрузить, к примеру, флэш-ролики, видео и аудио файлы разных форматов, текстовые документы и приложения.

Особенно интересной особенностью для преподавателей, практикующих проектную методику, является возможность встроить в сайт плагин для работы с платформой MOODLE, где студенты могут не только загружать необходимый материал, но и в интерактивной форме выполнять задания и проходить тестирование своих навыков. Это важно, поскольку пользователь не рассеивает внимание на множество вкладок веб обозревателя - у него есть лишь один ресурс, который способен полностью обеспечить необходимым инструментарием в процессе обучения иностранному языку.

Следующим интересным моментом для преподавателей иностранного языка, использующих в своей профессиональной деятельности проектную методику, будет возможность встраивать Google документы [8: 73]. Именно этот инструментарий, при грамотном его использовании, способен качественно улучшить учебный процесс. Интеграция таких веб приложений, как Календарь, поможет планировать преподавателю все важные мероприятия учебной группы (даты и краткое описание будущих тестов, олимпиад, конференций и семинаров). Включение веб приложения Google Docs позволит совершенствовать языковые компетентности, реализуя творческий потенциал студентов как всей учебной группой, так и в малых группах. Подключение плагина Google Translate позволит переводить термины в считанные секунды, что качественным образом сказывается на организации и проведении практического занятия и позволяет больше времени уделять именно изучению иностранного языка, а не рутинному поиску наиболее подходящих приложений.

Выводы. Таким образом, мы можем сделать выводы, что разработка и использование веб сайтов для учебных целей способна качественным образом отразиться на процессе организации и проведения занятий по иностранному языку [6]. Важно, что для реализации подобного подхода не нужны дополнительные навыки в других областях знаний, к примеру, программировании или разметке текста. Современные технологии способны предоставить бесплатные шаблонные сайты и только от преподавателя и его фантазии зависит чем именно они будут наполнены и каким образом оформлены.

Список использованных источников

1. Бігич О.Б. Електронні засоби навчання в підготовці фахівців з іноземних мов (на прикладі навчальної комп'ютерної програми «Vive le Subjonctif!») / Бігич О. Б., Руснак Д. А. // Педагогічний процес: теорія і практика : [зб. наук. праць]. — Випуск 4. — К. : Вид-во «ЕКМО», 2008. — С. 44—54.
2. Бовтенко М. А. Компьютерная лингводидактика : [учеб. пособие] / М. А. Бовтенко. — М. : Флинта : Наука, 2005. — 216 с. : ил.

3. Волошина Т. Ю. Методика использования мультимедийных технологий в учебно-методической деятельности преподавателя вуза : дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / Волошина Татьяна Юрьевна. — СПб., 1999. — 237 с.
4. Дементієвська Н. П. Комп'ютерні технології для розвитку учня та вчителя / Дементієвська Н. П., Морзе Н. В. // Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: Інноваційні засоби і технології : [колективна монографія]. — К. : Атіка, 2005. — С. 76—96.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. редактор українського видання доктор пед. наук проф. С. Ю. Ніколаєва]. — К. : Ленвіт, 2003. — 261 с.
6. Карамышева Т. В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера: В вопросах и ответах / Т. В. Карамышева. — СПб. : Союз, 2001. — 192 с.
7. Ляховицкий М. В. Технические средства в обучении иностранным языкам: [пособие для учителей] / Ляховицкий М. В., Кошман И. М. — М. : Просвещение, 1981. — 143 с.
8. Brumfit S. The Communicative Approach to Language Teaching / S. Brumfit, K. Johnson. — Oxford, 1981. — 234 p.

УДК 378.091.33-027.22:[091.217:379.8(045)]

М.П. Чава,

здобувачка вищої освіти Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

науковий керівник: **Т.Л. Дорош,**

кандидат наук з державного управління, професор кафедри фортепіано Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІТНЬОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ

Анотація. У статті розкриваються особливості організації літньої педагогічної практики студентів під час відпочинку учнів у дитячому оздоровчому закладі. Важливу роль у цих процесах відіграють усі ті, хто працюють із вихованцями в період їхніх канікул. Із власного спостереження, що зафіксовано в «Щоденнику вожатого», наводиться приклад роботи з учнями молодшого шкільного віку в дитячому таборі «Ромашка», де перевага надається культурно-виховній діяльності.

Ключові слова: літня педагогічна практика, діти, студент-практикант, культурно-виховні заходи.

Постановка проблеми. Проблемі оздоровлення та відпочинку дітей у літньому оздоровчому таборі (ЛДОТ), де виховна робота органічно поєднується з відпочинком, працею, фізкультурно-спортивними змаганнями, рухливо-ігровими вправами, культурно-масовими заходами, приділяється значна увага. За реалізацію цих процесів відповідальність несе не лише керівництво табору, але й вихователі (вожаті, студенти-практиканти), які мають установити педагогічно правильні стосунки з вихованцями, залучити їх до суспільно-корисної праці, колективної творчої діяльності, створити в групі доброзичливі відносини, позитивний, морально-психологічний клімат тощо. Саме тому проблема

організації літньої педагогічної практики для здобувачів ВО в оздоровчих таборах набуває особливої актуальності.

Стан дослідження. Проблему виховання та оздоровлення дітей у період їхніх канікул, де вони залучаються до активної, творчої діяльності, досліджують у своїх працях М. Дубінка, Н. Казакова, В. Лаппо тощо. Вивчення цього питання дозволить студентам-практикантам правильно підготуватись до виховних процесів з учнями, застосовуючи різноманітні форми й методи організації їхнього дозвілля.

Метою статті є розкрити питання щодо організації літньої педагогічної практики здобувачів вищої освіти в оздоровчих таборах.

Виклад основного матеріалу. Серед основних принципів «Про оздоровлення та відпочинок дітей» Закон України (ст. 3, пункт 1) передбачає «створення умов для зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей шляхом належної організації оздоровлення та відпочинку» [2], де наголос робиться на забезпеченні змістовного дозвілля, задоволенні потреб та інтересів дітей, відповідно до їх індивідуальних особливостей, забезпеченні розвитку творчих здібностей і нахилів тощо.

У процесі літньої педагогічної практики здобувачі ВО мають дотримуватись правил внутрішнього розпорядку оздоровчого табору, знати його традиції, виховні цілі, організовувати сумісну колективну творчу діяльність із дітьми, ураховуючи їх індивідуальні та вікові особливості, стан їхнього здоров'я тощо. Організація життєдіяльності вихованців має відбуватися за такими етапами:

- підготовчий (організаційний): ознайомлення дітей із правилами та традиціями табору, залучення їх до культурних заходів;
- основний: національне виховання в різних видах діяльності, де формуються відповідні нахили, здібності, якісні риси характеру, закріплюються певні знання; у спілкуванні з іншими людьми особистість пізнає, перш за все, й саму себе;
- підсумковий: підбиття підсумків діяльності дітей, аналіз та прогнозування результатів виховного впливу (із «Щоденника вожатого»).

Залучаючи дітей до співпраці, студент-практикант має можливість виявити серед них перспективних та творчих особистостей, зробити їх життя більш різноманітним, цікавим і динамічним. «Ефективність дитячої діяльності у таборі відпочинку залежить від уміння вихователя спілкуватися з вихованцями, спиратись у своїй роботі на їх ініціативу, самодіяльність, самоврядування» [4, с. 8].

Слід ураховувати, що виховні процеси в літньому оздоровчому таборі мають свої специфічні особливості. Серед них:

1. Забезпечення повноцінного життя дитини, ураховуючи відсутність батьківської опіки та захисту.
2. Дотримання режиму дня, прищеплення санітарно-гігієнічні навички, здорового способу життя.
3. Створення позитивних умов для дозвілля, що сприяють плідному розвитку естетичних почуттів, творчих здібностей вихованців.
4. Надання кожній дитині можливості вільного вибору заходів, де вони здатні розкрити свої потенційні можливості, таланти.

5. Виховні процеси мають відбуватися без примусовості та приниження, у доброзичливій, дружній атмосфері, де розвивається допитливість, прищеплюється любов до свого народу, рідного краю.

6. Уміння мобілізувати свої зусилля на досягнення головної мети (оздоровлення дитини, створення для неї емоційного настрою, виявлення інтересів і захоплення, навчання діяти разом із колективом, залучатись до суспільних справ тощо).

Наведемо приклад літньої педагогічної практики здобувача ВО напряду підготовки «Музичне мистецтво», що відбувалась у дитячому оздоровчому таборі «Ромашка», неподалік села Васищево Харківського району, в екологічно чистій зоні, оточений з усіх боків сосновим лісом. Робота здійснювалась із учнями молодшого шкільного віку, які, окрім щоденної фізичної зарядки, залучались до різноманітних культурних заходів на свіжому повітрі, що дозволяло зняти емоційну та моральну втому, накопичену під час навчання в початковій школі впродовж року, зміцнити здоров'я тощо.

Мета діяльності вожатого — згуртувати дитячий колектив для того, щоб зробити його в подальшому інструментом виховання особистості, організувати життя дітей. Від того, як будуть проведені ці організаційні дні, залежатиме успіх його роботи [3, с. 56].

Після ознайомлення з дитячим колективом обрали назву команди: «Забавлянка».

Девіз: Співуча, грайлива, весела дітвора.

Примовка: Ми команда забавлянка. Забавляємо ми вас, забавляння — лише час, нумо, всі скоріш до нас!

Пісня: Танцювала риба з раком (соліст), останні слова: риба з раком (усі підхоплюють),

А петрушка (соліст) — з пастернаком (усі),

А цибулька (соліст) — з часником (усі),

А дівчина (соліст) — з козаком (усі).

Емблема: розташування дітей у колі з комічним зображенням улюблених персонажів (казкового або головного героя мультфільму).

Разом із тим, під час роботи з гуртом, студент-практикант організовувала сумісні ігри, що відрізняються від інших ігор тим, що вчинки учасників регламентовані правилами, що включають застосування небезпечних прийомів і запобігання нетактовних дій по відношенню один до одного [5]. Такі дії сприяють вихованню взаємної поваги, довіри, товариських стосунків. Так, у грі «Дбайливо ставтесь до природи!» діти оглянули навколишнє природне середовище, знайшли, на їх думку, найцікавіші куточки, серед яких були й яскрава галявина, рясно вкрита різнокольоровими квітучими травами, і світлолюбні дерева — тополі, і річка Уди, що виблискувала яскравим світлом у сонячних променях. Правила гри: до обраного природного явища знайти образ, передати його характер та життєвість під час відтворення рухів, надати словесну характеристику. Діти розділились на три групи (по шість осіб). Перша — демонструвала як дмухає вітерець і погойдуються в такт деревця, начебто в танці схиляються їхні

голівоньки то вправу, то в ліву сторони. Друга — ставали на носочки, рухами обох рук тягнулися до сонечка, мовби квіточки в очікуванні від нього теплого дотику. Третя — дрібною моторикою рук передавала течію водної стихії, мерехтіння сонячних променів на її поверхні. Виступ кожної групи підтримувався бурними оплесками й підтримкою інших учасників, які в пластичних рухах передавали навколишню дійсність. У мовній характеристиці звучали слова про чудовий край, який має такі різнокольорові фарби. Вожата нагадала про пісню «Три поради» (сл. Ю. Рибчинського, муз. І. Шамо), де край дороги стоїть тополя, яку не слід рубати, а оберігати: «краще принеси ти їй води». Отже, у міміці, жестах, рухах, із посмішкою на обличчі вони передавали свої щирі відчуття, радісний та бадьорий настрій, особисте ставлення до оточуючої природи.

Наступного разу практикантка запропонувала створити кліп до української естрадної пісні «Золоті ворота», виконавцями якої є зірки нашої естради. Зворушливі слова: тиша синьоока; Боже, збережи край мій від негоди, золоті ворота в щастя розчини; земля — колиска обійме крильми, та динамічна експресія композиції сприймаються на одному диханні. Діти вигадували окремі сценки, виразні рухи: руки клали на плечі один одному, розводили їх в сторони, піднімали до гори, робили повороти тулуба вліво та вправо з поворотами голови, по чергово виставляли ноги вперед із притупом, стрибали, присідали, перекладали повітряні кулі (жовтого та блакитного кольорів) з однієї руки в іншу перед собою, над головою, за спиною, уявляючи кругові обертальні рухи землі, запускали їх у блакитну вись із вигуками, співзвучними зі словами пісні. Вожата підтримували своїх вихованців, разом із ними танцювала, співала, виконувала свою роль. Під час цієї театралізації усі учасники відчували українське повітря на смак, вдихали його на повні груди. У них формувались такі якості, як зосередженість, увага, упевненість у собі, почуття власної цінності, тобто те, що буде визначати їхнє майбутнє самоствердження. Отже, яскраво виражений у цей період є прагнення дітей до рухливої діяльності, а також їхня контактність: «діти надзвичайно швидко знайомляться і активно взаємодіють між собою; легко відгукуються на колективні дії» [1, с. 46].

На танцювальному майданчику вони ще раз продемонстрували свої уміння, спритність, здібності, емоційний відгук на музику, де звучали пісні музичного гурту «The Hardkiss». Характерною тенденцією цього колективу є застосування українських та англійських текстів, які солістка ансамблю Юля Саніна в співавторстві з креативним продюсером пишуть самі (як і музику до них). На дискотеках звучали пісні сучасних колективів української естради, зокрема, рок-групи «Океан Ельзи», солістом якого є Святослав Вакарчук, автор більшості текстів і музики гурту. Цю інформацію діти отримали від вожатої, яка цікаво розповіла про нинішніх виконавців.

Окрім цього, за період літньої педагогічної практики студенти брали активну участь у педагогічних радах, вивчали досвід кращих фахівців (вихователів, педагогів-організаторів, методистів), аналізували його й намагались упроваджувати в роботу з дітьми. Кожен практикант вів щоденник. У цьому звіті він планував роботу в групі, фіксував власні спостереження, аналізував свою

діяльність. Підсумком літньої педагогічної практики здобувачів ВО стали виступи на конференціях із пропозиціями щодо поліпшення виховної роботи з дітьми, організації їхнього дозвілля в період канікул, підготовки та проведення наступних педагогічних практик.

Висновки. Підводячи підсумки літньої педагогічної практики ми дійшли висновків, що правильно організована робота з дитячим колективом позитивно впливає й на студентів, в яких виробляється стійкий інтерес до майбутньої професії, бажання самостійно оволодівати основами педагогічної майстерності, досягати успіхів у подальшій творчій діяльності.

Перспективи подальших досліджень дозволять здобувачам ВО підвищити теоретичний і практичний рівень знань та вмінь із питань теорії та практики виховання, ознайомитись із працями досвідчених фахівців, які здійснюють роботу в цьому напрямку, виявити бажання й інтерес працювати з дитячим колективом.

Список використаних джерел

1. Дубінка М. М. Методика виховної роботи в дитячих оздоровчих таборах : навч.-метод. посібник. Кіровоград, 2006. 153 с.
2. Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17>. № 375-VI, чинний, від 19.01.2019. (дата звернення: 11.03.2019).
3. Казакова Н. В. Літня педагогічна практика в оздоровчих таборах. Хмельницький : Вид-во ХГПА, 2009. 96 с.
4. Лаппо В. В. Методика виховної роботи в літніх дитячих оздоровчих таборах : практ. посібник. Івано-Франківськ : НАР, 2016. 306 с.
5. Літні рухливі ігри для дітей на вулиці. URL : <http://ped-kopilka.com.ua/letnii-otdyh/letnie-podvizhnye-igry-dlja-detei-na-ulice.html>. (дата звернення: 15.03.2019).

УДК 377.8

Є.В. Якимчикас,

викладач педагогіки КЗВО «Дніпровський педагогічний коледж» ДОР»

О.К. Даліба,

викладач психології КЗВО «Дніпровський педагогічний коледж» ДОР»

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЦИКЛУ

Анотація. В статті проаналізовано особливості формування мотивації професійного зростання здобувачів педагогічної освіти, розкрито педагогічні умови, які сприяють формуванню мотивації професійного зростання майбутніх вчителів початкових класів, наведено зміст практичного заняття.

Ключові слова: мотивація, професійне зростання, мотивація професійного зростання, інтерактивні методи і форми навчання, здобувачі педагогічної освіти, майбутні педагоги початкових класів.

Гуманізація сучасного освітнього середовища вимагає зміни підходів до особистості як суб'єкта діяльності, його навчання, виховання й розвитку. Це зумовлює необхідність вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога початкових класів, посилення уваги щодо його становлення як фахівця. За таких умов проблема професійного зростання майбутнього педагога набуває особливої актуальності.

Підтримку професійного зростання педагогічних кадрів визначено одним із напрямків діяльності української системи освіти. Реалізація цього завдання потребує чіткого формулювання поняття «професійне зростання педагога» і умов його формування. Разом з тим, педагогічна теорія і практика підтверджують, що у професійній підготовці педагогів початкових класів ще недостатньо враховується необхідність формування у майбутніх вчителів стимулів до професійного зростання, розвиток мотивації професійного зростання. Вирішення цієї проблеми потребує подальшого поглибленого вивчення багатьох її аспектів, зокрема проблеми створення спеціальних умов розвитку мотивації професійного зростання майбутнього вчителя початкових класів.

Результати досліджень розвитку особистості вчителя у процесі професійної підготовки розкрито в роботах І. Беха, Д. Богоявленської, В. Рибалки, О. Щербакова; проблемам мотивації навчання та діяльності присвячені роботи як психологів – Л. Божович, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, А. Маслоу, К. Халл, Х. Хекхаузен, С. Занюк та інші, так і педагогів – А. Маркова, Н. Морозова, В. Семиченко, Н. Кузьміна, Г. Щукіна, Л. Міхеева та інші; питання професійного зростання досліджували А. Поляков, О. Жигло, Н. Переломова.

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей формування мотивації професійного зростання здобувачів педагогічної освіти в процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Професійне зростання майбутнього педагога є динамічним, неперервним процесом розгортання його особистісного потенціалу, його можливостей, заснованих на внутрішній потребі в освіті, процесом удосконалення його особистості: загальнокультурних і фахових знань; системи інтелектуальних і практичних умінь і навичок; досвіду творчої діяльності; розвинених особистісних і професійно значущих якостей.

Проаналізувавши матеріали досліджень науковців (А. Поляков, О. Жигло, В. Семиченко) ми виділили такі показники мотивації професійного зростання: мотиви вступу до закладу вищої освіти, знання про майбутню професію, ставлення до майбутньої професії (позитивне/негативне), спрямованість особистості, мотиви навчально-пізнавальної діяльності, мотив самовдосконалення, мотиви професійної діяльності, мотиви досягнення успіху та страху невдачі. Співвідношення даних показників визначає рівні мотивації професійного зростання майбутніх вчителів початкових класів.

Професійна мотивація дозволяє майбутнім педагогам активно прагнути до поповнення професійних знань, оволодіння професійними вміннями, вдосконалення професійних якостей і здібностей, до неперервного самовдосконалення, спонукає і спрямовує діяльність особистості по оволодінню професією.

Формування мотивації професійного зростання в процесі навчання в закладі вищої освіти — це цілісний, динамічний, неперервний і гуманістично спрямований процес зростання внутрішньої потреби в особистісному перетворенні, у готовності до перетворюючої професійної діяльності, у здатності до актуалізації творчого потенціалу й вибудовування індивідуальної професійно-особистісної стратегії впродовж всього життя.

Розвиток професійної діяльності майбутніх педагогів в освітньому процесі пов'язаний з постійним відновленням його змістовних і технологічних аспектів, що дозволяють поступово «переводити» навчальну діяльність в професійну діяльність фахівця, тобто відбувається зсув мотивації навчальної діяльності до професійної мотивації неперервного вдосконалювання майбутнього педагога і як особистості, і як майбутнього фахівця, тобто мотивації професійного зростання.

Беручи до уваги специфіку підготовки майбутніх педагогів, соціологічні опитування науковців і власні спостереження, можна стверджувати, що процес розвитку мотивації професійного зростання без спеціального втручання буде спонтанним, адже ставлення майбутніх вчителів до навчання, активність самостійної пізнавальної діяльності тісно пов'язані з тим, наскільки зміст навчального матеріалу та способи роботи над ним відповідають уявленням про майбутню професію та яким змістом наповнюється для них професійний мотив.

За результатами проведеного нами аналізу досліджень ми можемо визначити педагогічні умови, реалізація яких сприяє формуванню у здобувачів педагогічної освіти мотивації професійного зростання, а саме: формування мотивів професійного зростання, розвиток потреби в постійному самовдосконаленні, практична діяльність в процесі навчання, використання інтерактивних методів і форм у процесі навчання. Дані умови найбільше реалізуються при вивченні дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Формування мотивів професійного зростання нерозривно пов'язані з мотивами навчальної діяльності. Майбутнього педагога можуть спонукати до навчальної та майбутньої професійної діяльності різні мотиви: інтерес до змісту та процесу діяльності, почуття обов'язку перед суспільством, прагнення до самоствердження, самореалізації та ін. Високомотивовані здобувачі педагогічної освіти більше працюють, досягають кращих результатів у діяльності, оскільки у них розвинутий інтерес до змісту діяльності, їм цікаво вчитися вони прагнуть стати висококваліфікованими фахівцями. Ефективним мотиваційним фактором є мета, яка стимулює, активізує організовує дії людини.

Акцент в навчанні майбутнього педагога повинен бути перенесений на внутрішню мотивацію особистісного і професійного зростання. Отже, умовою досліджуваного нами процесу розвитку мотивації професійного зростання майбутніх педагогів в процесі освіти є формування у них мотивів професійного зростання. Розвиток потреби в постійному самовдосконаленні вимагає чіткого усвідомлення мети своєї діяльності, значущості професії, а також оволодіння як уміннями самостійно навчатися (інтелектуальні та організаційні уміння), так і професійними якостями (працьовитість, відповідальність, уважність, посидючість та ін.).

Практична діяльність в процесі навчання є наступною необхідною педагогічною умовою розвитку мотивації професійного зростання майбутніх педагогів. Метою практики є формування та розвиток у здобувачів освіти професійного вміння приймати самостійні рішення в умовах конкретного виробництва, оволодіння сучасними методами, формами організації праці, знаряддями праці в галузі їх майбутньої спеціальності; кожен майбутній педагог може відчувати реальність професії якою оволодіває, навчитись практично використовувати набуті знання, проявити власні інтереси.

Використання активних методів навчання істотно впливає на пізнавальну активність здобувачів освіти. Найбільшу активність, бажання працювати, задоволеність своїми діями здобувачі освіти виявляють саме на практичних заняттях. Інтерактивне навчання є способом пізнання, який здійснюється у формах спільної діяльності тих, хто навчається, при цьому здійснюється постійна зміна режимів діяльності, взаємодія з навчальним оточенням.

Наведемо приклад практичного заняття з елементами формування мотивації професійного у зростання здобувачів педагогічної освіти в процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу на тему «Використання технологій критичного мислення на уроках в початковій школі». Метою заняття є: ознайомлення здобувачів освіти з методикою розробки інтегрованих уроків, розкриття особливостей використання методів критичного мислення за програмою Нової української школи, сприяння кращому усвідомленню і засвоєнню теми; розвиток вміння аналізувати матеріал використовуючи засоби критичного мислення, розвиток гуманістичного потенціалу майбутнього педагога; виховання прагнення до самовиховання та самоосвіти.

Структура заняття включає:

1. Підготовча частина (організація заняття; оголошення теми і мети практичного заняття; ознайомлення з інструкцією до практичної роботи).
2. Основна частина (правильні і неправильні твердження);
 - Перегляд відео. Робота з кластером;
 - Складання інтелект-карти до інтегрованого уроку «Зима»;
 - Графічний органайзер. Розробка структури інтегрованого уроку;
 - Метод «Моделювання»;
 - Обговорення-презентація структури інтегрованого уроку на задану тему;
 - Обговорення-презентація групової роботи;
 - «Метод Кіплінга»;
3. Заключна частина (контроль, корекція навичок, «ПМЦ», аналіз індивідуальної діяльності студента, оцінка, відповіді на запитання здобувачів освіти).

На таких заняттях здобувачі освіти мають змогу проявити себе, отримують досвід командної роботи, є активними учасниками заняття, мають змогу самостійно визначати власні дії, вчать застосовувати інтерактивні методи а практиці, аналізувати, робити висновки. Отже, інтерактивне навчання має великий освітній і розвивальний потенціал і забезпечує максимальну активність суб'єктів педагогічного процесу.

Отже, мотивація професійного зростання майбутніх педагогів є сукупністю їхніх стійких мотивів і спонукань, що визначають зміст і спрямованість динамічного, неперервного і гуманістично спрямованого процесу зростання внутрішньої потреби в особистісному перетворенні, здатність до актуалізації внутрішнього потенціалу й усвідомленого вибору індивідуальної професійно-особистісної стратегії й освітнього маршруту впродовж життя, результатом чого є високий рівень сформованості професійної компетентності майбутнього педагога.

Розвиток професійної діяльності здобувача педагогічно освіти в освітньому процесі пов'язаний з постійним відновленням його змістових й технологічних аспектів, що дозволяють поступово «переводити» навчальну діяльність в професійну діяльність фахівця, тобто відбувається зсув мотивації навчальної діяльності до мотивації зростання, а отже вдосконалювання майбутнього педагога як особистості і як майбутнього фахівця. Навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом професійного зростання, де особливої актуальності набуває мотивація професійного зростання, яка спонукає і спрямовує діяльність особистості по оволодінню професією.

Список використаних джерел

1. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: свобода вибору. Діяльність. Зворотній зв'язок. Ідеальність: посібник для вчителя / А.О. Гін. — 13-е видання. — Х.: Вид. група «Основа», 2018. — 112 с.
2. Нова українська школа: poradnik для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.
3. Основи критичного мислення. (10-11 класи). Навчальний посібник / І. Сущенко, І. Баранова, Л. Пилипчатіна, О. Пометун — К.: ТОВ «Видавничий дім «Освіта», 2016. — 192 с.
4. Поляков А.О. Різноманітність мотивів навчальної діяльності студентів / А.О. Поляков // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : [зб. наук. пр. / Запоріж. гуманіт. ун-т «ЗІДМУ»]. — К. ; Запоріжжя, 2007. — Вип 41. — С. 281-284.
5. Харченко Н. Розвиток критичного мислення. Інноваційні форми роботи для дітей та дорослих. /Н.Харченко; Київ: Видавнича група «Шкільний світ», 2018. — 20 с.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ.
ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

І.Є. Бойцун,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ

**ІНІЦІАЦІЯ ХЛОПЦІВ ЯК ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ВОЇНІВ-ЗАХИСНИКІВ
У РОМАНІ «ЧЕСЛАВ. В ТЕМРЯВІ СОНЦЯ» ВАЛЕНТИНА ТАРАСОВА**

Ключовим моментом будівництва сильної української держави є формування у суспільстві світоглядних позицій на засадах загальнолюдських і національних цінностей. Одним із факторів, що впливають на формування генетичного коду української нації, збереження її ідентичності, є вивчення й переосмислення традицій, історичних і культурних знань праукраїнців. Язичницькі вірування давніх слов'ян привертають увагу українських письменників з метою інтеграції культурних цінностей предків у сучасний соціокультурний простір і переосмислення їх з позицій сьогодення. Найбільше привертають увагу ритуали, пов'язані із ініціалізацією підлітків, оскільки це пов'язано із соціалізацією підростаючого покоління, формуванням особистості.

Український письменник Валентин Тарасов у романі «Чеслав. В темряві сонця» звертається до подій I-II століть нашої ери, що відбувалися на території сучасної України. Сам автор визначив жанр твору як «...історично-пригодницький роман із детективною лінією про праслов'янські племена I-II століття нашої ери» [1]. У творі простежуються дві основні сюжетні лінії: проходження ініціації Чеславом, аби довести право бути чоловіком й створити сім'ю з викраденою Нежданою з роду Буревоя, і розслідування вбивства голови роду Велимира та Ратибора з Голубою.

Метою нашої розвідки є інтерпретація ритуалу ініціації Чеслава та його друзів у романі «Чеслав. В темряві сонця» Валентина Тарасова як процесу формування воїна-захисника роду.

У творі чітко простежується думка: кожен хлопчик повинен, коли виросте, пройти ритуал посвяти і стати справжнім чоловіком. Письменник акцентує увагу, що юнаки роду змалку готувалися до ритуалу, проводячи багато часу в Лісі, загартовуючись, навчаючись влучно стріляти: «Усі наступні дні Чеслав рідко бував удома. З ватагою таких само парубків, які готувалися пройти Посвяту, він із

ранку до пізнього вечора під орудою Сокола бігав, плавав і стріляв, намагаючись якнайкраще підготуватися до майбутніх випробувань...

Одного такого гарячого дня хлопці розбрелися лісом у пошуках слідів Сокола, що схоронився від них десь у хащах. Для загартування тіла вони покидали із себе одяг і бігали по лісу в чому мати народила» [2, с. 70].

Ритуал ініціації хлопчиків передбачає смерть їх як дітей і відродження вже в іпостасі чоловіка: «Хлопчиків-підлітків забирають у матерів, відокремлюють від племені й випробовують, що повинно перетворити їх на чоловіків. Подібно до шаманської подорожі, ініціація має на увазі смерть та відродження: хлопчик повинен померти як дитина й відродитися у світі обов'язків дорослої людини (Пер. — І.Б.)» [3, с. 44]. Коли настав день проходження ритуалу, на березі ріки зібралися чоловіки роду. Вони повинні були простежити за проходженням першого етапу ініціації: «Їх було семеро. Крім Чеслава й Кудряша, у їхній ватазі були близнюки Малко та Білко, довгий, як жердина, Серга, дужий, як і його батько, син коваля Добр, а також рудий задиркуватий Борислав. Вони підійшли майже до краю води й, поклавши на траву свою зброю, почали роздягатися. Промені сонця сковзали по їхніх юних, але вже загартованих вправліннями й суворим життям у лісі тілах. Залишившись зовсім голими, лише з луком, стрілами й ножами, вони увійшли у воду. Перед ними лежала повноводна ріка. І першим складним випробуванням було перебороти її.

Їх чекав інший берег. А на цьому у траві вони залишили свою стару одіж як знак того, що розстаються зі своїм дитинством і йдуть у життя доросле...» [2, с. 77].

Другим етапом проходження ритуалу було вполювати лісового звіра й принести його в жертву богам: «У цьому місці юнаки мали кожен піти своєю стежкою. Попереду було нове випробування. За звичаєм їхнього племені, до заходу сонця кожен із них на підтвердження того, що він гідний називатися чоловіком і добувачем, повинен був піднести в дарунок Великим жертву. І жертвою мав стати звір лісовий» [2, с. 79]. Усі ініціанти пройшли випробування. Близнюки Малко й Білко принесли козуль, довгий Серга — лисицю, здоровань Добр — молодого вепра, рудий Борислав — куницю, Кудряш — зайця. Чеславові вдалося відзначитися, оскільки здобув вовка: «Тільки тепер Чеслав відчув, як він стомився. І тільки тепер рани на грудях від пазурів звіра далися взнаки, відгукнувшись ниючим болем. Але, попри все це, він почувався переможцем. Тим, Хто Подолав Звіра!» [2, с. 85]. Вовк у міфології давніх слов'ян «вшановувався як тотемний предок і родоначальник племені» [4], тому здобич героя твору свідчила про його вправність і силу.

Завершальним етапом проведення ритуалу був процес «переродження» хлопця на чоловіка, під час якого ініціант здобував силу впольованої тварини. Цей етап ритуалу проходив у священному місці племені, де юнак повинен отримати підтримку богів і духів предків: «Пройшовши крізь натовп родичів, вони наблизилися до Великих — головних богів їхнього племені: Даждьбога — бога сонця, Сварога — бога неба й усього суцього та Перуна — бога дощових хмар, грому й блискавки. Дерев'яні боввани вирізаними в стовпах обличчями суворо

дивилися з висоти на прийшлих. Даждьбог Сварожич, син Сварога, стояв посеред святилища, бо був найбільше шанований у їхнім племені. Священні стовпи Сварога й Перуна (так само сина Сварога) — трохи віддалік. Колись предки родичів Чеслава мали їх за головних богів, але часи змінилися і тепер Даждьбог зробився їхнім головним заступником» [2, с. 87]. Зважаючи на ореол містичності, який супроводжував ритуальні дії смерті та народження, волхви використовували відповідні декорації й галюцигенні засоби: «Обряд, безперечно, пов'язувався з болісними випробуваннями, можливо, навіть із втратою свідомості. Смерть і воскресіння викликались діями, які зображали пожирання, поглинання хлопчика жахливою твариною, перебування його в шлунку тварини й повернення. Для здійснення цього обряду інколи будувались спеціальні будинки чи намети, які мали форму тварини, при цьому двері являли собою пащу» [5, с. 178—179].

Валентин Тарасов у романі відтворює деталі проведення ритуалу ініціації. Чеславові дали випити вино з вовчою кров'ю та з'їсти шматочки серця й печінки вовка: «Затамувавши подих, він зробив перший ковток. Спершу рідина здалася йому такою, що не мала смаку, але поступово гіркувато-солонуватий і водночас солодкуватий смак торкнувся його язика та горла. Після другого-третього ковтка юнак відчув, як гаряча хвиля бурхливим потоком починає розливатися тілом...

Хлопець без коливань почав жувати живу плоть звіра. Те, що нещодавно могло здатися йому зовсім несмачним, наразі розбудило в ньому почуття голоду. Несподівано для самого себе він загарчав диким звіром» [2, с. 90—91]. Далі хлопця заштовхнули до величезної пащі Вовка Вогненного. Під впливом галюцигенів у Чеслава виникли видіння, у яких провідником виступає дух першопредка. Як стверджує швейцарський психоаналітик К.-Г. Юнг, «мотив Духа зустрічається в снах у вигляді старого чоловіка так само часто, як і в казках. Старий завжди з'являється в той момент, коли герой потрапляє в безнадійну ситуацію, коли врятувати його можуть лише ґрунтовні роздуми над ситуацією або щасливий випадок, тобто те, що складає функцію духа, або певного роду внутрішньо психічний автоматизм. Але оскільки через зовнішні чи внутрішні перешкоди герой не в змозі сам знайти вихід із ситуації, то знання, необхідні для цього, приходять до нього у вигляді персоніфікованої думки, тобто в образі мудрого старого чоловіка, здатного дати героєві добру пораду й допомогти» [6, с. 298].

Заключним моментом ритуалу є обрізання волосся: «Ритуал тривав. Помічники волхва — Миролоб і Гаразд — одразу гострими ножами взялися зрізати з його голови волосся. Довгі пасма стятим колоссям рясно сипалися в траву. І тільки коли голова юнака зробилася схожою на голову немовляти, кілька рук підхопили його й, витягши з пащі Змія, опустили на землю» [2, с. 94]. Найкращий воїн племені, наставник хлопців Сокіл «...повісив на шию посвяченого молодого чоловіка лапу звіра, якого той добув, і накинув на нього шкуру вовка, якого власноруч убив узимку» [2, с. 94]. Таким чином, вполювавши вовка, випивши кров і з'ївши м'ясо тварини, під час ритуалу ініціації Чеслав отримав його силу: «Тепер юнак відчув, як напій крижаною рікою гасить попередній вогонь, що розходився всередині. У голові Чеслава прояснилося, а всі

почуття ще більше загострилися. Він міг чітко розрізнити те, що приховувала від інших темрява ночі: до різноманітних запахів лісу й багаття додалися вологі запахи річки, пахощі квітів і трав на далекому лузі, і навіть запах козулі, що причаїлася на ніч серед папоротей, — він відчував. Його слух вбирав усі шуми лісу й околиць, нечутні людині. Юнак зрозумів, що з якоїсь не відомої йому причини має тепер у собі силу й спритність звіра, убитого ним напередодні» [2, с. 95]. Елементи ритуалу ініціації хлопчиків у давніх слов'ян зустрічаються в міфологічно-історичному романі «Марко Проклятий» Олекси Стороженка. Марко у дитинстві також пив кров і їв м'ясо тварин, проте ініціація була проведена без дотримання канонів ритуалу. Саме тому герой твору Олекси Стороженка став вбивцею, заклятим батьком на довічне покарання. Натомість після проходження ритуалу ініціації Чеславові вдається викрити вбивцю батька й брата — Вишату. Сюжетна лінія стосунків Чеслава й Неждани залишається незакінченою, передбачаючи її подальший розвиток в іншому творі.

Як бачимо, ритуал ініціації хлопців у давніх слов'ян був важливою складовою підготовки дітей до обов'язків чоловіків. Окремі складові ритуалу ініціації застосовували запорожці при прийомі на Січ молоді. У романі «Чеслав. В темряві сонця» Валентина Тарасова описано процес переродження героя не лише на фізичному рівні, а й психологічному. Після проходження ритуалу Чеслав відчув себе повноцінним членом роду, який несе відповідальність за долю інших.

Важливість вивчення творів, у яких описуються обряди й вірування давніх слов'ян, полягає у формуванні на їх основі традицій, покликаних забезпечувати виховання покоління, здатного виживати в умовах глобалізації, нести відповідальність за долю людства.

Список використаних джерел

1. Тарасов Валентин: «Українці не цінують свої таланти через комплекс меншовартості» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://glavred.info/kultura/239854-pismennik-valentin-tarasov-ukrajinci-ne-cinuyut-svoji-talanti-cherez-kompleks-menshovartosti.html>
2. Тарасов В. Чеслав. В темряві сонця : роман / Валентин Тарасов ; худож. М. Єфімова. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2013. — 384 с.
3. Армстронг К. Краткая история мифа / Карен Армстронг ; пер. с англ. А. Блейз. — М. : Открытый мир, 2005. — 160 с.
4. Балушок В; Ініціації українців та давніх слов'ян / Василь Балушок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Balushok_Vasyl/Initsiatsii_ukraintsiv_ta_davnikh_slovian/
5. Окольніча Т. Юнацькі вікові ініціації як засіб формування соціальної та фізичної зрілості у дітей східних слов'ян / Тетяна Окольніча [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://core.ac.uk/download/pdf/83099955.pdf>
6. Юнг К.-Г. Душа и миф. Шесть архетипов / Карл Густав Юнг. — Мн. : Харвест, 2004. — 399 с.

РЕАЛІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Сьогодні перекладач відіграє основну роль у донесенні інформації до читача, особливо це стосується літератури та кіно. Використання ним різних художніх засобів та точна передача колориту не можлива без точного та правильного розуміння тексту оригіналу, а також правильного перекладу безеквівалентної лексики, котра є дуже складною, оскільки точного відповідника у мові перекладу не існує, і саме ці слова показують та занурюють читача у національно-історичний колорит. Реалії являються одними з першорядних фактів в практичному перекладі, які вимагають від перекладача точного та виразного розуміння мовних особливостей певного народу.

Отже, реалії — це предмети або явища матеріальної культури, етнонаціональні особливості, звичаї, традиції, обряди, а також історичні факти або процеси, які, як правило, не мають лексичних еквівалентів в іноземних мовах [2, с. 162]. Першим термін «реалія» увів О. Фінкель, який наводить власне визначення реалії: «Назви явищ специфічної культури духовної та матеріальної» [3, с. 115]. Чимало дослідників відтворили власну класифікацію слів-реалій: Л. Соболев, Г. Чернов, О. Супрун та інші.

Щодо класифікацій реалій, то слід зазначити, що існує досить багато способів, однак за основу беруть класифікацію Влахова — Флоріна [1, с.85]: предметний, часовий, перекладацький та поділ за місцевою ознакою. До предметного поділу належать: реалії повсякденного життя (*rompadour* — чуб), міфології та етнографії (*walk-in apartment* — квартира на першому поверсі, яка має вихід на вулицю), природні реалії (*skunk* — скунс), суспільно-політичні (*impeachment* — імпічмент), ономазіологічні реалії (*Beau Brummell* — законодавець моди). У часовому поділі реалії умовно поділяють на сучасні (*producer* — продюсер, *hacker* — хакер) та історичні (*bard* — співець).

Існує чимало способів передачі національних реалій при перекладі, які зумовлюються певними факторами, до яких належать, зокрема структурна та семантична складність (подібність) реалій відносно мови, якою вони перекладаються. Саме тому існує допустимість того, що одна й та сама лексична одиниця, тобто реалія, може перекладатися різними способами.

Щодо способів перекладу, котрі використовуються для відображення реалій, то слід зазначити, що їх вибір напряду залежить від автора перекладу, будь то транскрипція (транслітерація), повне калькування, напівкалькування, описовий переклад, наближений переклад, елімінація чи перерозподіл значення реалії або контекстуальний переклад.

Транскрипція (транслітерація) вважається досить лаконічними та точними прийомами вираження певної реалії, але існує проблема з розумінням та передачею змісту та відтінків цього слова (*moccasins* — макасини). Щодо повного

калькування, то це означає створити слово або вислів за зразком будови відповідного слова або вислову іноземної мови, що допомагає максимально зберегти семантичну основу і національний колорит (*nuclear umbrella* — ядерна парасолька, *brainwash* — «промивання мізків»).

Отже, слід зазначити, що спосіб перекладу обирається перекладачем відповідно до певних чинників, котрі на думку автора перекладу можуть допомогти якомога точніше передати зміст, а також зберегти колорит та відтінки оригінального стилю та твору. У кожному випадку перекладач виступає більше як автор, а не тільки робить механічний переклад лексичних та граматичних структур, і тому одні з перекладів є більш популярними серед читачів, а інші менше, або взагалі не користуються попитом.

Список використаних джерел

1. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. — М. : Международные отношения, 1986. — С. 85.
2. Саткевич О.І. Проблеми передачі реалій з англійської на українську мову // Англістика та американістика : [зб. наук. пр.] / ред. кол. : А. І. Анісімова (голов. ред.), Т. М. Потніцева (заст. голов. ред.) [та ін.]. — Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2012. — Вип. 9. — С. 162.
3. Фінкель О.М. Теорія й практика перекладу / О.М. Фінкель // Забутий теоретик українського перекладознавства : зб. вибраних праць / за ред. Л.М. Черноватого, В.І. Карабана. — Вінниця : Нова Книга, 2007. — С.115.

N.B. Duban,

Lecturer at the Department of Foreign Languages for Natural Sciences
Ivan Franko National University of Lviv

THE USE OF TRANSITION MARKERS IN DONALD TRUMP'S DISCOURSE (BASED ON HIS PUBLIC ADDRESSES DURING THE 2015–2016 PRESIDENTIAL CAMPAIGN IN THE USA)

It is popularly believed that politicians have always tried to convince audiences of the accuracy of the arguments they present in addition to their own personal conviction and ability to act upon these arguments. Ken Hyland points out, "Since people are not persuaded until they are convinced that something is true, the rhetoric involves demonstrating how something is true or how it can be shown to be true [1, 63]." Argumentation is effective when politicians manage to back up their claims in such a way that the audience can change their opinion in politicians' favour. For this reason, politicians need inductive and deductive proofs to defend their own ideas, to convince the audience and to impact on them. Therefore, they are able to utilise a variety of rhetorical techniques incorporated into the language so as to persuade the audience.

Donald Trump is regarded as the most extravagant political candidate as well as the current president of the USA due to the fact that his language manipulation

provides a strong base for the exploitations of the ideological assumptions of masses on a large scale. In fact, language is an indispensable component for putting certain political, economic and social ideas into practice since it prepares, accompanies, influences and plays every political action. Therefore, it is crucial to decipher the ways in which he manipulates language choice during the 2015-2016 presidential campaign for specific political effect which resulted in the victory in the US elections.

The technique used by Trump to persuade the audience to understand, accept and agree with his viewpoint is the use of transition. Transition denotes “how the speaker intends the connections between elements of the discussion to be understood [1, 76].” In Trump’s discourse transition markers are represented through the use of conjunctions such as *and* or *but*. *But*, when analysed semantically, is restricted to linking two clauses, while *and* can link more than two clauses. It is worth mentioning that whenever *and* is used as a coordinator in a sentence, the clauses should have enough content in common to justify their combination. The way Trump connects two related arguments is represented in the following examples:

“I have had a truly great life in business, **but** now my sole and exclusive mission is to go to work for our country, to go to work for you [2].”

“Then there’s my mother, Mary. She was strong **but** also warm and fair-minded [3].”

“These are the forgotten men **and** women of our country **and** they are forgotten **but** they’re not going to be forgotten long [4].”

“My dad, Fred Trump, was the smartest **and** hardest working man I ever knew. I wonder sometimes what he’d say if he were here to see this **and** to see me tonight. It’s because of him that I learned from my youngest age to respect the dignity of work **and** the dignity of working people. He was a guy most comfortable in the company of bricklayers **and** carpenters **and** electricians **and** I have a lot of that in me also [5].”

“Millions of Democrats will join our movement, because we are going to fix the system so it works fairly and justly for each **and** every American. In this cause, I am proud to have at my side the next Vice President of the United States: Governor Mike Pence of Indiana. **And** a great guy [2].”

Here *and* is used as a coordinator while at the same time fulfilling the pragmatic requirement of each clause containing information which supports or completes the other. Clearly, *but* is not only functioning as a link, but erases whatever negative connotations the first part of the statement may carry, thus, providing a positive contrast to it.

According to Hyland, even though transition markers, in this case, the conjunctions *and* and *but*, may not contribute to syntactic coordination, they must fulfill the requirements of discourse, meaning that they perform a role internal to the discourse rather than the outside world, thus helping the listener interpret links between ideas [1, 81]. Therefore, many different ways of presenting a speech to persuade audiences involve the careful use of words and phrases and their arrangement in order to influence listeners’ interpretation, understanding and acceptance.

References

1. Hyland K. Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing / Ken Hyland. — London: Continuum, 2005. — 230 p.
2. Trump D. Donald Trump Rally in Tallahassee, Florida [Electronic resource] / Donald Trump // Donald Trump delivers campaign speech rally in Tallahassee, Florida, October 25, 2016. — Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=kUAWZMPC9vQ&list=PL-NSU9cjYpaHyHPwhvWYq0ooFnuz7f-G0&index=64>. — [Last access: 2019, February 20].
3. Trump D. Donald Trump Trade Policy [Electronic resource] / Donald Trump // Donald Trump's trade and jobs plan speech Monessen, Pennsylvania, June 28, 2016. — Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=lMCVRu5m1ig>. — [Last access: 2019, February 20].
4. Trump D. Donald Trump's 2016 Republican National Convention Speech [Electronic resource] / Donald Trump // Donald Trump's speech to the Republican National Convention in Cleveland, Ohio July 21, 2016. — Mode of access: <http://abcnews.go.com/Politics/full-text-donald-trumps-2016-republican-national-convention/story?id=40786529>. — [Last access: 2019, February 20].
5. Trump D. Iowa Freedom Summit [Electronic resource] / Donald Trump // Donald Trump spoke at the 2015 Iowa Freedom Summit held at Hoyt Sherman Place in Des Moines, Iowa, January 24, 2015. — Mode of access: <https://www.c-span.org/video/?323834-7/iowa-freedom-summit-donald-trump>. — [Last access: 2019, February 20].

М.Т. Костенко,

аспірантка кафедри філософії

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

науковий керівник: ***П.А. Кравченко,***

доктор філософських наук, професор кафедри філософії

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСНОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

Анотація. Охарактеризовано фактори трансформації уявлень про основні цінності особистості у нашій державі. Здійснено соціально-філософський аналіз категорій «честь» і «гідність» та їх актуальність для сучасного суспільства. Визначено умови появи національної гідності та її гасла. Досліджено місце і роль етичних категорій честі і гідності в сучасному українському соціумі.

Ключові слова: гідність, честь, соціум, сучасність, категорія, цінності, мораль, культура, людина.

Україна для отримання своєї незалежності пройшла тернистий шлях, що продовжується і зараз, у боротьбі за цінності людини та формування нації. Після Революції гідності, анексії Криму, війни на Донбасі відбулася трансформація поглядів на такі етичні категорії як честь і гідність, які є ключовими у розбудові громадянського суспільства. Кожен свідомий українець, який небайдужий до майбутнього своєї країни має ставати на захист особистих цінностей, боротися проти нівелювання честі та гідності людини, адже сучасний український соціум

сьогодні знаходиться на етапі боротьби за визнання основних прав і свобод і поваги до них з боку оточуючих і влади.

Події на Майдані стали ілюстрацією нехтування людським життям, зневагою до особистої свободи, ігноруванням міжнародних законодавчих актів і конституційних принципів, показали готовність українців захищати свої права, які базуються на гідності.

Метою дослідження є окреслення сучасних поглядів на етичні категорії честі і гідності та їх значення в сучасному українському соціумі.

Чесť і гідність є тими ціннісними ідеалами, що зумовлюють цілісність та гармонійність існування соціальної системи і буття людини. Окремі аспекти проблеми категорій честі і гідності людини знаходимо у праці В. Малахова [9], Він проаналізував цілий комплекс питань, пов'язаних з виникненням і розвитком категорії честі та гідності, їх визначенні та взаємозв'язку.. Аналізує спільне й відмінне у категоріях гідності і честі. Дослідження О. Гришук [2], О. Косташук [5], К. Дяченко [3], здійснені в межах сучасної філософії, характеризуються ціннісним презентуванням феноменів честі і гідності як універсальних структурантів та поглядам на етичні категорії честі і гідності, у зв'язку з останніми подіями у нашій державі.

Особливу групу опрацьованої літератури складають праці М. Поповича [8], О. Артюшенко [1] та І. Загребельного [4]. Вони є ілюстрацією стану честі і гідності у сучасному українському соціумі після подій 2014 року.

Сьогодні тема людських цінностей, честі гідності та актуальна як ніколи. Чесť і гідність — етичні категорії, які нерозривно пов'язані між собою і найчастіше розглядаються парно, оскільки є поняттями взаємодоповнюючими.

Насамперед необхідно охарактеризувати визначення обох етичних категорій, особливості їхнього взаємозв'язку та різницю між ними. В. Малахов слушно доводить, що «чесť» і «гідність» поняття досить близькі за своїм змістом. Чесť — це етична категорія, що включає в себе моменти усвідомлення індивідом свого суспільного значення й визнання цього значення з боку суспільства. Чесť визначається вченим в більшості як суспільна оцінка особистості, певна міра духовних, соціальних якостей людини. Гідність визначається дослідником як внутрішня самооцінка особистості, власних якостей, здібностей, світогляду, свого суспільного значення. Тобто, чесť і гідність це оцінка морально-етичних якостей «зовні» і «зсередини» [7, с. 186].

Вітчизняна дослідниця О. Гришук аналізуючи різні трактування честі, визначила, що вона з лексичної точки зору має декілька основних значень. Перш за все, її розглядають як деяку внутрішню цінність людини, її духовну якість. Цей аспект народжує визнання або невизнання внутрішньої цінності людини нею самою та оточуючими її людьми. Таке визнання породжує чесť у другому значенні - в сенсі громадського або просто зовнішнього визнання. У своєму третьому значенні чесť сприймається як зміна думки людини про себе на підставі зовнішнього вираження думки [2, с. 47].

Розвиток цивілізації показує, що чесť і гідність, будучи тісно взаємопов'язаними поняттями, поперемінно брали на себе роль лідера в системі

соціального ранжирування. У період демократичних перетворень домінуюче становище в їх взаємодії має гідність, яка виражає загальну та фундаментальну закономірність сучасного громадянського суспільства щодо соціальної цінності кожного його члена. Відповідно до філософських поглядів гідність є сутнісною категорією моральної свідомості, нерозривно пов'язаною з моральними відносинами та моральною практикою, і займає центральне місце в системі категорій етики. Честь і гідність належать до цінностей духовного світу людини, а тому вони, як і інші цінності, об'єктивні за змістом, оскільки зумовлені всією сукупністю обставин життя людей і виражають об'єктивну необхідність духовного освоєння ними оточуючого їх природного й соціального світу. Водночас духовні цінності суб'єктивні за формою, оскільки виступають як прояви внутрішнього світу людей, їх суспільної та індивідуальної свідомості й самосвідомості [6, с. 38].

Гідність сучасного соціуму, за визначенням О. Артюшенко, це морально-психологічна чеснота, яка вибудовує відповідну структуру особистісної поведінки: високоморальної, патріотичної, християнської. Це усвідомлення людиною своєї громадської ваги й обов'язку. Дослідниця визначила гідність українця як вірність матері і Батьківщині, мові, яку дав Бог, традиціям, роду і народу. Гідність — це вірність тим ідеалам, за які воюють українські чоловіки ще від часів Київської Русі. Визначення гідності людини, зазначене О. Артюшенко, влучно ілюструє ключове місце основних людських цінностей у сучасному соціумі і мотивує до боротьби за їх визнання сьогодні [1].

В. Кривошеїн слушно для розвитку нашої держави зазначив, що особиста гідність є вираженням тієї вищої міри історичного розвитку людини, яка відповідає певним умовам її суспільної життєдіяльності. Дослідник вказав на суспільно-політичні корективи ставлення до честі і гідності людини, зауважуючи, що в сучасному українському соціумі почуття честі і гідності або приховане (інколи й відсутнє), або виникає лише при складних ситуаціях чи агресії [6, с. 50].

Схожої думки дотримується й І. Загребельний, називаючи події 2014 року Недореволюцією, адже не всі націоналістичні цілі були досягнені. Він вказує на основні ознаки нівелювання людських цінностей у сучасному українському соціумі, пояснюючи їх історичними подіями та уроками досвіду України та сусідніх держав. Автор збірки «Майдан. Хроніки недореволюції» доводить, що для підняття почуття власної гідності українцям необхідно залучити максимум вольових зусиль, переглянути історичні події та звільнити їх від «міфічності». І. Загребельний характеризує категорію гідності як «якість», яка належить не кожному. Революція Гідності, за словами автора, протистояння якості проти кількості (людей, які зневажливо ставляться до особистих прав і свобод українця) [4, с. 6].

М. Попович надає гідності українця особливого значення. Гідність та свобода — для українців це не просто слова, для нашого народу це сенс життя протягом усіх віків. Це — боротьба за свою землю, за самостійність, за незалежність [8, с. 91].

Висновки. Можемо констатувати, що честь і гідність сучасного українського соціуму через ряд соціально-економічних та політичних факторів

сьогодні знаходиться на етапі боротьби за власне місце серед людських цінностей. Самі ж визначення етичних категорії честі і гідності трансформуються залежно від умов і ситуації. Сучасне суспільство вносить свої корективи у власну систему цінностей, проте не слід забувати, що честь і гідність людини є основою існування соціуму, держави, людства.

Список використаних джерел

1. Артюшенко О. Гідність як цінність буття сучасного українського суспільства / О. Артюшенко. — Вісник Львівського університету. — №10. — Серія філософсько-політологічних наук. — Львів, 2017. — С. 7–12 Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2017_10_3.
2. Гришук О. В. Людська гідність у праві: філософські проблеми / О. В. Гришук. — Л. : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. — 428 с.
3. Дяченко К. А. Честь як структурант моральності / К. А. Дяченко // Науковий вісник. — № 7. — Серія «Філософія». — Харків : ХДПУ, 1999. — Вип. 2. — С. 100–106.
4. Загребельний Ігор. Майдан. Хроніки недореволюції / Ігор Загребельний. — Д.: АРТ-ПРЕС, 2014. — 96 с.
5. Косташук О. Категорія честі: філософсько-етичний аспект / О. Косташук // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. — Серія: Педагогічні науки. 2016. — № 1. — С. 177–181. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduip_2016_1_35
6. Кривошеїн В. Вплив Революції гідності на політичну та правову культуру українського суспільства / В. Кривошеїн // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». — № 2. — Харків: 2016. — С. 37-57
7. Малахов В. А. Честь і гідність / В. А. Малахов // Етика: курс лекцій: навч. посібник / В. А. Малахов. — К. : Либідь, 1996. — С. 182–188.
8. Попович М. В. Філософія свободи. Философия свободы / Мирослав Попович; упоряд.: Л. Ф. Артюх, Н. Б. Вяткіна; передмова Н. Б. Вяткіної; фото Я. Я. Ясиневиц, Є. Ф. Маслова; худож.-оформлювач О. А. Гугалова. — Харків: Фоліо, 2018. — 524 с.

H.S. Tarasova,

Senior Lecturer of the Department of Intercultural Communication and Foreign Language
of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

O.V. Shakhmatova,

Senior Lecturer of the Department of Intercultural Communication and Foreign Language
of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

FLIPPED CLASSROOM MODEL

Abstract. Flipped classroom is an active, student-centered approach that was formed to increase the quality of period within class. Generally, this approach whose applications are done mostly in Physical Sciences, also attracts the attention of educators and researchers in different disciplines recently. Flipped classroom learning which wide-spreads rapidly in the world, is not well recognized in our country. That is why the aim of study is to attract attention to its potential in education field and provide to make it recognize more by educators and researchers. With this aim, in the study what flipped classroom approach is, flipped classroom technology models, its advantages and limitations were explained

Keywords: flipped learning, flipped classroom, new approaches.

A **flipped classroom** is an instructional strategy and a type of blended learning that reverses the traditional learning environment by delivering instructional content, often online, outside of the classroom. It moves activities, including those that may have traditionally been considered homework, into the classroom. In a flipped classroom, students watch online lectures, collaborate in online discussions, or carry out research at home while engaging in concepts in the classroom with the guidance of a mentor.

In the traditional model of classroom instruction, the teacher is typically the central focus of a lesson and the primary disseminator of information during the class period. The teacher responds to questions while students defer directly to the teacher for guidance and feedback. In a classroom with a traditional style of instruction, individual lessons may be focused on an explanation of content utilizing a lecture-style. Student engagement in the traditional model may be limited to activities in which students work independently or in small groups on an application task designed by the teacher. Class discussions are typically centered on the teacher, who controls the flow of the conversation [1]. Typically, this pattern of teaching also involves giving students the task of reading from a textbook or practicing a concept by working on a problem set, for example, outside school [2].

The flipped classroom intentionally shifts instruction to a learner-centered model in which class time explores topics in greater depth and creates meaningful learning opportunities, while educational technologies such as online videos are used to 'deliver content' outside of the classroom. In a flipped classroom, 'content delivery' may take a variety of forms. Often, video lessons prepared by the teacher or third parties are used to deliver content, although online collaborative discussions, digital research, and text readings may be used. It has been shown that the ideal length of the video lesson to be is eight to twelve minutes [3, 4, 5].

Flipped classrooms also redefine in-class activities. In-class lessons accompanying flipped classroom may include activity learning or more traditional homework problems, among other practices, to engage students in the content. Class activities vary but may include: using math manipulatives and emerging mathematical technologies, in-depth laboratory experiments, original document analysis, debate or speech presentation, current event discussions, peer reviewing, project-based learning, and skill development or concept practice [6, 7]. Because these types of active learning allow for highly differentiated instruction [8], more time can be spent in class on higher-order thinking skills such as problem-finding, collaboration, design and problem solving as students tackle difficult problems, work in groups, research, and construct knowledge with the help of their teacher and peers [9].

A teacher's interaction with students in a flipped classroom can be more personalized and less didactic, and students are actively involved in knowledge acquisition and construction as they participate in and evaluate their learning [3, 10, 11].

A flipped class is one that inverts the typical cycle of content acquisition and application so that:

- students gain necessary knowledge before class, and;

- instructors guide students to actively and interactively clarify and apply that knowledge during class.

Like the best classes have always done, this approach supports instructors playing their most important role of guiding their students to deeper thinking and higher levels of application. A flipped class keeps student learning at the center of teaching.

1.1.1 Why are instructors flipping their class?

Students learn more deeply.

As a result of students taking responsibility, interacting meaningfully and often with their instructor and peers, and getting and giving frequent feedback, they acquire a deeper understanding of the content and how to use it.

Students are more active participants in learning.

The student role shifts from passive recipient to active constructor of knowledge, giving them opportunities to practice using the intellectual tools of the discipline.

Interaction increases and students learn from one another.

Students work together applying course concepts with guidance from the instructor. This increased interaction helps to create a learning community that encourages them to build knowledge together inside and outside the classroom.

Instructors and students get more feedback.

With more opportunities for students to apply their knowledge and therefore demonstrate their ability to use it, gaps in their understanding become visible to both themselves and the instructor.

1.1.2 How should teachers flip their class?

This guide is designed to walk you through the steps of flipping a single class; the process is scalable for flipping portions of each unit or an entire course. One of the major factors in course redesign is the time it takes to do it well.

1.1.3 Step 1: Identify where the flipped classroom model makes the most sense for your course

The following questions may help you identify a good place to start, whether you have designed your course around learning outcomes or by units:

- In which class sessions do you currently have an in-class activity that you rarely have time to complete during class and requires the students to apply their knowledge and skills?
- What concepts or topics do students struggle the most to understand, based on exam scores and/or assignment grades?
- On what topics would students benefit from the opportunity to apply concepts under your expert guidance in the classroom?

UT instructors share how they adapted to the new roles they play within the classroom and helped students adjust to their new roles within the flipped class.

1.1.4 Step 2: Spend class time engaging students in application activities with feedback

The crux of the issue is figuring out for your class how class time could be repurposed in ways that provide students with an appropriate level of challenge while leveraging your expertise as a coach or guide. There are many possibilities for infusing

a class with collaborative learning experiences. Ultimately, it comes down to finding an approach that works best for your students and your course content.

UT instructors share how they developed in-class engagement structures that leverages the power of the flipped class.

1.1.5 Step 3: Clarify connections between inside and outside of class learning

The point of the Flipped Learning model is to move the application-oriented "homework" into the classroom and to move the "lecture" to before class. Here are a few questions to get you started in this process:

- What do I want my students to know and be able to do as result of completing this sequence of the course? How does it fit into the bigger picture of the unit and course?
- What part of the current «homework assignment» could be moved inside of class to help students practice applying the content? What in-class learning activity is being rushed because there is currently not enough time to do it well?
- What practice do students need inside of class to prepare them for the larger assignment that will be completed after class? Will students make the connection between what is happening inside of class and the assignment they are working on after class?
- What content do students need to know before class to successfully engage in the learning activity during class?

The after-class portion may consist of a wide variety of activities including completing the work started in class or reading deeper about the topic or working together on a larger assignment that extends several class periods or practicing on one's own. Keep in mind that the after-class portion from the last class occurs at the same time as the before-class portion of the next class, so helping students manage the workload is important.

UT instructors share how their course learning outcomes helped them make connections between in-class and out-of-class engagement.

1.1.6 Step 4: Adapt your materials for students to acquire course content in preparation of class

The dynamic and active environment that is created within the flipped classroom, means that it is essential for students to come prepared for class. Once you have a clear idea of how students will be asked to apply their knowledge and skills during class, begin considering what students will need to read or view in advance. While online video content is associated with the Flipped classroom model, one can flip a class by repurposing traditional materials. Some common ways students prepare for class include:

- Reading materials (e.g., textbook chapters or relevant articles);
- Online video and audio content (e.g., podcasts, videos, online micro-lectures, simulations, or demonstrations).

Keep it simple at first by either relying on your current resources or using existing online content rather than creating your own. If you have time, explore what

content currently exists online that may help you supplement your resources. Whatever path you take, make sure that you:

- Hold students accountable for completing the pre-class assignment, and;
- Provide students a way to pose questions about the content they are learning outside of class.

UT instructors explain how they developed structures for students to engage in course content before class by either creating their own materials or curating what already exists and placing it online.

1.1.7 Step 5: Extend learning beyond class through individual and collaborative practice

How will the content and skills learned before and during this class prepare students for extending their learning after class (e.g. finishing the problem set, starting work on a project or a portion of an assignment, building upon what was begun in class to delve deeper into the topic, practicing alone or collaborating with peers, etc.)?

Students gain experience applying course content during class time, but they may also need additional practice after class. Extending what happens inside the class to outside the class is a crucial step for students to gain mastery and meet the learning outcome. Some ideas for deepening student understanding include:

- Use discussion boards or academic social media to elaborate on ideas developed inside class.
- Present additional problems (on Canvas, course website, or from the textbook) for students to gain further practice on their own outside of class. Online assessment systems can be used to provide immediate feedback to students.
- Create assignments that require students to take the skills and knowledge developed in class and apply it in a new way or to a new situation not covered in class.
- Assign additional readings that further expands upon the concepts discussed in class.
- Encourage students to create informal learning groups.
- Develop a peer-led undergraduate study where students come together once a week to work additional problems that expand upon the concepts being learned in class.

References

1. Ryback, D., & Sanders, J. (1980). Humanistic versus traditional teaching styles and student satisfaction. *Journal of Humanistic Psychology*, 20(87), 87-90
2. Strauss, Valerie (3 June 2012). «The flip: Turning a classroom upside down». *Washington Post*.
3. Abeysekera, Lakmal, and Phillip Dawson (2015). «Motivation and cognitive load in the flipped classroom: definition, rationale and a call for research». *Higher Education Research & Development* 34(1), 1-14.
4. Marco Ronchetti (June 2010), «Using video lectures to make teaching more interactive», *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*.
5. Greg Topp (6 Oct 2011), «Flipped classrooms take advantage of technology», *USA Today*
6. Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: reach every student in every class every day*. Washington, DC: International Society for Technology in Education.
7. Sparks, S. D. (2011). [http://www.edweek.org/ew/articles/2011/09/28/05khan_ep.h31.html Schools "flip" for lesson model promoted by Khan Academy]. *Education Week*, 31 (5):1.
8. Alvarez, B. (2011). «Flipping the classroom: Homework in class, lessons at home».
9. *Education Digest: Essential Readings Condensed for Quick Review*, 77 (8): 18–21.
10. Bennett, B., Spencer, D., Bergmann, J., Cockrum, T., Musallam, R., Sams, A., Fisch, K., & Overmyer, J. (2013). «The flipped classroom manifest».
11. URL: <https://facultyinnovate.utexas.edu/flipped-classroom>
12. URL: <https://www.washington.edu/teaching/teaching-resources/engaging-students-in-learning/flipping-the-classroom/>
13. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Flipped_classroom

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

УДК 159.9

А.А. Гулієва,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Міжрегіональної академії управління персоналом

КОМУНІКАТИВНІ ВМІННЯ ЯК КОМПОНЕНТ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розглядається поняття комунікативної компетентності особистості, місце комунікативних вмінь у її структурі. Аналізуються теоретичні підходи до трактування та класифікації комунікативних вмінь. Здійснюється спроба аналізу змісту поняття «комунікативні вміння особистості». Робляться висновки про сутність комунікативних вмінь як компоненту комунікативної компетентності.

Ключові слова: спілкування, комунікативна компетентність особистості, комунікативні вміння.

Актуальність дослідження. Спілкування займає важливу, можливо найважливішу, ланку життєдіяльності кожної людини. У спілкуванні особистість формується, розвивається, реалізується, воно супроводжує практично всю іншу діяльність людини. Від індивідуальних вмінь особистості налагоджувати, підтримувати спілкування залежить її здатність адаптовуватися до світу людей, взаємодіяти з іншими, досягати своїх цілей.

Ефективність спілкування людей залежить від комунікативної компетентності (компетентності в спілкуванні), тобто вміння встановлювати і підтримувати необхідні контакти з людьми. Комунікативна компетентність включає систему знань і вмінь, які забезпечують успішне протікання комунікативних процесів у людини в різних ситуаціях спілкування. Крім того, спілкування залежить від того, що називають «комунікативним ядром особистості», під яким розуміють усе, що стосується особистості людини і впливає на спілкування з людьми, включаючи риси характеру, емоційні особливості, перцептивні здібності, тобто те, що називають комунікативними здібностями або комунікативними вміннями.

Зауважимо, що особистість, яка має труднощі комунікативного характеру, низький рівень розвитку комунікативних вмінь, як правило, має ряд інших психологічних проблем: неадекватну самооцінку, страхи публічного виступу, міжособистісну тривожність, соціальну дезадаптованість, фрустрованість комунікативних потреб, підвищену сором'язливість тощо. Зазвичай, у вирішенні цих труднощів та розвитку комунікативних вмінь людина потребує сторонньої допомоги психолога. Діяльність практичного психолога набуває актуальності з особистістю, яка ще формується, дітьми та юнаками, поки їх психіка є пластичною, а поведінка гнучкою, поки ці психологічні труднощі не набули сталого характеру.

Постановка проблеми. Спілкування було предметом вивчення багатьох зарубіжних та вітчизняних теоретиків психології. Зокрема, до його вивчення звертались Г.М. Андреева, Б.Г. Ананьєв, М.Аргайл, І. Атватер, О.О. Бодальов, Р. Вердербер, К. Вердербер, Є.П. Іл'їн, М.С. Каган, Д.Т. Кемпбелл, В.Н. Куніцина, Б.Ф. Ломов, С.Л. Рубінштейн, О.О. Леонтьєв, С.Д. Максименко, В.Н. Панфьоров, А. Піз, М.М. Філоненко та багато інших.

Поняття «спілкування» вживається в психологічній літературі в різних значеннях: як обмін думками, почуттями, переживаннями; як один з видів діяльності, як взаємодія, стосунки між суб'єктами; іноді уособлює зміст діяльності (робота вчителя, бесіда друзів); може супроводжувати діяльність.

Загалом спілкування розуміється як взаємодія двох або більше людей, під час якої виникає психічний контакт, що проявляється в обміні інформацією, взаємовпливі, взаєморозумінні, взаємопереживанні.

Спілкування трактується також як взаємодія двох або більше осіб, яка полягає в обміні між ними інформацією пізнавального і (або) афективно-оціночного характеру [3, с. 308].

Спілкування визначають також як процес встановлення і розвитку контактів між людьми, який породжується потребами спільної діяльності і містить обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини [6, с. 7].

Як зазначають Корягіна Н.О. зі співавторами [9], у психології, в тому числі і у вітчизняній, цікавість до розробки проблеми спілкування виникла ще на початку ХХ ст. Перші спроби дослідження спілкування у рамках проблеми соціальної рефлексології здійснив В.М. Бехтерев. Він вважав, що спілкування є певним механізмом об'єднання різних людей у групи, є важливою умовою соціалізації. У зв'язку з цим розуміється, що чим багатше та різноманітніше спілкування людини, тим успішніший її розвиток. Він одним із перших розрізняв безпосереднє і опосередковане спілкування. Спілкування, що здійснюється у колективній діяльності, експериментально досліджував В.М. Мясіщев. Цей російський дослідник розумів спілкування цілісно, як процес взаємодії конкретних особистостей, які певним чином відносяться один до одного і впливають один на одного. Він дотримувався думки про єдність взаємодії та взаємоставлення у процесі спілкування між людьми. Ним наголошені індивідуальні й вікові

відмінності у змістовних та формальних характеристиках комунікативної діяльності людей.

Як самостійний науковий напрям проблема спілкування почала виділятися лише у другій половині ХХ століття.

Російський психолог О.О. Леонтьєв перший виділив у процесі спілкування ряд етапів чи фаз, ним розкрито суть спілкування як діяльності. Згідно думки О.О. Леонтьєва [11], спілкування є процесом встановлення і підтримки цілеспрямованого, прямого або опосередкованого якимись засобами контакту між людьми, якимось чином пов'язаними один з одним в психологічному відношенні.

Згідно з Б.Г. Ананьєвим, спілкування є специфічним видом людської діяльності, в основі якої є реалізація можливості людини будувати стосунки з іншими. Спілкування детермінує індивідуальний розвиток людини, впливає на всю психічну організацію людини. Цей дослідник спілкування розумів як багатовимірне, багаторівневе явище, розрізняючи в ньому мікро-, мезо- та макрорівні.

О.О. Бодальовим спілкування розумілося як цілісний процес, елемент соціальної системи. Він сформулював ідею про комунікативне ядро особистості, яке розумів як результат стійких відносин особистості до самої себе та інших людей. В структурі особистості комунікативне ядро якимось відображається у характері людини, воно здійснює вплив на стосунки з іншими, на вчинки, поведінку у стосунках з іншими.

Міжособистісне спілкування виконує різні функції: контактну, інформаційну, спонукальну, координаційну, розуміння, емотивну, встановлення відносин, здійснення впливу [13, с.15].

Розглянувши численні дослідження функцій спілкування в працях вітчизняних і зарубіжних психологів, В.М. Панфьоров [15] прийшов до думки, що всі зазначені функції трансформуються в одну, головну, функцію спілкування — регулятивну, яка проявляється у взаємодії людини з іншими людьми.

У сучасній соціальній психології широке визнання отримала аналітична модель, відповідно до якої структура будь-якого акту спілкування включає три взаємопов'язаних сторони: комунікативну, інтерактивну і перцептивну.

Таким чином, поряд з такими категоріями, як «діяльність», «особистість», «ставлення», категорія «спілкування» є однією з центральних у психологічній науці.

Важливим дослідницьким питанням сьогодні залишається виокремлення тих психологічних чинників, які зумовлюють ефективність людського спілкування. Серед них — комунікативна компетентність особистості та її комунікативні вміння.

Вивченням комунікативних вмінь особистості, як здатності людини до спілкування, займалися М. Аргайл, В.В. Балахтар, І. Горелова, В. Житніков, М. Зюзько, О.О. Леонтьєв, Н. Морева, А. Мудрик, В. Наумов, Л. Павлова, Л. Савенкова, А.Г. Скок, І. Федоренко, Л. Шкатова та інші. Проте, на сьогодні у

психологічній літературі зустрічаються різні підходи до вивчення комунікативних вмінь, різне їх трактування та класифікація.

Тому метою нашої статті є з'ясування сутності комунікативних вмінь як компоненту комунікативної компетентності.

Для досягнення мети нами поставлено ряд завдань: 1) визначити поняття «комунікативна компетентність особистості»; 2) розглянути структуру комунікативної компетентності особистості; 3) з'ясувати сутність комунікативних вмінь особистості.

Виклад основного матеріалу. Комунікативна компетентність особистості розуміється загалом як деяка узагальнена властивість особистості, яка включає її комунікативні здібності, комунікативні навички та вміння спілкуватися, певні знання про правила спілкування та його закономірності.

Балахтар В.В. [2] пропонує наступне визначення комунікативної компетентності — це деяка сукупність знань про правила та норми комунікації між людьми.

Ми під комунікативною компетентністю будемо розуміти деяку здатність людини встановлювати і підтримувати міжособистісні контакти з іншими, загальну сукупність знань, навичок та вмінь, які забезпечують ефективне спілкування, забезпечують здатність регулювати коло і глибину спілкування, бути зрозумілим та розуміти співрозмовника.

Комунікативна компетентність особистості формується в процесі онтогенетичного розвитку завдяки набуттю безпосереднього досвіду спілкування, опосередковано з інших джерел (кіно, книги, театр тощо), з яких індивід отримує відомості про норми, правила, засоби спілкування.

Опановуючи комунікативні вміння людина запозичує з культурного простору засоби для вираження думок, почуттів, досвіду, способи розуміння іншої людини.

Якщо накласти структуру спілкування на поняття комунікативної компетентності, то вона містить у собі інтерактивний, перцептивний та комунікативний аспекти. Комунікативний процес розуміється лише як процес передачі інформації між комунікаторами.

Згідно Балахтар В.В. [2], у структурі комунікативної компетентності можна виділити наступні складові:

- здатність орієнтуватися у різноманітних ситуаціях спілкування, що виникає на основі життєвого досвіду людини;
- можливість налагоджувати ефективну взаємодію з іншими на основі розуміння інших і самих себе при зміні стосунків, станів, соціальних обставин;
- адекватне розуміння самої себе, власних можливостей, можливостей іншого, самої ситуації спілкування;
- уміння та готовність підтримувати комунікацію з людьми;
- внутрішні індивідуальні засоби координації комунікативних дій;
- знання, навички, вміння ефективного спілкування;
- сукупність внутрішніх ресурсів, що забезпечують ефективну комунікативну діяльність під час міжособистісної взаємодії.

Отже, комунікативна компетентність розуміється як узагальнена якість, що включає в себе як установки особистості, її цінності, мотиви, стереотипи, знання, навички та вміння.

М. Аргайл [4] називає наступні складові комунікативної компетентності особистості:

- точність міжособистісного сприйняття (тобто соціальну сенситивність), - базові навички міжособистісної взаємодії,
- навички надання схвалення та нагороди, що присутні у соціальній взаємодії (зворотній зв'язок для співрозмовників),
- спокій, гармонію, рівновагу, як протилежні якості соціальній тривожності.

Н. Морева [14] зазначає, що для людей з високою комунікативною компетентністю характерні деякі загальні прояви:

- вміння точно, швидко та своєчасно орієнтуватися в ситуації спілкування;
- намагання зрозуміти іншого в контексті тієї ситуації, в якій знаходяться співрозмовники;
- установка не лише на вирішення комунікативного завдання, але і на людину-партнера по спілкуванню, тобто врахування його стану, можливостей, потреб, доброзичливе до нього ставлення;
- адекватна включеність у ситуацію взаємодії, впевненість у собі, достатнє вільне поводження;
- достатнє задоволення процесом спілкування і зниження психічних затрат на комунікацію;
- вміння особистості спілкуватися в різних співвідношеннях ролей та статусів, вміння утримувати контакт незалежно від стосунків, які вже склалися;
- популярність та досить високий статус у колективі;
- формувати сприятливий психологічний клімат у колективі, уміння організовувати спільну роботу, досягати високого показника в своїй діяльності.

У структурі комунікативної компетентності слід, на нашу думку, виокремити місце пізнавальних процесів. Адже, від рівня їх розвитку залежить так чи інакше результат взаємодії, ефективність спілкування. Так, важливого значення набуває уважність людини, зокрема, до себе, своїх відчуттів, емоцій, почуттів, потреб тощо, а також до потреб, станів, ледь помітних змін у міміці, голосі, поставі партнера по спілкуванню. Розвинене мислення допомагає комунікатору аналізувати вчинки, бачити мотиви, які спонукають до дій партнера по взаємодії. Вагомим фактором у спілкуванні є соціально-психологічна перцепція, тобто ідентифікація, емпатія, соціальна рефлексія. У спілкуванні також виявляється спрямованість особистості, зокрема орієнтація на доброзичливі стосунки, вміння бачити краще у співрозмовникові. Отже, в структурі комунікативної компетентності виокремлюються як певним чином організовані пізнавальні процеси, особливості емоційно-вольової сфери, так і особистісні властивості особистості.

Серед складових комунікативної компетентності називають також уміння долати комунікативні бар'єри між учасниками взаємодії. Такі бар'єри можуть виникати унаслідок розходження різних поглядів партнерів по спілкуванню,

світоглядних орієнтирів тощо. Іноді ці бар'єри можуть мати психологічний характер і зумовлюватися індивідуальними психологічними особливостями співрозмовників, сформованими вже раніше дружніми чи ворожими стосунками.

Оскільки комунікація часто відбувається завдяки спільному використанню мови, то вміння розмовляти, доносити свою думку чітко, правильно, грамотно, дискутувати, доводити також є необхідними вміннями в цьому процесі. Невербальна комунікація включає оптико-кінетичну, пара- та екстралінгвістичну системи. Уміння спостерігати, аналізувати та інтерпретувати невербальні прояви співрозмовника також важливі вміння у взаємодії.

Таким чином, як ми бачимо, комунікативні вміння можна розуміти як один із компонентів комунікативної компетентності.

Наприклад, у педагогічному спілкуванні О.О. Леонтьєв виокремлює наступні комунікативні вміння:

- вміння самоконтролю, тобто якості волі у вмінні керувати власною поведінкою;
- індивідуальні якості уваги (спостережливість) та мислення;
- вміння соціальної перцепції;
- вміння зчитувати співрозмовника за зовнішніми проявами, емоційним станом;
- вміння самопрезентації у взаємодії з іншим;
- мовленнєві вміння, тобто психологічно правильно будувати своє мовлення;
- вміння вербальної та невербальної комунікації;
- «гностичні» вміння, які пов'язані з усвідомленням, систематизацією та перенесенням інформації [10, с. 34].

Узагальнені вміння спілкування виокремлює В. Наумов:

- уміння входити в контакт;
- орієнтувально-оцінювальні;
- інформаційного обміну;
- прогностично-регулятивні;
- творчо-комунікативні;
- уміння самоконтролю і контролю;
- організаторські вміння [3, с. 47].

І. Федоренко у комунікативній компетентності виокремлює вміння активно слухати. На його думку саме це вміння визначає ефективність та результативність спілкування.

І. Агватер [1] запропонував свою класифікацію вмінь слухання. Він розрізняє два види слухання: не рефлексивний і рефлексивний види слухання. До не рефлексивного слухання він відносить уміння уважно слухати та бути пасивним співрозмовником, до другого:

а) уміння активно слухати, під час якого необхідно підпорядковувати свою розмову розкриттю партнера по спілкуванню (ставити «відкриті запитання», уточнюючі запитання, які відображують власні емоції та почуття співрозмовника, резюмувати та підводити підсумок комунікативної взаємодії);

б) уміння оцінювати ситуації, з точки зору необхідності і доцільності активного чи пасивного слухання.

Ряд вчених (В. Житников, І. Горелова, М. Зюзько, Л. Павлова, Л. Шкатова) здійснили спробу виокремлення групи полемічних умінь. Зокрема, Л. Павлова виокремлює серед комунікативних умінь такі:

- уміння зберігати приятельський тон і спокій;
- уміння слухати співрозмовника, підбираючи у ситуації доречний вид слухання;
- уміння інтерпретувати мову невербального спілкування, правильно оцінювати поведінку співрозмовника;
- уміння логічно та послідовно будувати свої думки, мислити правильно, логічно аргументувати свої відповіді, спиратися на логіку, володіти високою культурою мовлення;
- уміння доводити, вести диспут;
- уміння конфронтувати точку зору опонента, виявляти неправильні твердження співрозмовника, вміти користуватися логічною операцією спростування;
- знання таких полемічних прийомів, як іронія, сарказм, гумор, «зведення до абсурду», «атака запитаннями», «доведення до людини», «апеляція до публіки» та ін.;
- уміння правильно формулювати запитання й влучно відповідати на них;
- уміння передбачати можливі відповіді співрозмовника та бути психологічно готовим до них.

І. Горелов, даючи характеристику вмінь спілкуватися, звертає увагу на необхідність синхронізації дій співрозмовників у взаємодії, для чого, на його думку, необхідними є готовність слухати до кінця без поспішних оцінок правильності, інтересу, важкості, легкості, змісту виступу і без оцінки самого співбесідника, постійна зосередженість та аналітична робота з виокремлення основних положень і узагальнень, створення необхідного зовнішнього враження тощо [16].

Отже, теоретичний аналіз з проблеми дає підстави зробити наступні **висновки**:

- під комунікативною компетентністю можна розуміти деяку узагальнену здатність особистості встановлювати і підтримувати міжособистісні контакти з іншими, сукупність знань, навичок та вмінь, які забезпечують ефективне спілкування;
- комунікативні вміння є необхідним структурним компонентом комунікативної компетентності особистості;
- існує термінологічна і логічна невпорядкованість у розумінні та трактуванні комунікативних умінь;
- загалом комунікативні вміння слід визначати як деяку здатність особистості успішно спілкуватися, що заснована на знаннях, навичках, досвіді;
- у сучасній психології відсутня єдина класифікація комунікативних вмінь, що ускладнює розуміння їх змістовної сутності;

- до комунікативних вмінь відносять наступні: вміння соціальної перцепції, мовленнєві вміння, вміння слухати, полемічні, організаторські вміння, самопрезентації, саморегуляції та інші.

Перспективами подальших наукових досліджень можуть бути спроби узагальнення дефініцій понять «комунікативна компетентність» і «комунікативні вміння», уніфікації класифікацій комунікативних вмінь особистості, виявлення їх значимості для ефективної комунікації, дослідження особливостей розвитку комунікативних вмінь в різних вікових, статевих, професійних та інших соціальних групах.

Список використаних джерел

1. Атватер И. Я вас слушаю / И. Атватер. — М. : Экономика, 1984. — 137 с.
2. Балахтар В.В. Соціально-психологічний тренінг і маніпуляція. / В.В. Балахтар. — Вінниця : Черемош, 2015. — 432 с.
3. Большой психологический словарь. — 4-е изд. расширенное / Сост. и общ. ред. Б.М. Мещеряков, В.П. Зинченко. — М. : АСТ : АСТ МОСКВА; СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. — 811 с.
4. Грецов А. Г. Психологические тренинги с подростками / А.Г. Грецов. — СПб. : Питер, 2007. — 160 с.
5. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений / Е.П. Ильин. — СПб. : Питер, 2009. — 576 с.
6. Кайдалова Л. Г. Психологія спілкування : навчальний посібник / Л.Г. Кайдалова, Л.В. Пляка. — Х. : НФаУ, 2011. — 132 с.
7. Козліковська Н.Я. Комунікативна компетентність як чинник розвитку особистості в період ранньої юності / Н.Я. Козліковська [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ap.uu.edu.ua/article/258>
8. Корніяка О.М. Розвиток комунікативної компетентності особистості в сучасному соціокомунікативному просторі / О.М. Корніяка // Матеріали II Всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110 річниці від дня народження Г. С. Костюка (19 — 20 квітня 2010 року). — К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. — Т. I. — С. 140—145.
9. Корягина Н.А. Психология общения : учебник и практикум для академического бакалавриата / Н.А. Корягина, Н.В. Антонова, С.В. Овсянникова. — М. : Издательство Юрайт, 2018. — 440 с.
10. Леонтьев А.А. Педагогическое общение / А.А. Леонтьев. — М. : Знание, 1979. — 48 с.
11. Леонтьев А.А. Психология общения / А.А. Леонтьев. — М. : Смысл, 1997. — 365 с.
12. Максименко С.Д. Загальна психологія : навчальний посібник / С.Д. Максименко. — Вид. друге, перероб. та допов. — К. : Центр навчальної літератури, 2004. — 272 с.
13. Межличностное общение. Учебник для вузов / Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. — СПб. : Питер, 2001. — 544 с.
14. Морева Н.А. Тренинг педагогического общения [Текст] : учеб. пособие для вузов / Н.А. Морева. — М. : Просвещение, 2003. — С. 61.
15. Панферов В.Н. Классификация функций человека как субъекта общения // Социальная психология в трудах отечественных психологов : хрестоматия / сост. А.Л. Свенцицкий. — СПб. : Питер, 2000. — С. 362—376.
16. Федоренко О.І. Види комунікативних вмінь та їх роль у професійній діяльності працівників правоохоронних органів / О.І. Федоренко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. — 2012. — №1.

А.А. Гулиева,

Коммуникативные умения как компонент коммуникативной компетентности личности.

Аннотация. В статье рассматривается понятие коммуникативной компетентности личности, место коммуникативных умений в ее структуре. Анализируются теоретические подходы к трактовке и классификации коммуникативных умений. Осуществляется попытка анализа содержания понятия «коммуникативные умения личности». Делаются выводы о сущности коммуникативных умений как компонента коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: общение, коммуникативная компетентность личности, коммуникативные умения.

A.A. Guliyeva,

Communicative change as component of personal communicative competency.

Annotation. The article deals with the concept of the communicative competence of the personality, the place of communicative skills in its structure. The theoretical approaches to the interpretation and classification of communicative skills are analyzed. An attempt is being made to analyze the content of the concept of «communicative personality abilities». Conclusions about the essence of communicative skills as a component of communicative competence are made.

Keywords: communication, communicative competence of the person, communication skills.

О.В. Довгаль,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії і суспільних наук
Миколаївського національного аграрного університету

НАУКОВІ ПІДХОДИ У ВИВЧЕННІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Соціоекономічна субсистема (субмодель) має формуватися й функціонувати у повній відповідності з базовими основами національної соціоекономічної моделі майбутнього країни. Маючи стратегічно цільове агропродовольче призначення і ґрунтуючись водночас на прогресивних концептуальних засадах чинної в країні аграрної політики, вона має бути такою, щоб у процесах функціонування цілеспрямовано забезпечувати системну трансформацію такої політики в багаторазово ефективнішу агросоціоекономічну політику. В якості методологічної основи освоєння агросоціоекономіки пропонується концептуальна схема внутрішньої природи, яка покликана орієнтувати на охоплення нею об'єктивно необхідних для ефективного функціонування блоків із властивим кожному з них функціональним змістом і цільовим призначенням.

Сільські території є поліфункціональними системними утвореннями мета існування і розвитку яких залежить від цілепокладання, що береться за основу їх дослідження.

Сільські території є складним об'єктом просторового розвитку, який потребує для вивчення різноманітних та різноспрямованих природних і суспільних процесів, що відбуваються в його межах, застосування різних наукових підходів; єдність об'єкта дослідження, який із позицій агроелектроніки, фізіоекономіки, соціоекономіки й руралістики постає як агроелектронсистема, економічний простір, соціальне середовище та ментальний образ потребує, з одного боку, застосування загальнонаукових і філософських методів дослідження, а з іншого - спеціальних

дослідницьких парадигм. Однією із найважливіших властивостей сільської території є її спроможність розвиватися за рахунок власних ресурсів. Тому оцінка функціональних моделей сільських територій одночасно як самодостатніх та соціально-орієнтованих повинна базуватися на їхній потенційній здатності розвиватися за рахунок власних ресурсів і передусім з урахуванням інтересів кожної окремої сільської територіальної громади та сільського соціуму в цілому.

Більшість вчених-аграрників вказують на існування гострої суперечності між найбільш обговорюваними моделями розвитку аграрної економіки і, відповідно, сільських територій. З одного боку формується модель аграрної економіки із домінуванням високонцентрованого капіталу [1].

Актуальною методологічною проблемою забезпечення розвитку сільських територій в умовах децентралізації є відсутність практичного досвіду та брак знань у питаннях організації місцевої економіки, соціальної інфраструктури, захисту навколишнього природного середовища тощо. Вирішення даної проблеми слід пов'язувати із підвищенням якості дорадчих послуг. У даному контексті Кальна-Дубінюк Т. П. пропонує методичне обґрунтування дорадчих послуг та їх економічну характеристику. Зокрема вчений вводить поняття доступності, глибини та можливості дорадчої послуги.

Альтернативою моделі аграрної економіки із домінуванням високонцентрованого капіталу є модель у якій економіка, екологія та соціальна сфера сільських територій перебувають у гармонії [2]. Методологічною основою такої моделі є концепція сталого розвитку. Більшість країн світу майже не виконують задекларовані принципи сталого розвитку [3]. З цього приводу Білорус О. Г. справедливо зазначає, що практична реалізація прийнятої в Ріо-де-Жанейро концепції безперервного розвитку не має серйозного успіху, бо вона наштовхується на велику кількість невирішених глобальних проблем [4].

Для розробки програми соціальної сталості сільської території необхідно залучати органи місцевого самоврядування та місцевих підприємців. Предметом угоди, яка стане змістом відповідної програми, має бути узгодження об'єктів, календарних графіків виконання відповідних робіт та дольової участі у фінансуванні будівництва чи реконструкції (ремонт) об'єктів соціальної інфраструктури села із переліку критичних.

Поряд з цим залучаються і центральні органи влади та місцевих підприємців. Предметом угоди, яка стане змістом відповідної програми, має бути нормативно правове регулювання екологічноощадної експлуатації земельних та водних ресурсів, а також програми компенсації («зелена скринька» за класифікацією СОТ) за виведення частини ріллі із польової сівозміни та переведення її у пасовища, луки; переведення частини польової сівозміни у кормову тощо.

Список використаних джерел

1. Єрмолаєв А., Клименко І., Ємець В., Таран С. *Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування*. Київ: Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна», 2015. 28 с.

2. Самофатова В. А. Методологія управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2017, №6. С. 86-93.
3. Мудрак Р. П. та ін. Сталій розвиток агропродовольчої системи України: суть та практичне значення. *Сталій розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія*; за ред. О. І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. С. 105-121.
4. Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г. та ін. *Глобалізація і безпека розвитку: Монографія*. К.: КНЕУ, 2001. 733 с.

Л.В. Іванченкова,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту
Одеської національної академії харчових технологій

ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ДЛЯ МОНІТОРИНГУ І КОНТРОЛЮ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

При формуванні інформаційної бази виходять із діючої системи показників оцінки ефективності й використовуваних у практиці управління методів аналізу, планування й стимулювання виробництва, ураховують подальший розвиток виробництва й методів управління. Комплексна система показників визначає семантичну сторону, тобто зміст інформаційної бази. Використовувані методи обробки інформації дозволяють виявити доцільні просторові й часові границі збору, зберігання й періодичності її відновлення. Більш складні методи обробки даних, використання економіко-математичних методів, прогнозування як одного з методів обґрунтування перспектив розвитку передбачають нагромадження великого масиву ретроспективної інформації й наявність у розпорядженні кожного керівника даних про роботу аналогічних об'єктів [1]. Це змінює уявлення про раціональні масиви й висуває нові вимоги до їх формування.

Однією з найбільш складних проблем, що постають на шляху розвитку методів й процедур комплексного економічного аналізу на підприємстві є розробка дієвого інформаційного забезпечення.

Розробка елементів інформаційного забезпечення аналітичної підсистеми підприємства здійснюється на основі системи показників (вихідних, проміжних і результативних), необхідних для проведення економічного аналізу. Система визначає зміст управлінських документів і масивів, служить базою для створення інтегрованої системи обробки даних [2].

Одним з основних і вирішальних умов комплексної й об'єктивної оцінки ефективності виробничих ланок є якісна й надійна інформаційна база, що являє собою сукупність певним чином організованих даних, що дозволяють провести комплексний аналіз на підприємстві, дати оцінку й обґрунтувати планове завдання на найближчу й стратегічну перспективу, обґрунтувати раціональні управлінські рішення. Інформаційна база являє собою сукупність даних про стан керованої ланки й тенденції його розвитку, про оточуюче його середовище й результати

науково-дослідних і проектно-конструкторських розробок, проведених у відповідних напрямках. Склад і зміст прийнятих рішень й оцінка результатів роботи визначають вимоги й коло даних, що включаються в інформаційний масив.

Щоб оцінка ефективності діяльності виробничих ланок здійснювалася об'єктивно й комплексно, необхідно мати загальні методичні принципи проведення цієї роботи у всіх ланках харчового виробництва й забезпечити єдність процесу оцінки інформації. Із цією метою повинен бути розроблений:

- упорядкований за класифікаційними групами і рівнем набір даних, що дозволяють комплексно оцінити роботу об'єктів;
- комплекс кількісних й якісних взаємозв'язків, що поєднують інформацію в єдину систему;
- комплекс програм первинної обробки даних з метою максимальної їх підготовки для процесу оцінки ефективності [3].

Додаткові вимоги до змісту й організації інформаційної бази пред'являє оцінка виконання великих комплексних проектів й програм, у виконанні яких бере участь широке коло виконавців — різногалузеві організації, науково-дослідні й проектно-конструкторські установи, вузи тощо.

Широке використання програмно-цільових методів планування й управління повинне опиратися на систему оцінки ефективності виробництва, що найбільш повно відповідає вимогам програм. Із цією метою доцільно:

- підсилити роль натуральної й умовно-натуральної інформації;
- розвивати й удосконалювати характеристику якості продукції і якісну характеристику основних елементів виробництва;
- орієнтувати всю систему інформації на кінцеві результати, кінцевий продукт;
- упорядкувати, класифікувати й ранжувати інформаційну систему з метою виділення взаємозамінних елементів, обґрунтування співвідпорядкованості й ролі окремих груп даних у програмах;
- інтегрувати форми й методи обліку й звітності для забезпечення чіткості, однозначності й надійності використовуваної в стратегічному плануванні й управлінні системи інформації.

Ускладнення виробництва й підвищення його динамізму передбачають посилення планування, контролю й розвиток оперативного регулюванням. Для цього необхідно вчасно одержати, обробити й чітко організувати оперативну інформацію, що відображає зміни об'єкта й характеризує хід виконання стратегічного плану. На основі якісної оперативної інформації органи управління одержують можливість внести корективи в оперативні завдання з метою поліпшення використання наявних ресурсів, локалізації й оперативного усунення негативних відхилень і поширення передового досвіду. Оперативна інформація за своєю сутністю є децентралізованою. Вона потрібна, як правило, насамперед у тій ланці, де виникає. У цьому зв'язку основні завдання регулювання й формування оперативної інформації вирішуються в рамках конкретних підприємств й об'єднань [4].

Удосконалювання методики оперативного управління виробництвом і впровадження ІТ-технологій управління створюють передумови й умови для раціональної організації й функціонування оперативної інформації. З іншого боку, розширення складу й своєчасне одержання оперативної інформації є добротною базою для оцінки ефективності виробництва.

В даний час перед управлінськими ланками на підприємствах постає завдання створення єдиного інтегрованого потоку інформації, у якому будуть акумульовані всі дані. Це завдання повністю може бути виконане спеціалізованими інформаційними службами, які можуть забезпечити одержання, реєстрацію, зберігання й первинну обробку інформації. При централізації інформації у великих системах й їх зв'язку з інформаційними службами ці підрозділи можуть бути невеликими, але ефект від їх роботи, як показує практика, досить високий, тому що це важлива умова вдосконалювання всієї системи господарського управління.

Удосконалювання процесу формування інформаційної бази для оцінки ефективності виробництва для харчових підприємств передбачає:

- класифікацію й ранжирування системи інформації, що характеризують різні сторони виробничої діяльності;
- раціоналізацію організації інформаційних масивів;
- розширення джерел і порядку одержання інформації.

Проведення такої роботи дозволяє оперативно й об'єктивно провести оцінку ефективності діяльності будь-якої виробничої ланки на підприємстві.

До джерел одержання інформації пред'являються вимоги: надійності, виключення перекручувань даних у процесі їх реєстрації й передачі, однозначності інформації, одержуваної з різних джерел, що висвітлюють те саме явище, адаптації методів і строків реєстрації й передачі до потреб управління.

Список використаних джерел

1. Білик М.Д. Сутність і оцінка фінансового стану підприємств // Фінанси України. — 2005. — №3. — С. 117—128.
2. Горелкіна А.Л. Оптимізація системи управління витратами // Державне управління. — 2006, № 2. — С. 251—255.
3. Лагун М.І. Економічний потенціал як основа розвитку бізнесу / М.І. Лагун // Формування ринкових відносин в Україні. — 2008. — №5. — С. 77—82.
4. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк. — К.: КНЕУ, 2004. — 316 с.

В.Ю. Коник,

студент факультету соціальної та мовної комунікації
Горлівського інституту іноземних мов
Донбаського державного педагогічного університету
науковий керівник: ***А.О. Завгородня,***
викладач кафедри психології та педагогіки
Горлівського інституту іноземних мов
Донбаського державного педагогічного університету

ВПЛИВ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У даній статті проаналізований розвиток соціальної ідентичності особистості в сучасному соціумі. Виявлені різноманітні підходи до вивчення феномену ідентичності. Розглянуті основні фактори впливу на соціалізацію та соціальну ідентифікацію особистості. В роботі представлено теоретичне дослідження у відповідності з обраною проблематикою.

Ключові слова: ідентифікація, ідентичність, особистість, соціалізація, рефлексія, соціум, спільнота, процес.

Тема соціальної ідентичності особистості в соціальній психології сучасного світу досить поширена, але не дивлячись на широкий спектр вивченості, знаходиться на етапі дослідження. За допомогою прийняття психологічних характеристик групи індивід усвідомлює факт спільності з членами соціальної групи і саме цей процес дозволяє людині ідентифікуватися з спільністю. Цей процес ідентифікації прийнято називати — соціальною ідентичністю особистості. Соціальна ідентичність є досить динамічною структурою, через те що вона проходить безліч етапів в процесі свого становлення. Важливо звернути увагу на те, що ця структура знаходиться в процесі розвитку протягом усього життя людини через взаємодію з соціумом. Вона утворюється за рахунок таких механізмів як: ідентифікація, інтерналізація та рефлексія. Залежно від того, яка у людини ідентичність, можна з тим або іншим ступенем вірогідності прогнозувати його поведінку, простежити прийняті і неприйнятні цінності і норми, інтереси та принципи, стереотипи та установки.

Тема соціальної ідентичності особистості-одна з фундаментальних проблем соціальної психології, актуальність вивчення якої не слабшає з часом. Це пов'язано з тим, що з плином часу з'являються нові вимоги до особистості з боку суспільства, впровадження нових духовних цінностей, побудова нових культурних традицій, посилення впливу віртуального світу. Трансформація суспільного життя тягне за собою те, що впроваджені раніше норми втрачають своє значення. Більш того, з урахуванням реалій сучасного суспільства, що знаходиться на етапі трансформації, необхідність розробки проблеми соціалізації лише посилюється.

Мета даної статті — розглянути різні підходи до вивчення соціальної ідентичності особистості, проаналізувати соціально-психологічні умови і процеси становлення соціальної ідентичності в умовах сучасного соціуму. Фактом є те, що

для придбання ідентичності особистості потрібен соціальний досвід, який набувається в процесі соціалізації. Сучасна наука пояснює процес соціалізації як процес засвоєння і подальше відтворення індивідом соціального досвіду, за коштами входження в соціальне середовище, в систему соціальних зв'язків [1, с. 73]. Існує багато визначень ідентичності, але найбільш широко використовуваним є визначення Е. Еріксона, який вказав, що соціальна ідентичність: «твердо засвоєний і особистісно прийнятий образ себе у всьому багатстві відносин особистості до навколишнього світу, почуття адекватності і стабільного володіння особистістю власним «я» незалежно від змін «я» і ситуації; здатність особистості до повноцінного вирішення завдань, що виникають перед нею на кожному етапі її розвитку» [6, с. 118]. Е. Еріксон, у своїх працях наголошував на тому, що формування ідентичності супроводжує людину протягом усього життя. У процесі соціалізації, в зв'язку з впливом різних соціальних процесів ідентичність може підтримуватися, видозмінюватись або переформовуватись. Так само, що не менш важливо, Е. Еріксон підкреслював роль очікувань та надій навколишнього середовища, культури та соціального оточення, які індивід може виправдати або не виправдати [6, с. 202]. Саме завищені очікування навколишнього середовища ускладнюють процес ідентифікації в сучасному соціумі. Тому потрібно наголосити на тому, що процес набуття особистої ідентичності безпосередньо взаємопов'язаний з навколишнім соціальним світом і самосвідомістю людини, а також біологічними якостями, якими наділила його природа. І суспільство і людина знаходяться у взаємозв'язку один з одним, зміна в одному породжує зміна в іншому.

Ідентифікація є базовим механізмом формування ідентичності. Один з підходів до вивчення даного феномена говорить що ідентифікація це усвідомлене або неусвідомлене ототожнення себе з ким-небудь. Фрейд, працюючи з даним процесом свідомості, вважав що дитина, яка намагається звільнитися від власної тривоги і послабити внутрішні конфлікти, привласнює характеристики іншої особи, тобто задіє процес ідентифікації [4, с. 165]. В іншому концепті ідентифікація розглядається Еріхом Фроммом як психобіологічний принцип поведінки, який обумовлений необхідністю вижити, а з іншого — потреба в здобутті соціального статусу. Він зазначив: «Раб ідентифікується з господарем, громадянин з державою, робітник із компанією. У цьому випадку почуття ідентичності не з буття з ким або, а з приналежності кому-небудь» [5, с. 247].

Успішність ідентифікації і ідентичність особистості з соціумом залежить, в першу чергу, від загального процесу соціалізації особистості. П. Берген Т. Лукман виділяють дві фази соціалізації: первинну і вторинну. Завдяки первинній соціалізації, на думку авторів, індивід стає членом суспільства, вторинна ж соціалізація являє собою «кожний наступний процес, що дозволяє вже соціалізованій індивіду входити в нові сектори об'єктивного світу його суспільства». Так само П. Берген і Т. Лукман визначили що соціалізація може бути успішною або неуспішною. Під успішною соціалізацією автори мають на увазі «встановлення високого рівня симетрії між об'єктивною і суб'єктивною реальностями». А неуспішну соціалізацію на думку авторів «слід розуміти в термінах асиметрії між об'єктивною і суб'єктивною реальностями». П. Бергер і Т. Лукман вважають, що

абсолютно успішна соціалізація неможлива, а вкрай неуспішна соціалізація зустрічається вкрай рідко [2, с. 197].

Цікавий підхід до трактування соціальної ідентичності особистості висунув Дж. Мід. Американський соціолог розглядає два процеси становлення ідентичності: ідентифікацію та рефлексію. Його концепція піднімає дуже важливий момент у розвитку соціальної ідентичності. Він пояснив що процес ідентичності може бути прийнятий як даність, тобто механічно і залишитися неусвідомленим. Але є і другий варіант, коли цей процес може піддатися рефлексії, бути співвіднесеним з особистісними характеристиками і стати структурним елементом особистості [3, с. 87].

У сучасних реаліях для того щоб стати повноправним членом суспільства, людині потрібно все більше часу. Якщо раніше соціалізація охоплювала тільки період дитинства, то сучасній людині необхідно соціалізуватися все життя. Так само в сучасному світі соціалізація особистості характеризується інтенсивною зміною детермінант. Сучасний світ сповнений різних комп'ютерних технологій і часто, в зв'язку з цим, особистість ховається в мережах Інтернету від суспільства, від живого спілкування. Людям все складніше вийти із зони комфорту віртуального світу. Жива комунікація все частіше замінюється віртуальним спілкуванням, що на мою думку дуже ускладнює процес ідентичності особистості і процес соціалізації в цілому. Така зміна умов соціалізації в сучасному світі вимагає вивчення нової реальності. У нових умовах необхідно вивчення функції таких інститутів, як Інтернет, субкультура та інших нестандартних інститутів суспільства, а також їх співвідношення з традиційними інститутами. У цьому сенсі набувають особливу актуальність дослідження, спрямовані на з'ясування питання про узгодженість та співвідношення соціальних та особистісних цінностей, норм та уявлень.

Розглянувши аналіз соціальної ідентичності з точки зору різних авторів, можна стверджувати, що соціальна ідентичність є результатом взаємодії людини з соціальним середовищем, в процесі якого індивід засвоює соціальний досвід і, реалізуючи процеси ідентифікації, інтерналізації та рефлексії, формує образи власного Я. Тобто формування ідентичності особистості це стійкі сформовані сукупності уявлень про самого себе які безпосередньо залежить від багатьох факторів. По-перше, від природних факторів, тобто від фізичного стану або вікових періоду життя, в якому знаходиться людина. По-друге, від навколишнього соціального середовища, в якій людина народилася і виросла. По-третє, від фактора самосвідомості, який дозволяє людині приймати самостійні рішення в відповідальні періоди життя. І по-четверте, від процесу трансформації який відбувається в сучасному соціумі і пов'язаного з ним процесу уніфікації культури, зміни цінностей, появи нових вимог суспільства. Вся сукупність вищезазначених чинників безпосередньо впливає на процес особистісної ідентифікації. Розвиток соціальної ідентичності особистості в сучасному суспільстві, що трансформується соціумі дійсно ускладнений. Саме з цієї причини, тема соціалізації, ідентифікації та ідентичності особистості залишається актуальною і потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Андреева Г. М. Психология социального познания / Г. М. Андреева. Москва: Аспект Пресс, 2009. — 303 с.
2. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. Москва: «Медиум», 1995. — 323 с.
3. Дж. Г. Мид. Психология: Биографический библиографический словарь/ Под ред. Н. Шихи, Э. Дж. Чепмана, У. А. Конроя. Санкт-Петербург: Евразия, 1999. — 290 с.
4. Фрейд З. Основные принципы психоанализа / З. Фрейд. Москва: Рефл-бук, 1998. — 208 с.
5. Фромм Э. Иметь или быть? / Эрих Фромм. Москва: Издательство АСТ, 2018. — 320 с.
6. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. / Э. Эриксон // общ. ред. А. В. Толстых. Москва. 2006. — 352 с.

О.Г. Кухарчик,

здобувач Міжнародного університету бізнесу і права, м. Херсон

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Розвиток форм взаємодії йде від найпростіших портово-промислових зон через їх об'єднання в портово-промислові вузли, що спираються на загальну інфраструктуру, до створення портово-промислових комплексів та формування транспортно-промислових комплексів, які представляють неформальне об'єднання транспортних і промислових підприємств, а також пов'язаних з ними організацій, розташованих на певній території і функціонуючих на принципах спільності інтересів та комплексності задоволення все зростаючих потреб учасників ринку транспортної продукції і послуг. Одночасно з організаційними формами розвивається функціональна взаємодія з таких видів як виробничо-технологічне, матеріально-постачальницькі, фінішно-складальне та інвестиційне [1].

Мультимодальний кластер являє собою таку організаційну форму діяльності підприємств в портовій зоні, яка по своїй суті може бути більш ефективною у відношенні забезпечення факторами виробництва в разі доступності конкурентоспроможних місцевих постачальників.

Отримання ресурсів ззовні кластера може виявитися необхідним при недоступності конкурентоспроможних місцевих постачальників, але такої ситуації слід уникати, оптимізуючи структуру кластеру.

У той час як отримання факторів виробництва від учасників кластера (місцеві ресурси) може призводити до зниження собівартості робіт, ніж у випадку використання віддалених джерел (дистанційні ресурси). Доступність місцевих ресурсів мінімізує необхідність в матеріально-виробничих запасах і позбавляє від необхідності витрат на імпорт факторів виробництва, а також від пов'язаних з ним витрат

Створення регіонального мультимодального кластера дозволить вирішити певні проблеми розвитку підприємств морегосподарського комплексу (МГК), а саме: спростити доступ до спеціалізованих факторів виробництва і робочої сили; поліпшити інформаційне забезпечення учасників кластера обсягом галузевих знань з менеджменту, маркетингу, технологій; удосконалити комплексність і взаємодоповнюваність, а саме сприятиме підвищенню ефективності роботи не тільки шляхом придбання факторів виробництва, а й тим, що забезпечуватиме розвиток взаємодоповнюваності між видами діяльності учасників морського кластера; оптимізувати організаційне забезпечення; удосконалити систему аналізу і планування; підвищити цінність стимулів всередині підприємств-учасників для досягнення більш високої продуктивності.

В умовах інтенсивного розвитку світових торговельно-транспортних відносин та глобальних інтеграційних процесів важливого значення набуває підвищення ефективності мультимодальних перевезень вантажів між регіонами, країнами і континентами, зокрема, вантажних перевезень територією країни, а також її зовнішньоекономічної діяльності [2].

В результаті дослідження встановлено, що кластеризація є однією з ефективних форм організації взаємодії учасників повного ланцюга доставки вантажів, що забезпечує конкурентоспроможність транспортно-логістичної продукції на міжнародному, національному, а також регіональному рівнях. Обґрунтовано, що активізація роботи портів в регіональному мультимодальному кластері призведе до зростання ділової активності як в портовій зоні, так і в усьому морському регіоні внаслідок розвитку супутніх і суміжних секторів господарювання, наприклад, сервісної діяльності морського транспорту, яка складається в основному з представників малого та великого бізнесу.

Розвиток форм взаємодії учасників транспортно-логістичного процесу йде від найпростіших портово-промислових зон через їх об'єднання в портово-промислові вузли, що спираються на загальну інфраструктуру, до створення портово-промислових комплексів та формування транспортно-промислових комплексів. Останні представляють неформальне об'єднання транспортних і промислових підприємств, а також пов'язаних з ними організацій, розташованих на певній території і функціонуючих на принципах спільності інтересів та комплексності задоволення все зростаючих потреб учасників ринку транспортної продукції і послуг. Одночасно з організаційними формами розвивається функціональна взаємодія з таких видів як виробничо-технологічне, матеріально-постачальницькі, фінішно-складальне та інвестиційне. Наступним більш високим рівнем взаємодії підприємств, організацій та установ в системі портового комплексу має бути створення в морських регіонах країни мультимодальних кластерів, що передбачають залучення в сферу взаємодії навчальних закладів, науково-дослідних інститутів, банків, страхових та інших компаній, що дозволить створити атмосферу довіри між владою і бізнесом, поліпшити конкурентне середовище, забезпечити зростання продуктивності як промислових підприємств, так і портової діяльності і пов'язаними з нею видами діяльності.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. Мультимодальне перевезення. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мультимодальне_перевезення (дата звернення 18.02.2018).
2. Котлубай О.М. Теорія і методологія розвитку транспортно-технологічних систем перевезення вантажів. — Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. — 200 с.

Н.О. Моїсєєва,

кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра
Василенка

ДЕСТИНАЦІЙНА ФОРМА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

Збалансований розвиток держави не можливий без комплексного розвитку регіональних економічних систем та регулювання регіональних економічних, соціальних, екологічних пропорцій. Поглиблення регіонального дисбалансу соціально-економічного розвитку суттєво ускладнює проведення єдиної політики соціально-економічних перетворень, формування загальнодержавних ринків товарів і послуг.

В умовах сьогодення туризм відіграє пріоритетну роль в соціально-економічному розвитку регіону, оскільки за рахунок ефективного функціонування елементів туристичної сфери відбувається залучення інвестицій у формування сучасної інфраструктури, ощадливе та ефективне використання природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів регіону, збільшення грошових надходжень в бюджет від туристичних потоків, покращення рівня і якості життя населення за рахунок створення нових робочих місць тощо.

Перспективним напрямом ефективного управління регіональною туристичною системою є створення туристичних дестинацій, оскільки саме за рахунок їх іміджу активізується туристичний попит. Туристичні дестинації є центром для дослідження туристичних потоків, адже об'єднуються всі аспекти ринку туристичних послуг — попит, пропозиція, маркетинг, пересування туристів, тому питання створення та функціонування дестинацій зумовлює особливу актуальність розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх розвитку на регіональному рівні.

У сучасній науці існує достатня кількість визначень дефініції «дестинація», проте ступінь розробленості напрямів наукового пошуку різна. Слово «дестинація» у перекладі з англійської мови означає «місцезнаходження; місце призначення». В Оксфордському словнику понять і термінів «дестинацію» трактують як місце, куди в даний час направляються люди або предмети [1].

Територія вважається дестинацією при умові наявності:

- місць розміщення, харчування, розваг і розвиненої транспортної системи;
- визначних пам'яток, що цікавлять туристів;

- інформаційних (наприклад, глобальних інформаційних систем «Amadeus», «Galileo», «Worldspan», «Sabre») і комунікаційних систем, тому що це необхідний інструмент інформування туристичного ринку про DESTИНАЦІЇ.

Туристичну DESTИНАЦІЮ формують функціонально пов'язані елементи, тобто туристичні ресурси, робоча сила, органи управління, що розташовані на певній території та мають інформаційно-комунікаційну структуру для реалізації туристичного продукту [2, с. 58]. Аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних авторів свідчить про відсутність єдиної думки щодо трактування «туристичної DESTИНАЦІЇ» як наукової категорії.

В загальному вигляді туристичною DESTИНАЦІЄЮ вважають територію прибуття та місцезнаходження туристів. Так, N. Leiper визначає туристичну DESTИНАЦІЮ як місце, яке обирають туристи для того, щоб залишитися на деякий час з метою отримання туристичного досвіду, пов'язаного з одним чи кількома атрибутами та особливостями території — атракціями [3, с. 391]. Аналогічне визначення поняття «туристичної DESTИНАЦІЇ» приводить С. Metelka, на його думку, це географічна місцевість, до якої подорожує людина» [4, с. 47]. Проте, W. Framke трактує дефініцію «туристична DESTИНАЦІЯ» як сукупність інтересів, різних видів діяльності, послуг, інфраструктури, атракцій, які формують ідентичність місця. У DESTИНАЦІЇ є статичний аспект — місце, територія, та динамічний аспект — сукупність різних агентів, продуктів і послуг, що варіюються залежно від попиту туристів [5, с. 93].

Маркетологи розглядають розвиток DESTИНАЦІЇ з точки зору пропозиції турпродукту, який має відповідати актуальному попиту туристів різних цільових сегментів.

Головними аспектами маркетингу DESTИНАЦІЙ є:

- вивчення, формування та прогнозування DESTИНАЦІЙ;
- аналіз поведінки і мотивів споживачів у різних туристичних DESTИНАЦІЯХ;
- оцінювання привабливості DESTИНАЦІЙ для інвесторів, населення і туристів;
- просування DESTИНАЦІЙ.

Маркетингова модель DESTИНАЦІЇ включає такі основні характеристики: особисті та суспільні фактори мотивації; стимули до подорожі; якісні та маркетингові характеристики туристичного продукту DESTИНАЦІЇ. Комплексне та системне використання цих елементів забезпечує пропозицію комплексного туристичного продукту та максимальну реалізацію мети подорожі кожного туриста.

Туристична DESTИНАЦІЯ являє собою місцевість певного масштабу з конкурентоспроможними туристичними ресурсами і підприємницькою інфраструктурою, в якій створюється й реалізується привабливий туристичний продукт, не завдаючи шкоди туристичним ресурсам і довкіллю. Розвиток партнерських відносин держави та туристичного бізнесу, а також забезпечення дерегуляції підприємницької діяльності в туризмі та залучення інвестицій у галузь є пріоритетним напрямком ефективного функціонування туристичних DESTИНАЦІЙ на сучасному етапі. В процесі подальших досліджень необхідно враховувати значний мультиплікативний ефект туризму, розвиток супутніх йому сфер економічної діяльності і ріст зайнятості населення.

Список використаних джерел

1. Оксфордський словарь понять и терминов URL: <http://www.oxfordreference.com/search?q=tourist+destination&searchBtn=Search&isQuickSearch=true>
2. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. К.: КНЕУ, 2006. 537 с.
3. Leiper N. The framework of tourism // Annals of Tourism Research. 1979. № 6. P. 390-407.
4. Metelka C.J. The dictionary of hospitality, travel and tourism. 3rd edn. Albany, Delmar Publish-ers, 1990. pp. 46–50.
5. Framke W. The destination as a concept: a discussion of the business-related perspective versus the socio-cultural approach in tourism theory // Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 2002, no. 2 (2), pp. 92–108.

О.П. Недбалюк,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСАЛТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ

В системі державного регулювання просторового розвитку на сьогодні в Україні інформаційно-консалтингова діяльність очевидно недооцінюється. Наслідком цього є відсутність механізму гнучкого і непрямого впливу держави на просторовий розвиток в ринкових умовах. Крім того, дане питання не лише не має своєї практичної імплементації в системі державного регулювання, воно також залишається недостатньо дослідженим з наукової точки зору. Є певне розуміння та наукове обґрунтування змісту державного впливу на просторовий розвиток в сегменті розвитку сільських територій, що знайшло своє відображення через прийняття Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» [1].

Однак і в даній сфері також немає реальних кроків по створенню державної системи інформаційно-консалтингових служб за моделлю, що уже більше століття ефективно функціонує в розвинених країнах.

При цьому слід врахувати, що Україною декларативно взято курс на перехід до інноваційно-орієнтованої моделі економіки. Але у зв'язку із відсутністю інституційного впливу на розвиток, а саме таким механізмом в розвинених країнах є державні інформаційно-консалтингові служби, країна залишається на периферії в рейтингу конкурентоспроможних держав. Такого роду зволікання з вирішенням даного питання вважаємо стримують також і євроінтеграційні зусилля країни. Б.В. Гриньов та В.А. Гусєв виділяють ключові умови, які найбільш вплинули на еволюцію господарських систем передових країн: наявність конкурентоспроможних секторів виробництва; — активна державна політика щодо формування комплексу загальноекономічних умов, необхідних для інноваційного розвитку; — широка інтеграція країни в глобальну інноваційну сферу [2, с. 48].

В світі, і особливо в розвинених країнах, система державного регулювання економіки орієнтована на інноваційний просторовий розвиток шляхом інформаційно — консалтингової підтримки виробників усіх галузей, соціальної сфери, органів місцевого самоврядування. Інноваційний просторовий розвиток — це форма координації динамічного процесу кількісних і якісних змін будь-яких явищ (регіон, економіка регіону, соціально-економічна система), який враховує зв'язки всіх складових, в результаті чого розвиток набуває нового якісного стану у вигляді певного співвідношення елементів, що забезпечує отримання синергетичного ефекту. Оптимальне поєднання економічної, соціальної, екологічної, інноваційної сфери регіону, їх взаємодія та збалансований взаємовплив є пріоритетним завданням політики інноваційного просторового розвитку та державного регулювання економіки України загалом [3].

В системі державного впливу на просторовий розвиток одне з основних місць має займати функція надання інформаційно-консультаційних послуг, яка виконується державними органами управління та органами місцевого самоврядування. До послуг державного управління загального характеру відносять послуги у виконавчій та законодавчій сферах діяльності, що надаються законодавчими та виконавчими органами влади, органами регіонального та місцевого управління. Вони, в свою чергу, також мають свій поділ на урядові й адміністративні. Урядові передбачають допомогу, координацію, визначення стратегічних напрямів і перспектив наукового розвитку у сфері фундаментальних наукових, соціальних і комплексних досліджень. Адміністративні — орієнтовані на розвиток виробничої та соціальної сфер національної економіки. Мається на увазі розвиток економіки, сільського господарства, паливно-енергетичного комплексу, торгівлі та громадського харчування, транспорту та зв'язку а також соціальної сфери (освіта, охорона здоров'я, медичне обслуговування, розвиток культури і спорту, туризму).

Структурними підрозділами Національної академії державного управління при Президентові України, як практичне впровадження Державного класифікатора продукції та послуг (ДКПП), запропоновані до впровадження в систему державного управління просторовим розвитком експертні та консультаційні послуги з наступних питань:

- науково-дослідна робота;
- рекомендації органам виконавчої влади; аналітичні огляди;
- методологічна допомога.

Визначення консалтингової послуги, наведено в підручнику «Організація консалтингової діяльності». У ньому, зокрема, зазначається, що консалтингова послуга — це інтелектуальний продукт, що залишається у володінні клієнта після завершення консультування [4, с. 12].

Інформаційно-консалтингова діяльність в сфері інноваційного просторового розвитку, як державна система надання послуг, в розвинених країнах має глибоку історію розвитку та традиції. Так, наприклад, в США відповідна державна інституція (служба) має назву «Екстеншен». Вона в США була створена ще в 1914 році [5, с. 61]. Наслідком її успішного функціонування

стало розширення масштабу роботи з сільських територій до громад в містах. Тобто зараз ця діяльність охоплює усю країну та увесь спектр питань в сфері інноваційного просторового розвитку. Важливим завданнями служби є встановлення зв'язку між виробництвом та наукою, підтримка та поширення інноваційних рішень, збір інформації про стан справ на місцях та поширення інноваційної інформації до підприємців та населення, сприяння в реалізації проектів та програм з розвитку на місцях. Дорадча служба має чітку вертикаль і розгалужену мережу, низові офіси розміщені на рівні районів (за аналогією з нашим адміністративно-територіальним устроєм). Є відповідно підготовлені спеціалісти, чітка система збору інформації, планування, звітності тощо.

В системі державного регулювання інноваційного просторового розвитку в розвинених країнах ситуація реально така, що державна інформаційно – консалтингова служба володіє найбільш повною і актуальною інформацією про стан справ в сфері просторового розвитку, формує та реалізує науково-технічну політику держави на місцях [6, с. 17].

Отримана та опрацьована інформація системно і оперативно надається органам влади, що в разі підвищує ефективність системи державного управління просторовим розвитком. Оскільки в усіх країнах існує засторога підприємців та населення в наданні інформації державним службовцям, то в зв'язку з цим, інформаційно-консалтингові державні служби позиціонують себе як недержавні (громадські) або напівдержавні структури, при цьому основним замовником робіт і інвестором служби є саме держава.

В сучасній соціально-політичній ситуації в Україні за умов ігнорування державою інституційної системи інформаційно-консалтингової підтримки просторового розвитку склалась унікальна ситуація, коли євроінтеграційні процеси позбавлені реальної координації, яку здатна забезпечити саме така служба. Адже для поглиблення євроінтеграції країни повноцінна співпраця європейських структур, що опікуються просторовим розвитком, з системою влади в Україні можлива лише за умови наявності в нашій системі органів державного регулювання аналогічних структур.

Діяльність системи інформаційно-консалтингової підтримки інноваційного просторового розвитку як державної організації потребує належного фінансування. Відповідно до досвіду розвинених країн відповідне фінансування повинне надаватись на конкурсній основі як держзамовлення, частина послуг може бути платною. При цьому діяльність інформаційно-консалтингової служби має базуватись на суворій системі планування, звітності та моніторингу діяльності, на системі оцінки результатів незалежними експертами [7, с. 87].

Робота державної інформаційно-консалтингової (дорадчої) служби в Україні за світовими стандартами дасть можливість органам державного регулювання найбільш повно (порівняно з приватними та політичними структурами) володіти соціально-економічною ситуацією на місцях, краще в разі, промотувати власну стратегію і отримувати від бізнесу та населення певної території всебічну підтримку реформ як результат інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» // <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1807-15>
2. Гринев, Б. В. Інноватика: учеб. пособие / Б. В. Гринев, В. А. Гусев. — Харьков : Ирма, 2010. — 352 с.
3. Міняйленко І.В. Просторовий розвиток регіону: еволюція сучасних уявлень щодо сутності категорії // [Електронний ресурс]: Ефективна економіка. — Електронне наукове видання. — 2013. — № 11. Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2518>
4. Верба В.А., Решетняк Т.І. Організація консалтингової діяльності: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2000. — 244 с.
5. Smith-Lever Act as Amended in 1985. Public Law 99-198. 99th Congress. S 1435. 1985.
6. Недбалюк О.П. Програми розвитку сільської місцевості як теорія, методологія і практика діяльності дорадчих служб в США. — Вінниця: Видавництво Вінницької громадської організації «Поділля-2000», 2005. — 160 с.
7. Boone, E. J.; Pettit, J., and Safrit, R.D. 1994. Program evaluation in Extension. Journal of Extension Systems 10 (1): 87-121.

І.І. Ніколіна,

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри економічної кібернетики та інформаційних систем

В.О. Стецюк,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ СФЕРИ

Технологічні зміни, що характерні для ХХІ століття в частині «зрощування» телекомунікаційних, ІТ-технологій та інновацій, зумовили введення в науковий обіг понять цифрова адженда, цифрова економіка, е-врядування, цифрова партисипація, цифрове суспільство. Останнє являє собою суспільство, що характеризується активним впровадженням і використанням цифрових технологій зберігання, обробки й передачі інформації в усі сфери людської діяльності.

«Цифровий вихор», який утворюють цифрові технології, відкриває унікальні можливості для розвитку нашої економіки, запобігання корупції та підвищення якості життя громадян шляхом е-врядування та цифрової партисипації. Швидкі та глибинні наслідки від переходу на «digital» будуть можливими лише тоді, коли цифрова трансформація стане основою життєдіяльності українського суспільства, бізнесу і державних установ, буде звичним й повсякденним явищем, вплететься в наш генетичний код, буде «нашою ключовою аджендою на шляху до процвітання і основою добробуту України» [1–5].

Проблемі розвитку цифрової економіки та трансформаційним процесам, що відбуваються в суспільстві під впливом цифровізації, значну увагу приділяли такі вчені, як: С. Веретюк [1], С. Коляденко [2], О. Криворучко [4], Н. Краус [3].

Таблиця 1 – Рейтинг країн за значенням індексу EGDI за 2012–2018 рр.

Країна	Місце в рейтингу				Зміна позиції в 2018 р. відносно 2012 р.
	2012 р.	2014 р.	2016 р.	2018 р.	
Данія	4	16	9	1	↑ 3
Австралія	12	2	2	2	↑ 10
Республіка Корея	1	1	3	3	↓ 2
Великобританія	3	7	1	4	↓ 1
Швеція	7	14	6	5	↑ 2
Фінляндія	9	10	5	6	↑ 3
Сінгапур	10	3	4	7	↑ 3
Туніс	103	75	72	80	↑ 23
Узбекистан	91	100	80	81	↑ 10
Україна	68	87	62	82	↓ 14
Сейшельські острова	84	81	86	83	↑ 1

Незважаючи на численні наукові дослідження щодо розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та цифрової економіки, разом з тим в умовах, коли цифрові технології стають все більш досконалішими та інтегрованими, викликаючи трансформацію суспільства та глобальної економіки, залишаються недостатньо дослідженими питання впливу цифрових технологій на розвиток національного контенту.

Для оцінювання електронних моделей врядування використовуються спеціально розроблені індекси. Найпопулярнішим інструментом вимірювання розвитку електронного урядування є Індекс розвитку електронного урядування EGDI, який базується на оцінці онлайн-сервісів, телекомунікаційної інфраструктури та людського капіталу. Проаналізувавши дані таблиці 1, бачимо, що Україна у 2018 р. опустилась в рейтингу на 14 позицій порівняно з 2016 р.

«Цифровізація» соціальної сфери зосереджена на поліпшенні якості інфраструктури соціального забезпечення, якості соціальних послуг, організації прозорості та адресності соціальної допомоги, та скорочення витрат.

Нові підходи до управління соціальними програмами є комбінацією ділових і технологічних моделей, впровадження яких стає можливим завдяки використанню цифрових технологій для реалізації наступних завдань [2]:

- створення екосистеми взаємодії громадян з соціальними програмами, послугами та інформацією, що необхідна для вибору послуг;
- створення екосистеми взаємодії соціальних служб, відомств, недержавних організацій, постачальників послуг для спільних погоджених дій щодо забезпечення потреб громадян;

створення платформи управління соціальними програмами для задоволення унікальних вимог організацій соціальної сфери, індивідуальних вимог і специфіки їх споживачів та оцінки ефективності наданих послуг.

Впровадження нових моделей та підходів на базі «цифрових» технологій дозволить докорінно змінити соціальну сферу України, змінюючи саму парадигму її функціонування від оперування поняттям «справа споживача по окремій послугі» до «персоніфікований споживач послуг», з привнесенням філософії партнерства та прозорості між користувачами соціальних сервісів та соціальними

працівниками, що буде сприяти побудові якісно нових відносин між громадянами і державою.

Сучасна соціальна сфера України має низку принципових проблем, які потребують кардинальних та докорінних змін [1]:

- проблема розрізненості програм, систем, реєстрів, «клаптева» автоматизація соціальної сфери, відсутність механізмів міжвідомчої взаємодії може бути вирішена шляхом створення інтегрованої платформи взаємодії між організаціями соціальної сфери, державними органами та реєстрами;

- проблема відсутності або складності засобів взаємодії громадян з службами та (або) інформаційними ресурсами соціальних служб. Низька ефективність роботи, «паперовий» вал [3].

- проблема розрізненості соціальних програм. Низька ефективність надання послуг і самих соціальних програм. Велика тривалість виконання як окремих функцій, такі процесу прийняття рішень. Відсутність націленості на результат [4].

З огляду на вищезазначене, у січні 2018 р. Кабінет Міністрів України схвалив «Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр.», яка передбачає здійснення заходів щодо впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери та проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій [5, с. 77].

Аналізуючи зазначене, розуміємо, що цифрові технології глибше проникають в наше суспільне життя. Цифровізація або цифрова трансформація суспільства стає ключовим фактором, що впливає безпосередньо на всі суспільні процеси, як повсякденні, так і глобальні. Тому органи публічної влади та громадськість, які з тих чи інших причин не поспішають осідлати «цифрову хвилю», обумовлюють відставання не лише в ІТ-галузі, а й у всіх інших сферах суспільного буття — гуманітарній, економічній, технологічній.

Список використаних джерел

1. Веретюк С.М. Визначення пріоритетних напрямків розвитку цифрової економіки в Україні / С.М. Веретюк, В.В. Пілінський. // Наукові записки Українського науково-дослідного інституту зв'язку. — 2016. — № 2. — С. 51—58.
2. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі / С.В. Коляденко. // Економіка. Фінанси. Менеджмент. — 2016. — № 6. — С. 106—107.
3. Краус Н.М. Інституціоналізація інноваційної економіки: глобальні та національні тенденції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. економ. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Н.М. Краус. — К. : Знання, 2017. — 40 с.
4. Криворучко О.С. Імперативи формування та доміанти розвитку цифрової економіки у сучасному парадигмальному контексті / Н.М. Краус, О.С. Криворучко // Парадигмальні зрушення в економічній теорії XIX ст.: зб. наук. пр. за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф., 2—3 лист. 2017 р. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2017. — С. 681—685.
5. Цифрова адженда України — 2020 («Цифровий порядок денний» — 2020). Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року / NITECH Office. — грудень 2016. — 90 с.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

О.Є. Філоненко,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ

ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Інформаційне забезпечення страхових компаній — це сукупність інформаційних ресурсів і способів їх організації, необхідних та придатних для реалізації аналітичних процедур. Удосконаленню інформаційного забезпечення інноваційної діяльності сприяють досягнення у сфері новітніх технологій, зокрема, комп'ютеризації, а точніше — окремих програм. Аналіз праць таких провідних науковців у галузі страхування, як С. Осадець, М. Клапків, О. Зубець, М. Сухоруков, В. Гомелля та інших, свідчить про відсутність на сьогодні офіційного та загальноприйнятого визначення поняття страхової технології. Існує потреба постійно аналізувати зміни зовнішніх і внутрішніх чинників, що можуть вплинути на ефективність інноваційної діяльності страхової компанії. Ефективність страхового управління значною мірою залежить від якості його інформаційного забезпечення. Вичерпна, достовірна, своєчасна та зрозуміла інформація є запорукою прийняття оптимальних управлінських рішень, спрямованих на зменшення витрат фінансових ресурсів, зростання прибутку та ринкової вартості організації [1, с. 13].

Характерними особливостями страхового продукту, що впливають на вибір страхувальника, також є: надійність виконання страховиком своїх зобов'язань; споживча оцінка характеристик страхового продукту, його престижність, оцінка якості продукту; кінцевим втіленням і практичною реалізацією страхового продукту є конкретні основні та допоміжні послуги, що надаються компанією у межах договору страхування: це як власне дії, пов'язані з розрахунком та виплатою страхового відшкодування (основні послуги), так і додаткові послуги, пов'язані з урегулюванням страхових випадків — евакуація пошкодженого автомобіля, ремонт постраждалого майна, юридична допомога тощо. Характерною особливістю страхового ринку є непередбачуваність можливих результатів, тобто його ризиковий характер [2].

Це передбачає цілеспрямований пошук та організацію роботи щодо зниження ступеню ризику, вміння отримання та збільшення доходу (прибутку) у невизначеній господарській ситуації. Тому доцільно для страхових компаній

розпочати інноваційну діяльність, яка буде спрямована на забезпечення доведення науково-технічних ідей, новацій до результату, придатного до практичного застосування та реалізації їх на ринку страхових послуг з метою задоволення потреб населення в конкурентоспроможних страхових послугах. Однак, всупереч позитиву, глобальна комп'ютеризація призводить до певних проблем, серед яких слід особливо відзначити такі: несанкціонований сторонній доступ до інформації, її копіювання чи зміна; некоректна робота програмного забезпечення; технічні проблеми з обладнанням; помилки персоналу. Бурхливий розвиток страхового ринку України змушує шукати все нові і нові підходи до стратегії бізнесу. Боротьба за клієнта вже не обмежується поліпшенням якості послуги і зниженням її ціни. Тепер подібні змагання проходять не на рівні продажу, а на рівні роботи з клієнтами. Конкуренція спонукає компанії шукати і знаходити більш модифіковані інструменти формування конкурентних переваг власного бізнесу. Своєрідний внесок до загострення конкуренції вносять інформаційні технології. Компанія, яка ігнорує процес інформатизації, нестримно втрачає переваги. Компанія, яка інвестує в інформаційні технології, переваги здобуває, як здобуває і перспективи майбутнього розвитку та розширення. Вплив інформаційних технологій на умови та характер праці потребує розгляду з урахуванням ролі інформаційних технологій як основи процесів соціально-економічної трансформації в суспільстві [3].

Фундаментальні основи досліджень процесів розвитку соціально-економічних систем було закладено при розробленні формаційного підходу до визначення закономірностей розвитку суспільства. Як відомо, суспільно-економічна формація - це історично визначений тип суспільства, якісна визначеність якого обумовлена наявним способом виробництва, специфікою переважаючої системи виробничих відносин. Інформаційні технології - одне з найважливіших досягнень діяльності людства. Сучасні соціально-економічні тенденції свідчать про те, що найбільш розвинуті країни світу, тобто саме ті країни, що стоять на порозі переходу до інформаційного суспільства, більше 50 % внутрішньої економічної діяльності перенесли у сферу послуг, при цьому зазначені країни залишаються законодавцями у створенні прогресивних інформаційних технологій. Сучасний етап розвитку економіки України і бізнесу характеризується широким застосуванням для обробки інформації та комп'ютерної підтримки рішень новітніх засобів інформаційної технології. Україна накопичила значний потенціал в інформаційних технологіях. Однак відсутність обґрунтованої державної політики може призвести до втрати цієї переваги, і Україна як товаровиробник буде витиснута з найбільш перспективних світових ринків з відповідною втратою валютної виручки. Якщо розглядати керування фінансовими ресурсами в Україні, то безпосередньо воно залежить від бізнес-процесів, які функціонують на підприємстві. Кожне підприємство може містити малоефективні, зайві, витратні бізнес-процеси, що потребують значних фінансових ресурсів та є збитковими, яких варто позбутись. Особливу роль відіграють інформаційні технології серед інструментів, які використовуються в керуванні фінансовими ресурсами, адже в сучасних умовах функціонування

суб'єктів господарювання потрібно отримувати точні дані, швидко обробляти великий обсяг інформації, використовувати складні алгоритми розрахунку. Для досягнення максимального ефекту від впровадження інформаційних технологій в керуванні фінансовими ресурсами та виробництвом потрібен системний підхід з використанням усього потужного інструментарію. Це особливо актуально для великих підприємств України з державною формою власності, що містять неефективні бізнес-процеси із часів планової економіки. Дослідження проблеми впливу інформації на процеси оновлення техніки і технологій та аналізу в час взаємозв'язку інформаційних технологій з процесами технологічного оновлення економіки на інноваційній основі є необхідною умовою розвитку економіки України на сучасному етапі. Оскільки, аспекти взаємозв'язку інформаційних технологій та впливу інформації на сучасні процеси технологічного оновлення економіки на інноваційній основі досліджені недостатньо. Наявність технологічних меж визначає необхідність постійної зміни технологій, застосування інноваційних технологічних прийомів для вирішення технічних проблем розвитку, як окремого виробництва, так і економіки країни у цілому. Щоб залишатися конкурентоспроможними в умовах прогресивного еволюційного ринку, що швидко змінюються, поряд з новими застосуваннями вже наявних технологій і рішень працівникам галузі страхування України також необхідно використовувати всі переваги новітніх технологій. Першопричиною, що викликала грандіозні зміни в технологіях, які застосовуються у страховому бізнесі, стала поява і широке розповсюдження Інтернету. Змінилася модель керування бізнесом, радикально змінилась поведінка споживача. Головним напрямком удосконалення обробки інформації у страхових компаніях нині є створення автоматизованої інформаційної системи, що базується на застосуванні економіко-математичних методів, засобів обчислювальної техніки і розвиненої мережі передавання даних. Нові можливості в роботі страхових компаній різноманітних рівнів управління, що зорієнтовані на автоматизовану технологію розв'язування задач, значною мірою виявляються там, де цим процесом охоплено більшість функцій і задач їх основної діяльності. Цим досягається підвищення рівня планової та аналітичної роботи, удосконалюються методи і способи ведення страхових операцій, форми обліку й звітності, прискорюється обробка різного роду звітних даних і, нарешті, підвищується обґрунтованість необхідних управлінських рішень. Автоматизована інформаційна система страхових компаній структурно складається з функціональних і забезпечувальних підсистем [4].

Отже, дослідник у межах страхового продукту поєднує як власне умови страхування (методологічний компонент), так і способи представлення й реалізації страхового продукту, а також обслуговування клієнта в процесі супроводження дії договору та врегулювання страхового випадку. На нашу думку, таке поєднання може бути не зовсім обґрунтованим, оскільки у практиці страхової діяльності часто можуть застосовуватись як спільні технології реалізації та надання страхової послуги для різних типів договорів страхування (страхових продуктів), так і різні технології продажу (надання) для одного страхового продукту. Відтак для поєднання (комбінацій) цих двох елементів ми пропонуємо

застосовувати поняття «страхова технологія». Важко сьогодні говорити і про наявність визнаного, єдиного поняття «технології продажу (надання) страхових послуг». На нашу думку, можна запропонувати таке визначення: технологія продажу (надання) страхових послуг — це сукупність методів, способів та прийомів, що застосовуються страховою компанією й окремими її представниками протягом усіх етапів просування страхового продукту на ринок, його реалізації, супроводження і надання послуг після настання страхової події. Причиною відсутності усталених понять у дослідженнях, присвячених «страховому продукту» та «технологіям продажу (надання) страхових послуг», є те, що обидві складові страхової технології зазнають нині суттєвих змін і перебувають на етапі становлення, а відтак потребують докладного аналізу. В основу технології побудови страхового продукту, на наш погляд, покладено поширений у страхуванні принцип розробки стандартного та розширеного страхового покриття. Цей принцип покликаний забезпечити стандартизацію основних умов, за якими працюють оператори страхового ринку, а також відокремити типові умови страхування з відповідними характеристиками ймовірності настання страхових подій від специфічних ризиків та об'єктів страхування, захист за якими може бути надано на особливих умовах. У розрізі окремих видів страхування, зокрема при страхуванні майна підприємств, відповідно до основного обсягу страхового покриття у межах договору страховик відшкодовує страхувальникові шкоду у разі настання страхових випадків, передбачених нижче. Страховик надає страхувальникові страховий захист у разі пошкодження або знищення майна, безпосередньо спричиненого вогнем унаслідок: а) пожежі; б) удару блискавки; в) вибуху (крім вибуху котельного устаткування); г) падіння пілотованих літаючих апаратів або їхніх уламків. Першою додатковою умовою та розширенням є умова, що передбачає у разі настання страхового випадку внаслідок ризиків, наведених вище, покриття доцільних, здійснених у розумних межах, витрат на запобігання або зменшення збитків (запобігання поширення пожежі, рятування майна тощо). Крім цього, додатково до страхового покриття, зазначеного вище, та на особливих умовах, можуть бути відшкодовані витрати на розчищення території, упорядкування застрахованого майна після настання страхового випадку (у межах узгодженого ліміту). Додатково можуть бути застраховані збитки, спричинені: стихійними лихами; протиправними діями третіх осіб — відшкодуванню підлягають збитки, заподіяні пошкодженням і/або знищенням застрахованого майна внаслідок таких подій, передбачених договором: крадіжки зі зломом, пограбування; навмисне пошкодження або знищення майна третіми особами; страйків, масових заворушень; іншими ризиками — страховий захист надається у разі пошкодження, знищення майна, що сталося внаслідок: пошкодження водою з водопровідних, каналізаційних, опалювальних систем і систем пожежогасіння; наїзду на застраховане майно наземних транспортних засобів, у тому числі рейкових; обвалу будинку; пошкодження димом; звукового удару. Додаткові умови страхування передбачають страхування окремих видів майна, а саме: майна, що перебуває в лізингу; скляних елементів будинків; товарних запасів;

майна в холодильних камерах; готівки в касі, сейфах і в банківських сховищах; творів мистецтва, антикваріату, особистого майна персоналу; домашнього майна фізичних осіб. Додаткові умови щодо страхового покриття передбачають: страхування за «першим ризиком»; страхування за заявленою вартістю; страхування за відновлюваною вартістю; страхування за індексованою вартістю; страхування на випадок перерви виробництва. Відтак першою ознакою технологічності страхової компанії є можливість надання нею повного спектра страхових послуг, які передбачають як стандартні послуги, так і додаткове страхове покриття. Поняття «страхового продукту» є вужчим, ніж поняття «вид страхування» і застосовується для витлумачення типової, усталеної за переліком умов страхової послуги. Зокрема у межах таких видів страхування, як страхування майна, наземного транспорту або будь-якого іншого виду страхування можуть застосовуватися кілька страхових продуктів, які відрізняються особливими умовами надання страхового захисту. Створення страхових продуктів зумовлене кількома причинами, головні з них:

- можливість створення товарної позиції (послуги) з фіксованою ціною, що значно підвищує її доступність для споживача;
- необхідність спрощення процесу взаємодії між клієнтом та страховою компанією (загальні умови страхування за окремим видом страхування передбачають наявність значної кількості варіантів окремих умов страхування та їхніх комбінацій, починаючи від переліку страхових ризиків та розміру франшизи і закінчуючи варіантами терміну дії договорів страхування);
- існування на практиці найпоширеніших та найпопулярніших «наборів» умов страхування, на базі яких укладається більшість договорів;
- існування цінової та якісної конкуренції між страховими компаніями й необхідність доведення власних конкурентних переваг до клієнта у доступній формі;
- позиціонування окремих страхових послуг для певних, чітко визначених категорій клієнтів.

До числа умов страхування, які є базовими (вихідними) при формуванні різних страхових продуктів, на нашу думку, належать: порядок і оперативність оформлення договору страхування, порядок і терміни здійснення страхового відшкодування; характер збитків, що відшкодовуються при настанні страхового випадку; термін дії договорів страхування; перелік страхових ризиків та франшиз, ліміти відповідальності страхової компанії. Найпоширенішою методикою створення страхового продукту є комбінування різних умов страхування з урахуванням пріоритетів та уподобань клієнтів. Відповідно до цих параметрів здійснюється розподіл усієї клієнтської бази на окремі цільові групи потенційних споживачів, для яких і створюються відповідні страхові продукти. Таким чином ми отримуємо три групи споживачів. Перша група — споживачі, що орієнтуються на продукти за найнижчою ціною з мінімальним набором послуг; друга — споживачі, що орієнтуються на середню вартість продукту зі стандартним переліком послуг; третя — споживачі, що орієнтуються на підвищений або ексклюзивний рівень обслуговування за відповідну ціну. Страхові продукти створюються також

відповідно до специфіки страхового інтересу клієнтів страхової компанії. Зазначені страхові продукти можуть передбачати особливі умови щодо терміну дії договору страхування (зі стандартним терміном, короткотермінові — термін дії поширюється на час відпустки, відпочинку, спортивних змагань тощо, з обмеженим терміном — договір діє протягом року у вихідні, святкові дні й під час відпустки та інші), щодо способів та умов встановлення страхових сум і розрахунку відшкодувань (страхування на базі стандартних лімітів відповідальності страховика; страхування без урахування франшизи), а також долучати специфічні послуги (інформаційну, юридичну та технічну допомогу при настанні страхових випадків) [5].

Отже, стратегія забезпечення конкурентного розвитку підприємства являє собою комплексну стратегію, яка включає довгострокові програми дій по всіх функціональних напрямках його діяльності, спрямовані на формування належного рівня конкурентного потенціалу та конкурентоспроможності на страховому ринку. Результати функціонування підприємств в значній мірі залежать від вибору конкурентної стратегії, комплексної розробки системи стратегічного управління конкурентоспроможністю, досягнення і реалізації їх конкурентних переваг. Оволодіння конкурентною стратегією постає життєво важливою проблемою і необхідною складовою частиною системи стратегічного управління розвитком підприємств та організацій на сучасному рівні розвитку. Сучасне маркетингове планування є комплексною системою, що включає стратегічне, тактичне та оперативне планування маркетингової діяльності. Воно являє собою систематичний процес, який включає оцінювання маркетингових можливостей і ресурсів, визначення цілей маркетингу й розробку плану впровадження й контролю заходів, які в сукупності забезпечують виробництво та реалізацію продукції, задоволення наявного попиту та майбутніх потреб цільового ринку. Відповідно, процес маркетингового планування має включати виконання маркетингових досліджень усередині й зовні підприємства; проведення аналізу сильних і слабких сторін підприємства; припущення і прогнози щодо майбутньої діяльності підприємства; установлення маркетингових цілей; розробку чи вибір стратегій маркетингу; визначення маркетингових програм; складання бюджетів, а також перегляд результатів і цілей, стратегій і програм. Розвиток страхування в Україні неможливий без належного інформаційного забезпечення інноваційної діяльності, що потребує аналізу інформаційних ресурсів, вивчення інформаційного програмного забезпечення та проведення ефективної інформаційно-аналітичної роботи.

Список використаних джерел

1. Павленко О. Український страховий ринок: можливості фінансування росту. Фінансовий ринок України. — 2007. — № 10. — С. 11–16.
2. Позднякова Л.О. Проблеми розвитку страхового ринку України і шляхи їх розв'язання в сучасних умовах // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 6. — С. 250–254.
3. Плиса В. Страхування: Навчальний посібник / Володимир Плиса. — К.: Каравела, 2006. — 391 с.

4. Свириденко А.А. Стан та перспективи розвитку страхового ринку в Україні // Фінанси України. — 2005. — № 4. — С. 146—147.
5. Цибульська Е.І. Управління потенціалом підприємства: навч. посібник / Е. І. Цибульська. — Харків: В-во НУА, 2011. — 384 с.

Г.М. Шаульська,

кандидат наук з державного управління,
головний консультант Інституту законодавства Верховної Ради України

КОНСУЛЬТАТИВНО-ДОРАДЧІ ОРГАНИ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ

Характеризуючи сучасний комплекс механізмів співпраці влади з інститутами громадянського суспільства [1; 2; 3], як один із найпоширеніших можна вважати створення та діяльність консультативно-дорадчих органів при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування. У першу чергу, це громадські ради. Демократичність громадських рад закладена вже у механізмі їх створення, в основу якого обрано відкриту процедуру. Вони надають можливість досить продуктивно працювати інститутам громадянського суспільства і органам влади як комунікативна платформа.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 р. № 996 [4] громадські ради визначено як колегіальні виборні консультативно-дорадчі органи, що утворюються з метою: «залучення громадян до участі в управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності зазначених органів... Проведення консультацій з громадськістю має сприяти налагодженню системного діалогу органів виконавчої влади з громадськістю, підвищенню якості підготовки рішень з важливих питань державного і суспільного життя з урахуванням громадської думки, створенню умов для участі громадян у розробленні проектів таких рішень» [4].

Документом передбачено, що в обов'язковому порядку проводяться консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення та/або електронних консультацій з громадськістю щодо проектів нормативно-правових актів, які:

- стосуються конституційних прав, свобод та обов'язків громадян;
- стосуються життєвих інтересів громадян, у тому числі впливають на стан навколишнього природного середовища;
- передбачають провадження регуляторної діяльності у певній сфері;
- визначають стратегічні цілі, пріоритети і завдання у відповідній сфері державного управління (у тому числі проекти державних і регіональних програм економічного, соціального і культурного розвитку, рішення стосовно їх виконання);

- стосуються інтересів територіальних громад, здійснення повноважень місцевого самоврядування, делегованих органам виконавчої влади відповідними радами;

- визначають порядок надання адміністративних послуг;

- стосуються правового статусу громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності;

- передбачають надання пільг чи встановлення обмежень для суб'єктів господарювання та інститутів громадянського суспільства;

- стосуються присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, об'єктам права власності, які належать фізичним особам, імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій;

- стосуються витрачання бюджетних коштів (звіти головних розпорядників бюджетних коштів за минулий рік) [4]. Тобто спектр питань, з яких органи влади мають проводити консультації з представниками інститутів громадянського суспільства, є досить широким. Можливо, саме це, серед усіх інших механізмів, створило для громадських рад умови для поширення.

З часу ухвалення зазначеного нормативно-правового акту в Україні сформувалась розгалужена система громадських рад при органах державної влади та органах місцевого самоврядування. І сьогодні актуальним питанням є не їх наявність, як це було ще декілька років тому, а ефективність їх діяльності, адже інколи чисельність таких рад перевищує і сто представників. І хоча більшість експертів підтверджують активізацію громадських рад, разом із тим визначають і певні спільні проблеми в їх діяльності, зокрема:

- відсутність ефективного громадського контролю за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- несистематичний характер функціонування громадських рад, в деяких випадках — незавершений процес інституціонального забезпечення взаємодії громадськості та влади;

- низький рівень обізнаності та довіри населення до діяльності цих дорадчих структур;

- низький рівень врахування пропозицій громадських рад, оскільки вони носять рекомендаційний характер для органів влади;

- недосконалість нормативно-правової бази тощо.

Для підвищення якості роботи громадських рад, експерти пропонують:

- узгодити систематичність засідань;

- провести структурування громадських рад у профільні комісії (у разі великої чисельності) для більш ефективного використання професійного потенціалу представників;

- налагодити співпрацю таких комісій з галузевими структурами органів влади та місцевого самоврядування;

- розглянути можливість створення інституту громадських експертів при комісіях;

– налагодити систематичне інформування про діяльність громадської ради в ЗМІ та Інтернет-мережі, аби більшість населення була поінформована про спільну діяльність громадської ради і органів влади;

– встановити горизонтальні зв'язки з громадськими радами декількох регіонів шляхом підписання меморандумів для налагодження спільної роботи у таких сферах, як освіта, медицина, культура та інші.

Досить поширеною практикою в регіонах стало створення консультативно-дорадчих та експертних органів, консультаційних груп та незалежних комісій. Як правило, такі органи носять представницький характер різних груп громадськості, до їх складу входять громадські діячі, представники церков та релігійних організацій, громадські активісти жінки, молодь, ветерани війни.

На регіональному (обласному) рівні створено і діють мережі різних консультативно-дорадчих органів, зокрема таких, як: ради підприємців, антикорупційні комісії, консультативні ради учасників АТО, громадські волонтерські комітети та інші. Сплеск такої діяльності є, безумовно, позитивним фактором, який свідчить про розвиток інститутів громадянського суспільства в країні, але існує загроза його поступового згасання. Громадськість і науковці звертають увагу на існування такої проблеми, як низький вплив громадських консультативно-дорадчих органів на ухвалення органами влади відповідних рішень. Адже пропозиції громадських консультативно-дорадчих та експертних органів, консультаційних груп та незалежних комісій переважно мають рекомендаційний характер, і подальша реалізація таких пропозицій органами влади та органами місцевого самоврядування не завжди узгоджена.

Список використаних джерел

1. Шаульська Г. М. Реформування системи публічного управління: нормативно-правовий аспект. *Право та державне управління*. — Запоріжжя, 2018. № 4. — С.193–198. URL: <http://pdu-journal.kpu.zp.ua/issue-4-2018> (дата звернення: 15.03.2019).
2. Шаульська Г. М. Громадянське суспільство в умовах реформування країни // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — Київ, 2018. — № 5. — С. 162–169. — URL: <https://instzak.com/index.php/journal/issue/view/50/Instzak5-18> (дата звернення: 15.03.2019).
3. Шаульська Г.М. Механізми взаємодії громадськості з органами публічної влади в Україні: монографія / за заг. ред. Т.В. Мотренка. — К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2018. 200 с. URL: <http://delta.e-autopay.com/buy/369804> (дата звернення: 15.03.2019).
4. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України» від 03.11.2010 р. № 996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF/page> (дата звернення: 15.03.2019).

В.О. Головань,

студентка Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД

Права, свободи та обов'язки людини і громадянина та гарантії їх забезпечення є основоположною частиною чинної Конституції. В науці під правами людини розуміють права індивіда як члена суспільства і права особи, які включають сукупність її прав незалежно від того, громадянином якої держави вона є [1, с. 18].

Конституційні права і свободи людини і громадянина — це встановлені Українською державою, закріплені в її Конституції та інших законах певні можливості, які дозволяють кожному громадянину обирати вид своєї поведінки, користуватися економічним і соціально-політичними свободами та соціальними благами як в особистих, так і в суспільних інтересах [2, с. 192].

Одним з принципів, на яких будується проголошення Конституцією України прав і свобод, є гарантованість. Згідно принципу гарантованості прав і свобод людини і громадянина їх закріплення здійснено як безпосередньо в Конституції України, так і в чинному законодавстві [3, с. 107].

В юридичній літературі існують різноманітні погляди вчених щодо безпосереднього поняття гарантій прав і свобод. Наприклад, О.Ф. Скакун під гарантіями прав, свобод та обов'язків людини та громадянина розуміє систему соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів та засобів, які забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист [4, с. 203].

В.Ф. Погорілко та ряд інших науковців визначають, що юридичні гарантії є специфічним правовим засобом забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини і громадянина; і першочергового значення вони набувають при практичній реалізації суб'єктивних прав громадян. Тобто юридичні гарантії — це передбачені законом спеціальні засоби практичного забезпечення прав і свобод людини і громадянина [5, с. 40].

Поняття гарантій відрізняється від поняття конституційно-правових гарантій тим, що останні встановлюються Основним законом держави та іншими законодавчими актами. Ефективність конституційно-правових гарантій залежить від якості конституції та інших правових норм, розвитку правових принципів,

авторитетного та високоефективного органу конституційного контролю, а також від того, як виконують ці закони державні органи, які призначені створювати умови для виконання прав і обов'язків [6, с. 31].

Конституційно-правові гарантії за своїм характером є юридичними нормами, які дають можливість реалізувати права і свободи в житті, тобто конституційно-правові гарантії — це передбачена Конституцією України і іншими законом спеціальна система юридичних норм, принципів, умов, вимог і правових способів і засобів забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина з метою практичної їх реалізації.

Систематизація конституційно-правових гарантії прав і свобод визначається по-різному. Існує велика кількість теорій, доктрин, ідей відносно їхньої класифікації.

В основу класифікації конституційно-правових гарантії вчені-правознавці покладають різні критерії, наприклад, взаємовідносини держави і громадянина, сферу дій гарантії, ступінь державної забезпеченості, форму закріплення гарантії, характер правових норм, в яких закріплений правовий статус особи та інші критерії. В залежності від цього існують різні підходи щодо типології гарантії прав і свобод людини і громадянина:

1) За сферою дії гарантії поділяють на *національні* (внутрішньодержавні) і *міжнародні* (інтернаціональні). Такої думки додержуються М.І. Байтін, Ф.А. Григор'єв, І.М. Зайцев [7, с. 279].

2) В залежності від того, які органи залучаються до захисту конституційних прав і свобод особи, вони поділяються на *судові* та *несудові* (позасудові). Такої систематизації гарантії додержуються В.В. Альхименко, В.Н. Бутилін, А.П. Герасимов [8, с. 83], Г.Н. Андреева, А.Ш. Будагова [9, с. 124], Є.Б. Абросімова, Т.А. Васильєва, Л.Д. Владимірова [10, с. 311], А.А. Мішин [11, с. 74].

3) В залежності від форми закріплення, на думку С.А. Комарова, гарантії поділяються на *конституційні* і *галузеві* [12, с. 125].

4) Враховуючи ступень державного забезпечення В.Е. Гулієв і Ф.М. Рудинський поділяють гарантії на *державні* та *суспільні* [13, с. 154].

5) В залежності від характеру правових норм, в яких закріплюються гарантії, на думку І.А. Андреевої і А.Ш. Будагової, вони бувають *процесуальними* і *матеріальними* [9, с. 121].

6) Враховуючи спосіб дії, як вважають В.Е. Гулієв і Ф.М. Рудинський, гарантії можуть бути *прямі* (безпосередні) та *непрямі* (опосередковані) [13, с. 154].

7) За способом викладення у нормативно-правових актах, на думку М.І. Байтіна, І.М. Зайцева і Ф.А. Григор'єва, гарантії можна класифікувати на: а) *прості інституційні гарантії* (охорона і захист прав особи); б) *складні інституційні гарантії* (як конкретної особи, так і соціальної організації); в) *змішані інституційні гарантії* [7, с. 280].

8) В залежності від правового статусу особи М.І. Байтін, І.М. Зайцев і Ф.А. Григор'єв розрізняють *загальні*, *спеціальні* (професійні) та *індивідуальні*

(персональні) гарантії [16, с. 290], а М.І. Савенко поділяє юридичні гарантії на спеціальні та загальні. Перші, на його думку, безпосередньо спрямовані на захист тих чи інших прав людини, а другі опосередковано впливають на забезпечення прав і свобод [14, с. 3–7].

9) Враховуючи ступінь конкретизації, В.Е. Гулієв і Ф.М. Рудинський поділяють гарантії на *основні* (загальні щодо всіх конституційних прав) та *особливі* (спеціальні щодо окремого суб'єктивного конституційного права чи свободи) [13, с. 125].

10) Деякі українські правознавці класифікують гарантії прав і свобод людини на *загальні*, які стосуються всіх або більшості прав і свобод, і *спеціальні*, які стосуються окремих прав і свобод або їх груп [4, с. 203].

11) Російський правознавець К.В. Арановський поділяє юридичні гарантії на *нормативні* та *інституціональні*. Під нормативними гарантіями розуміються права і свободи, що нормативно забезпечені, а також встановлені законом або фактично складені правила, які охороняють права людини від порушень [15, с. 382], а під інституціональними — система правозахисних, юрисдикційних установ (інститутів): інститут правосуддя, система державного управління, омбудсман, система відомств, агентств, бюро, в тому числі система установ, що здійснює контроль за дотриманням прав неповнолітніх, міжнародні правозахисні організації тощо [15, с. 386]. Т.М. Заворотченко зазначає, що по суті в основу запропонованої класифікації покладено поділ конституційно-правових гарантії на *нормативно-правові* і *організаційно-правові* [6, с. 386].

Всі перелічені вище класифікації конституційно-правових гарантії за своєю суттю вірні, однак деякі класифікації надмірно деталізовані. На нашу думку, доцільно і найбільш правильно було б умовно поділити всі гарантії прав і свобод на дві великі групи — *загальносоціальні* та *юридичні*.

До загальносоціальних гарантії відносяться політичні гарантії, соціально-економічні та культурні гарантії (духовні, деякі вчені називають їх ще ідеологічними). Такими гарантіями є відповідні суспільні системи — політична, соціально-економічна та культурна (духовна), — які склались і функціонують у нашому суспільстві.

Юридичні гарантії є специфічним правовим засобом забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини та громадянина. Першочергового значення вони набувають при практичній реалізації суб'єктивних прав громадянина. Тобто юридичні гарантії — це передбачені законом спеціальні засоби практичного забезпечення прав та свобод людини і громадянина [4, с. 204].

Юридичні гарантії можна поділити на нормативно-правові та інституційні (організаційно-правові) гарантії:

1) *Нормативно-правові гарантії* конституційних прав і свобод включають в себе сукупність правових норм, за допомогою яких забезпечується реалізація, порядок охорони і захисту прав і свобод, тобто це об'єктивне право. До них відносяться гарантії, які закріплені в Конституції України та інших законах і міжнародно-правових актах, що є джерелами конституційного права.

2) *Інституційні (або організаційно-правові) гарантії* конституційних прав і свобод — це механізм держави, органи місцевого самоврядування, посадові особи, а також політичні партії і громадянські організації, міжнародні правозахисні організації та їх діяльність у сфері правотворчості і правозастосування, спрямована на створення сприятливих умов для реального користування громадянами своїми правами і свободами.

Список використаних джерел

1. Костюченко О.А. Основи конституційного права України. Конспект лекцій. — К.: МАУП, 1999. — 55 с.
2. Конституційне право України. За ред. В.Ф. Погорілка. Наукова думка. К. — 2000. — 734 с.
3. Тодика Ю.Н. Конституція України: проблеми теорії і практики: Монографія. — Х.: Факт, 2000. — 608 с.
4. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. — 704 с.
5. Погорілко В.Ф., Головченко В.В., Сірий М.І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. — К.: Ін Юре, 1997. — 52 с.
6. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Тетяна Миколаївна Заворотченко. — Київ, 2002. — 242 с.
7. Нечитайленко А.А. Основы теории права: Учебное пособие. — Харьков: Фирма “Консум”, 1998. — 176 с.
8. Конституционное право: Учебник / Альхименко В.В., Бутылин В.Н., Герасимов А.П. и др. / Отв. ред. Козлов А.Е. — М.: Изд-во БЕК, 1996. — 464 с.
9. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник: В 4 т. / Андреева Г.Н., Андреева И.А., Будагова А.Ш. и др. / Отв. ред. Страшун Б.А. — 2-е изд., доп. — М.: Изд-во БЕК, 1995. — Т.1-2: Общая часть. — 778 с.
10. Сравнительное конституционное право. Под ред. Ковлера А.И., Чиркина В.Е., Юдина Ю.А. // Издательская фирма “Манускрипт”: Москва. — 1996. — 729 с.
11. Мишин А.А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебник. — М.: Белые альвы, 1996. — 400 с.
12. Комаров С.А. Общая теория государства и права: Курс лекций. — 2-е изд., доп. — М.: Манускрипт, 1996. — 312 с.
13. Гулиев В.Е., Рудинский Ф.М. Социалистическая демократия и личные права. — М.: Юрид. лит., 1994. — 192 с.
14. Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції // Право України. — 1999. — № 2. — С. 3-7.
15. Арановский К.В. Государственное право зарубежных стран. Учебное пособие. М. “ФОРУМ” — “ИНФРА-М”, 1999. — 488 с.

Р.В. Кругліковський,
студент Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
науковий керівник: **О.В. Дубович,**
кандидат юридичних наук, викладач кримінального права та кримінального процесу
Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Потерпілим у всі часи і у всіх правових системах визначається особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або матеріальної шкоди. Не є виключенням і КПК України 2012 р., який саме так визначає потерпілого в ч. 1 ст. 55 [1]. Крім того, в названій нормі КПК, як і в кримінальному процесуальному законодавстві багатьох інших країн, потерпілим визначається юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [4, с.169].

Відповідно до рекомендацій Рес (2006) 8 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів від 14 червня 2006 під поняттям «потерпілий» слід розуміти фізичну особу, що зазнала шкоди, включаючи фізичні ушкодження або психічні травми, душевні страждання або економічні втрати, спричинені діями або бездіяльністю, які є порушенням норм кримінального права держав-членів [2].

У належних випадках термін «потерпілий» також охоплює найближчих членів сім'ї або утриманців прямо постраждалої особи (п. 1.1) [2].

Законодавець наділив потерпілого величезним обсягом прав (ст. 56 КПК) — їх 14 загальних, до того ж 5 на період досудового розслідування і 7 на час судового провадження в будь-якій інстанції [1].

В той же час його обов'язки, передбачені ст. 57 КПК, є суцільно формальними (їх всього 3), не несуть якогось особливого змістового навантаження і взагалі стосуються кожного учасника кримінального провадження, а не звернуті лише до потерпілого [1]. Цим підкреслюється особливо визначна роль потерпілого в процесі як суб'єкта доказування і активного учасника кримінального провадження.

З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України в 2012 р. Багато що змінилося, причому — не в кращий бік, у процедурі функціонування потерпілого як суб'єкта доказування в кримінальному провадженні.

Так, у положеннях п. 1 ч. 2 ст. 56 КПК закріплене право потерпілого на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим, є некоректним, бо визнання може бути здійснено лише шляхом прийняття постанови про це [1]. Водночас, необхідно зазначити, що згідно з п. 5 ч. 1 ст. 303 КПК слідчий, прокурор має право винести постанову про відмову у визнанні особи потерпілим [1], що є відвертою і неприпустимою

правовою колізією в одному законодавчому акті, оскільки не можна не дозволити те, про дозвіл чого не просить учасник кримінального провадження.

Таким чином, на підставі зробленого аналізу можна погодитись з В. Г. Гончаренко щодо необхідності ретельного удосконалення законодавства відносно введення в процес і функціонування потерпілого від кримінального правопорушення як суб'єкта доказування, а саме: для визнання особи потерпілим остання повинна подати заяву слідчому, який, перевібивши зазначені в ній підстави, терміново, наприклад, у триденний строк, виносить постанову про визнання потерпілим або про відмову у такому визнанні, яка може бути оскаржена заявником слідчому судді [3, с.75]. Дійсно, така процедура на наш погляд ліквідує правові колізії, пов'язані з участю потерпілого в кримінальному провадженні, встановлює статус потерпілого як нормативно визнаного суб'єкта доказування і разом з тим, що не менш важливо, незаперечно легітимізує його процесуальні права і обов'язки, особливо у випадках його участі в процесі за певних передбачених законом випадках як обвинувача.

Разом з тим, вимагає принципового уточнення система КПК, за якою слідчого віднесено до сторони обвинувачення, а потерпілий повністю виведений із сторін змагального процесу, хоча він за своїми процесуальними інтересами і передбаченими законом правами, які впливають з них, однозначно виконує обвинувальну функцію. Важко пояснити, виходячи з чинного кримінального процесуального законодавства, чим викликана така позиція законодавця, адже в змагальному процесі потерпілий виконує тією чи іншою мірою обвинувальну функцію і повинен бути віднесений в законі до сторони обвинувачення, інакше, між іншим, він не матиме ніякого права продовжувати брати участь в процесі як обвинувач у разі відмови від обвинувачення державного обвинувача.

Що ж стосується слідчого, то на нашу думку, він повинен бути виведений за межі сторін, що змагаються, оскільки він за законом рівною мірою ретельно і неупереджено має збирати як обвинувальні, так і виправдувальні докази, і його участь в змагальному процесі має за визначенням не процесуальний, а когнітивний характер.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // ВВР України. — 2013. — № 9.
2. Рекомендація Rec (2006) № 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів від 14.06.2006 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sc.gov.ua/uploads/tinytce/files>.
3. Гончаренко В.Г. Правове становище потерпілого в кримінальному судочинстві України / В.Г. Гончаренко // Вісник Академії адвокатури України. — 2016. — № 2(36). — С. 75-79.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [за загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. — К. : Юстініан, 2012. — 1224 с.

В.А. Тягілев,

слухач Академії Державної пенітенціарної служби,
психолог Державної установи «Стрижавська виправна колонія (№81)»,
лейтенант внутрішньої служби

МІЖНАРОДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЩОДО ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАГАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню основоположних документів у сфері захисту прав засуджених до позбавлення волі загального характеру, дослідження їх основних положень, функцій та вимог до них.

Ключові слова: міжнародні стандарти поведінки із засудженими; функції міжнародних стандартів поведінки із засудженими.

Постановка проблеми. Важливе місце, при вдосконаленні забезпечення прав і свобод людини і громадянина, займає приведення норм національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Оскільки, категорія таких осіб, як засуджені до позбавлення волі є невід'ємною частиною громадян будь-якої держави, то і об'єм, наданих їм прав стає предметом дослідження науковців.

Стан дослідження. Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини були предметом наукового аналізу таких вітчизняних і зарубіжних учених, як В. Авер'янов, М. Антонович, Ю. Білас, Л. Воронова, Ю. Грошевий, М. Козюбра, В. Копейчиков, С. Лисенков, О. Лукашева, О. Музичук, В. Опришко, М. Орзіх, В. Погорілко, П. Рабінович, О. Руднева, В. Сіренко, Є. Тихонова, О. Тіунов, Л. Ульяшина, В. Філіппов, О. Фрицький, Ю. Шемшученко, Л. Юзьков та ін. Окремі аспекти закріплення міжнародних стандартів поведінки із засудженими у своїх працях розглядали Л. Багрій-Шахматов, Є. Бараш, О. Беца, І. Василюк, О. Джужа, М. Гуцуляк, О. Іваньков, С. Клименко, В. Корчинський, О. Лисодєд, В. Львовичкін, А. Мацко, В. Медведєв, М. Мелентьєв, О. Осауленко, О. Почанська, Г. Радов, О. Романюк, Н. Рябих, О. Северов, В. Севостьянова, І. Сергєєв, В. Синьов, А. Степанюк, В. Трубніков, С. Фаренюк, В. Човган, І. Яковець, М. Яцишин.

У зв'язку зі стрімким розвитком суспільства та його потреб, з'являється необхідність у перегляді прав і свобод, наданих та гарантованих громадянському суспільству законом. На шляху євроінтеграції України потребують досконалого вивчення міжнародні та європейські стандарти поведінки із засудженими до позбавлення волі. Значної уваги потребує приведення національних норм права у відповідність до загальноновизнаних візріців.

Виклад основного матеріалу. У ХХІ столітті більшість держав світу вважається правовими, проте чи кожна є гідною носити це звання залишається під знаком питання. До правових можна віднести ті держави, які законодавчо

закріпили за своїми громадянами необхідний для гідного життя об'єм прав та гарантують їх дотримання, шляхом захисту органами державної влади.

Якщо стандарти прав людини мають відігравати орієнтуючу, а нерідко й юридично-регулюючу роль, то їх інтерпретація повинна бути – принаймні у рамках певної сфери суспільних відносин – справді достатньо уніфікованою. Особливо це стосується стандартів міжнародних. Окрім того, від розуміння терміно-поняття «міжнародні стандарти прав людини» неабияк залежить і їхня класифікація. А вона може набувати і практичного значення, оскільки відображатиме такі їх видові особливості, які не можуть не братись до уваги у правозабезпечувальній діяльності [1, с. 20].

Міжнародні стандарти можна розглядати у двох аспектах. У широкому розумінні міжнародні стандарти у сфері прав людини поєднують весь масив міжнародних нормативних документів, які пройшли процедури обговорення й узгодження на міжнародному рівні та які закріплюють гарантії індивідуальних прав і свобод людини та громадянина. Внаслідок універсальності та значимості для захисту прав і свобод міжнародні стандарти у сфері прав людини визнаються критеріями оцінки виконання міжнародних зобов'язань, незалежно від того, чи є вони обов'язковими або рекомендаційними за своїми правовими наслідками, чи входять або ні вони до переліку основних джерел міжнародного права. У вузькому розумінні міжнародні стандарти у сфері прав людини являють собою групу міжнародних документів, що не входять до існуючого переліку джерел міжнародного права і являють собою стандартні правила, принципи й рекомендації в галузі безпосереднього виконання або вироблення політики дій щодо певних питань регулювання індивідуальних прав і свобод людини та громадянина [2, с. 28–29].

Як відомо, міжнародний досвід у галузі прав людини було започатковано після завершення Другої світової війни, коли перед світовою спільнотою постало питання врегулювання мирним шляхом всіх суперечливих моментів та виведення загальних принципів та стандартів у галузі захисту прав людини. Цей процес ознаменувався підписанням Загальної декларації прав людини. І вже у преамбулі Загальної декларації прав людини було чітко відзначено, що викладені у ній принципи і положення належить розглядати як «загальний стандарт» (англ. — «common standart»), «загальний ідеал» (франц. — «comme l'idéal»), прагнути досягти якого мають усі народи і держави. Інакше кажучи, укладачі Загальної декларації прав людини вбачали у ній виклад всесвітніх стандартів прав людини. Про це, зокрема, говорила у своєму виступі на III сесії Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 р. голова Комісії ООН з прав людини Е. Рузвельт, зазначивши таке: «схвалюючи Загальну декларацію з прав людини, надзвичайно важливо пам'ятати про основоположність документа ... це декларація основних принципів прав людини та свобод, яка має бути схвалена Генеральною Асамблеєю формальним голосуванням її членів та повинна служити загальним стандартом для досягнення усіма народами всіх держав» [3, с. 124].

З думкою Е. Рузвельт складно не погодитись, адже кожна цивілізована країна повинна потурбуватись за нормативне закріплення, а також механізм

реалізації та гарантій захисту певного об'єму прав, наданих кожному громадянину, незалежно від його соціального статусу, національності, віросповідання, кольору шкіри, тощо.

Загальна декларація людини стала фундаментальним документом у галузі захисту прав людини, який є одним з головних завдань світової спільноти. На сьогоднішній день таких документів налічується близько трьох сотень.

Проте у межах даного дослідження нас більше цікавлять, ті міжнародні документи у галузі прав людини, які віднесені до міжнародних нормативно-правових стандартів загального характеру та розповсюджуються на той об'єм прав, яким наділені особи, засуджені до позбавлення волі.

Як нам вже відомо, згідно частини 3 статті 63 Конституції України: «Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду» [4]. Отже, засуджений до позбавлення волі має право користуватися основоположними правами громадянина, які закріплені в Конституції (позитивні права), а також тими правами, які є невід'ємною частиною природних прав, наданих йому з народження.

Беручи до уваги перелік міжнародних документів у галузі захисту прав людини (загального характеру), що відображені на офіційному веб-сайті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, зазначимо, що до нього входять:

1. Загальна декларація прав людини (прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) від 10 грудня 1948 року);

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 року);

3. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (Постанов ВР про приєднання до Факультативного протоколу № 582-XII від 25 грудня 1990 року);

4. Другий Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що стосується скасування смертної кари (Закон № 756-V Про приєднання до Протоколу від 16 березня 2007 року);

5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 грудня 1973 року);

6. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Конвенція підписана Українською РСР 7 березня 1966 року. Ратифікована Президією Верховної Ради Української РСР 21 січня 1969 року);

7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Ратифікована Президією Верховної Ради СРСР 19 грудня 1980 року);

8. Декларація прав дитини (Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року);

9. Конвенція про права дитини (Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27 лютого 1991 року);

10. Декларація про права розумово відсталих осіб (Прийнята резолюцією 2856 (XXVI) Генеральної Асамблеї від 20 грудня 1971 року);

11. Декларація про права інвалідів (Прийнята резолюцією 3447 (XXX) Генеральної Асамблеї від 9 грудня 1975 року);

12. Конвенція про права дитини (Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27 лютого 1991 року);

13. Конвенція про права інвалідів (Конвенцію ратифіковано Законом № 1767-VI від 16 грудня 2009 року);

14. Факультативний протокол до Конвенції про права інвалідів;

15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року) [5].

У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Встановлення міжнародних стандартів в галузі прав людини» № 41/120 від 4 грудня 1986 р. зазначено, що стандарти повинні:

- відповідати існуючим нормам міжнародного права;
- мати базовий характер;
- виходити з поняття гідності та цінності людини;
- бути досить чіткими, щоб дати можливість виділити права і обов'язки, які можна реалізувати;
- містити в собі, по можливості, механізм ефективної імплементації, в тому числі й систему звітів;
- привертати увагу й залучати підтримку міжнародного співтовариства [6].

Складно не погодитись з тим, що наявність всіх, перелічених вище ознак, має бути притаманна кожному документу у сфері захисту прав людини. Думки сучасних науковців вирізняють більш конкретні ознаки, притаманні міжнародним стандартам у галузі прав людини. До таких відносять: фіксованість (міжнародно-правові стандарти фіксують у собі показники) певного змісту та певного обсягу прав і свобод людини; модельність (міжнародно-правові стандарти є настановами (або формально-обов'язковими, або ж рекомендаційними), які мають братись до уваги і при міжнародно-правовому та національному конструюванні всіх інших юридичних норм стосовно прав людини); універсальність міжнародно-правових стандартів (всесвітня чи регіональна); специфіка санкцій за порушення міжнародних стандартів (дані санкції можуть мати або політико-юридичний (щодо обов'язкових приписів), або ж суто політичний (щодо рекомендаційних приписів) характер); змістова динамічність (забезпечувана, насамперед, за посередництвом їх офіційної інтерпретації – навіть при незмінності загального текстуального вираження) тощо [1, с. 22; 6, с. 69; 7, с. 13].

Важливим є не тільки дослідження переліку міжнародних стандартів та їх ознак, а й функції, що покладаються на них.

Аналіз наукових праць у даній сфері дозволяє також визначити низку важливих функцій, які виконують сучасні міжнародні стандарти у галузі прав людини. Зокрема, вони:

- визначають нормативний мінімум або припустимий консенсус для державної регламентації;
- встановлюють критерії оцінки виконання міжнародних зобов'язань;
- відбивають нову етику у взаєминах між членами міжнародного співтовариства, міжнародними інститутами й людиною;
- сприяють зростанню міжнародного інтересу до прав людини;
- слугують засобом інформаційного обміну;
- містять рекомендації з формування національної практики забезпечення прав і свобод людини;
- сприяють імплементації міжнародних зобов'язань у даній сфері;

висувають загальнодемократичні вимоги до держав щодо належного забезпечення прав і свобод людини [8, с. 112; 9, с. 18; 10, с. 156].

Л. Ульяшина цілком слушно пропонує об'єднати увесь комплекс функцій міжнародних стандартів у галузі прав людини у такі основні функції, як:

- нормативна (визначення нормативного мінімуму державної регламентації; вироблення рекомендацій з формування національної практики та ін.);
- контрольна (є засобом виміру виконання міжнародних зобов'язань та основою для забезпечення консенсусу у державній регламентації та ін.);
- інформаційна (є засобом інформаційного обміну; формулюють загальнодемократичні вимоги до державної влади та ін.);
- захисна (сприяють імплементації міжнародних зобов'язань, забезпечують ефективний захист суб'єктів правовідносин у даній сфері та ін.);
- просвітницька (сприяють зростанню міжнародної уваги до прав людини; відбивають нову етику у взаємовідносинах між суб'єктами міжнародного співтовариства, міжнародними інститутами й людиною та ін.) [11, с. 78].

У свою чергу, під міжнародними стандартами поведінки із засудженими розуміються прийняті на міжнародному рівні норми, принципи і рекомендації у галузі виконання покарань і діяльності органів і установ виконання покарань, у яких сконцентований світовий досвід та гуманістичні тенденції системи розвитку кримінальних покарань [12, с. 23; 13, с. 64].

У межах єдиної системи міжнародного права вся сукупність різних груп правозахисних норм покликана на захист прав людини, в тому числі і тих, хто позбавлений волі, механізм якої призначений для запровадження в національне законодавство будь-якої держави світу.

Кількість документів, що закріплюють міжнародні стандарти у галузі захисту прав засуджених до позбавлення волі постійно зростає у зв'язку зі стрімким розвитком суспільства, швидким науково-технічним прогресом. Збільшується об'єм прав, наданих засудженим до позбавлення волі, як у світі, так і в Україні, проте цей процес супроводжується і низкою складнощів. До яких, зокрема, можна віднести тяжкий економічний стан України, що характеризується низьким рівнем фінансування установ виконання покарань та у свою чергу сповільнює процес приведення останніх у відповідність з рівнем міжнародних стандартів. Складним є не лише процес матеріально-технічного забезпечення установ, що виконують покарання у виді позбавлення волі, а і методичного забезпечення

персоналу цих установ, які б детально трактували положення міжнародно-правових документів у галузі захисту прав людини.

Висновки. Отже, міжнародні стандарти визначають загальнообов'язковий або рекомендаційний для держав нормативний мінімум правового статусу особистості, в тому числі його правовий захист і відповідні права та обов'язки державних органів й посадових осіб. При цьому, до міжнародних стандартів відносяться не лише права й свободи людини, але й умови, в яких вони реалізуються і які пов'язані з законними обмеженнями та заборонами.

Не зважаючи на значну нормативно-правову базу, наближення стандартів життя до взірців європейської якості, в Україні все ще є багато проблем із застосуванням даних норм на практиці. Трапляються випадки порушення прав засуджених, застосування до них фізичного впливу тощо. Проблемою застосування правових норм є не тільки недосконалість законодавства, фінансова нестабільність, а і людський фактор.

Список використаних джерел

1. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. Вісник Нац. акад. правових наук України. 2016. № 1 (84). С. 19–29.
2. Права человека: международное право и национальное законодательство / под ред. проф. В. В. Филипова. Вильнюс : ЕГУ, 2011. 338 с.
3. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини : монографія. Київ: Вид. дім «KM ACADEMIA», 2000. 262 с.
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 05.03.2019).
5. Міжнародні документи. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/applicant/legislation/international-instruments/> (дата звернення: 05.03.2019).
6. Раданович Н. Європейські стандарти прав людини: поняття, структура, джерела формування Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні: матер. XIII регіон. наук.-практ. конф. (8–9 лютого 2007 р.). Львів: Юр. фак. Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка, 2007. С. 69–71.
7. Гончаров В. В. Офіційне тлумачення юридичних норм як засіб встановлення і трансформації їх змісту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2012. 18 с.
8. Голубок С. А. Международно-правовые стандарты права на судебную защиту. Правоведение. 2007. № 1. С. 112–124.
9. Оганесян С. М. Понятие международных стандартов прав человека. Международное публичное и частное право. 2008. № 2. С. 18–21.
10. Тиунов О. И. Международно-правовые стандарты как фактор глобализации правового пространства: Московский юридический форум «Глобализация, государство, право, XXI век». Москва: Городец-издат., 2004. 240. С. 156–166.
11. Ульяшина Л. Международно-правовые стандарты в области прав человека и их реализация: теория и практика применения. Вильнюс: ЕГУ, 2013. 402 с.
12. Мушак Н.Б. Міжнародно-правові засади захисту та забезпечення прав людини в європейських міжнародних організаціях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2011. 235 с.
13. Лисодед О. В. Закріплення міжнародних та європейських стандартів поведінки із засудженими у кримінально-виконавчому законодавстві України (на прикладі Закону України від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII). Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць. 2015. Вип. 30. С. 64-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2015_30_8 (дата звернення: 07.03.2019).

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

С.С. Столярова,

студентка фізико-математичного факультету

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

науковий керівник: **М.О. Рокицький,**

кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри загальної та прикладної фізики

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ КВАЗІГОМОГЕННОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕПЛОПРОВІДНОСТІ ПОЛІМЕРНИХ КОМПОЗИЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ОСНОВІ ПЕНТАПЛАСТУ

Однією із особливостей полімерних композиційних матеріалів при введенні в полімер дисперсних частинок наповнювача є утворення пристінного до поверхні модифікатора шару з відмінними від полімеру властивостями. Вплив на ефективну теплопровідність пристінного до частинок дисперсного наповнювача шару полімеру враховується у моделі квазігомогенної системи з хаотичним розподілом компонентів, запропонованій у роботі [1]. У зв'язку з тим, що пристінний шар може бути неоднорідним за складом та властивостями, автором пропонується метод поетапної квазігомогенізації, що реалізується наступним чином: спочатку виділяється представницький об'єм неоднорідного середовища V , що розбивається на області, кожна з яких характеризується одним лінійним масштабом неоднорідності, виконується розрахунок ефективної теплопровідності областей розбиття; розглядаючи області розбиття як квазігомогенні, визначається ефективна теплопровідність усього представницького об'єму.

Розрахуємо за цією моделлю ефективну теплопровідність композитів МДС пентапласт — AgI. У матриці пентапласту при наповненні її йодидом срібла виникають ізольовані групи частинок наповнювача (ІК). При збільшенні об'ємної концентрації наповнювача відбувається перехід ІК — НК. Подальше збільшення концентрації призводить зростання об'єму НК, що при досягненні деякого значення φ займає весь об'єм композиту. Таким чином визначення ефективної теплопровідності КМ зводиться до визначення властивостей НК та всього композиту.

Неперервний кластер можна розглядати як квазігомогенну область з коефіцієнтом теплопровідності, що дорівнює λ_k . У цьому випадку композиційний матеріал можна представити як двокомпонентний з відповідними коефіцієнтами теплопровідності λ_k і λ_n . Тепер використовуючи перколяційну модель, описану у

роботі [2], можна визначити ефективний коефіцієнт теплопровідності композитів пентапласт – AgI за формулою:

$$\lambda_{ef} = \lambda_n \left[\frac{\lambda_\kappa}{\lambda_n} \bar{S}_{1\kappa} + \frac{\bar{S}_{3\kappa}}{\bar{l}_{1\kappa} \left(\frac{\lambda_n}{\lambda_\kappa} - 1 \right) + 1} + \frac{\bar{S}_{2\kappa}}{\bar{l}_{2\kappa} \left(\frac{\lambda_n}{\lambda_\kappa} - 1 \right) + 1} + \bar{S}_{4\kappa} \right], \quad (1)$$

де при

$$1) \ 0 \leq \varphi_{r_1} \leq \varphi_c: \bar{l}_{1\kappa} = 0; \bar{l}_{2\kappa} = \varphi_{r_1}^{\frac{1}{3}}; \bar{S}_{1\kappa}^{(M)} = 0; \bar{S}_{2\kappa} = \varphi_{r_1}^{\frac{2}{3}}; \bar{S}_{3\kappa} = 0; \bar{S}_{4\kappa} = 1 - \varphi_{r_1}^{\frac{2}{3}};$$

$$2) \ \varphi_c < \varphi_{r_1} \leq 0,5: \bar{l}_{1\kappa} = \bar{S}_1^{\frac{1}{2}}; \bar{l}_{2\kappa} = \varphi_c^{\frac{1}{3}}; \bar{S}_{1\kappa}^{(M)} = \frac{1}{3} \left(\frac{\varphi_{r_1} - \varphi_c}{1 - \varphi_c^{\frac{1}{3}}} \right); \bar{S}_{2\kappa} = \varphi_c^{\frac{2}{3}} - \bar{S}_1; \bar{S}_{3\kappa} = 2\bar{l}_1(1 - \bar{l}_2);$$

$$\bar{S}_{4\kappa} = 1 - \varphi_c^{\frac{2}{3}} - \bar{S}_{3\kappa} \quad (\text{тут і далі} \quad \bar{S}_i = \left(\frac{\varphi_{r_1} - \varphi_c}{1 - \varphi_c} \right)^{1,6} + u(z) \left(\bar{S}_{i\kappa} - \left(\frac{\varphi_{r_1} - \varphi_c}{1 - \varphi_c} \right)^{1,6} \right), \quad \varphi_{r_2} = 1 - \varphi_{r_1},$$

$$u(z) = 5,53z - 8,3z^2 + 3,23z^3 + 0,54z^4, \quad z = \frac{\lambda_n}{\lambda_\kappa};$$

$$3) \ 0,5 < \varphi_{r_1} \leq 1 - \varphi_c: \bar{l}_{1\kappa} = 1 - \bar{S}_4^{\frac{1}{2}}; \bar{l}_{2\kappa} = 1 - \varphi_c^{\frac{1}{3}}; \bar{S}_{1\kappa}^{(M)} = 1 - \varphi_c^{\frac{2}{3}} - \bar{S}_3; \bar{S}_{2\kappa} = \varphi_c^{\frac{2}{3}} - \bar{S}_{4\kappa};$$

$$\bar{S}_{3\kappa} = 2\bar{S}_4^{\frac{1}{2}} \left(1 - \varphi_c^{\frac{2}{3}} \right); \bar{S}_{4\kappa} = \frac{1}{3} \left(\frac{\varphi_{r_2} - \varphi_c}{1 - \varphi_c^{\frac{1}{3}}} \right);$$

$$4) \ 1 - \varphi_c < \varphi_{r_1} \leq 1: \bar{l}_{1\kappa} = 1; \bar{l}_{2\kappa} = 1 - \varphi_{r_2}^{\frac{1}{3}}; \bar{S}_{1\kappa}^{(M)} = 1 - \varphi_{r_2}^{\frac{2}{3}}; \bar{S}_{2\kappa} = \varphi_{r_2}^{\frac{2}{3}}; \bar{S}_{3\kappa} = 0; \bar{S}_{4\kappa} = 0.$$

Тепер використовуючи формулу 1 та беручи до уваги, що, виходячи із геометричних міркувань, товщина пристінного шару пентапласту при концентрації $\varphi = 50 \%$ становить 0,288 нм, можна обчислити значення ефективної теплопровідності композитів системи пентапласт – AgI. Результати обчислення представлені на рис. 1.

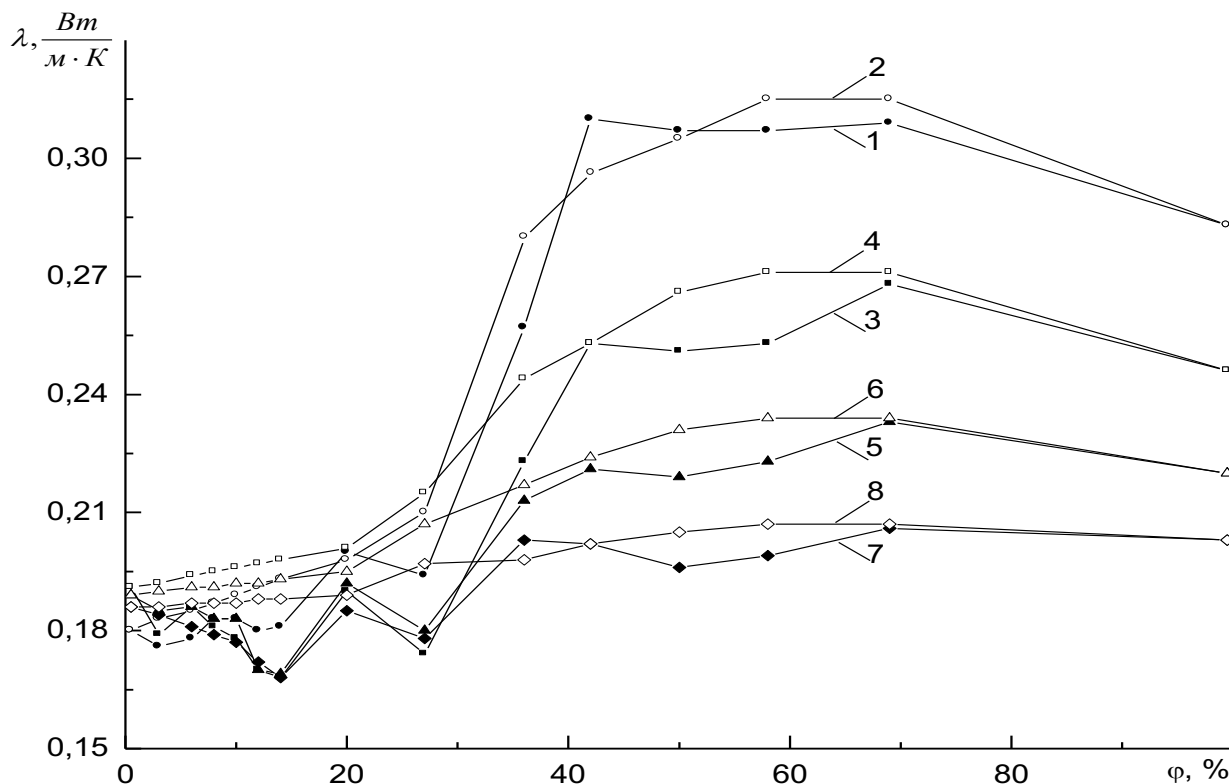

Рис.1. Порівняння експериментально отриманих залежностей теплопровідності системи пентапласт — AgI при 113 К — 1, 193 К — 3, 273 К — 5 та 353 К — 7 із теоретично розрахованими залежностями ефективної теплопровідності за моделлю квазіізогеного середовища 2, 4, 6 та 8, відповідно.

Як видно з аналізу розрахунків ефективної теплопровідності композитів системи пентапласт — AgI за моделлю квазіізогеного середовища із врахуванням пристінного шару полімеру із особливою структурою та властивостями, на відміну від розрахунку, виконаного згідно з моделлю гетерогеного середовища, дозволяє значно точніше описати концентраційні залежності теплопровідності композиційного матеріалу. Слід зауважити, що використання моделі квазіізогеного середовища дозволило підтвердити гіпотезу про вищі ніж у полімера в об'ємі значення коефіцієнтів теплопровідності пристінного шару, їх залежність від температури та дозволило оцінити значення $\lambda_{ш}$ на кількісному рівні. Так найкраще наближення теоретично розрахованих кривих до отриманих експериментальним шляхом при температурі 113 К досягається при значенні коефіцієнту теплопровідності пристінного шару пентапласту $\lambda_{ш} = 0,348 \frac{Bm}{m \cdot K}$, при $T = 193$ К відповідне значення коефіцієнту теплопровідності $\lambda_{ш} = 0,296 \frac{Bm}{m \cdot K}$, при $T = 273$ К — $\lambda_{ш} = 0,249 \frac{Bm}{m \cdot K}$ та при $T = 353$ К — $\lambda_{ш} = 0,212 \frac{Bm}{m \cdot K}$.

Значення коефіцієнтів теплопровідності пристінного шару пентапласту при температурах 113, 193, 273 та 353 К перевищують значення для полімеру в об'ємі

на 94.3, 55.4, 31.9 та 14.2 % відповідно. Високі значення теплопровідності пристінного шару пентапласту у МДС пентапласт — AgI, очевидно, зумовлені більш впорядкованою по відношенню до полімеру в об'ємі структурою, що підтверджується дослідженнями швидкості поширення та поглинання ультразвуку, лінійного розширення, теплоємності та діелектричної релаксації у НВЧ діапазоні [3, 4, 5]. Пониження значень $\lambda_{ш}$ з ростом температури може бути викликане поступовим руйнуванням впорядкованої структури пристінного шару, що відбувається внаслідок зростання амплітуд коливань полімерних ланцюгів та окремих кінетичних одиниць.

Список використаних джерел

1. Новиков В.В. Влияние межфазного слоя и структурных параметров на коэффициент теплопроводности полимерных композитов // Композиционные полимерные материалы. — 1988. — Вып. 38. — С. 17–23.
2. Дульнев Г.Н., Новиков В.В. Теория протекания и проводимости неоднородных сред // Инженерно-физический журнал. — 1983. — Т.45, №3. — С. 443–551.
3. Тепло- та електропровідність композитів системи пентапласт — дисперсний суперіонний провідник (AgI) / Рокицький М.О., Шут М.І., Махно С.М., Левандовський В.В., Горбик П.П. // XXII научная конференция стран СНГ “Дисперсные системы” — Одесса: Астропринт, 2006. — С. 285–286.
4. Тепло- та електрофізичні властивості композитів системи пентапласт — дисперсний суперіонний провідник (AgI) / Рокицький М.О., Шут М.І., Махно С.М., Левандовський В.В., Горбик П.П. // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 1. Фізико-математичні науки. — Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. - № 6. — С. 43–49.
5. Electrophysical properties of polymer composites penton — silver iodide system in SF-region / Rokits'kyi M.A., Gorbyk P.P., Levandovs'kyi V.V., Makhno S.M., Kondratenko O.V., Shut N.I. // Functional Materials, Kharkov. — 2007.- № 1. — P. 1–5.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 608.2

К.О. Малика,

студент Інститут телекомунікаційних систем
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТУМАННИХ ОБЧИСЛЕНЬ В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

З кожним днем кількість інформації в світі збільшується за експоненціальним законом, головною метою всіх телекомунікаційних засобів та мереж являється передача інформації по каналу зв'язку з певним заданим рівнем її якості. Телекомунікаційні компанії намагаються досягти таких показників як якість, достовірність, інформації різними шляхами: модернізацією обладнання, обирають різні системи передачі, це можуть бути провідні, безпроводні чи супутникові мережі. У кожній з наведених мереж існують свої переваги і недоліки, але головною з основних цілей передачі даних є — швидкість надходження інформації.

Обробка, аналіз та передача даних на достатньо високих швидкостях потребує значних матеріальних внесень, складної обчислювальної техніки, використання енергоефективних методів та заходів впровадження.

Інженери телекомунікацій завдяки використанню широкого спектру сигналу досягають більш швидкої передачі, але нехтують якістю, сигнал проходячи у великій смузі частот піддається великій кількості різноманітних завад, шумів як у каналі зв'язку так шумів приладів. Використовуючи вузьку смугу частот, сигнал в часовій його області розширюється і тому час надходження інформації стає довшим. Тобто, при передачі інформації необхідно досягти найкращого відношення «сигнал/шум». Існує теорема Шеннона — Хартлі, у якій визначено, що досягти максимальної швидкості можливо шляхом збільшення смуги пропускання та потужності сигналу і, в той же час, зменшення шуму.

Теорема Шеннона — Хартлі обмежує інформаційну швидкість для заданої смуги пропускання і відношення «сигнал/шум». Для збільшення швидкості необхідно збільшити рівень корисного сигналу, відносно рівня шуму.

Якби існувала нескінченна смуга пропускання, аналоговий канал без шуму, то нею можна було б передати необмежену кількість безпомилкових даних за

одиницю часу. Реальні канали мають обмежені розміри і в них завжди присутній шум.

Одним з ефективних методів обчислення даних являється «Fog computing (туманні обчислення)» дана технологія являє собою новітній крок після методів «Cloud computing (хмарні обчислення)», завдяки туманним обчисленням можливо досягти багатьох цілей телекомунікаційного простору.

Багато наук у світі мають епохальні орієнтири розвитку, що поширюються на століття. Комп'ютерні науки стрімко розвиватися протягом останніх кількох років і тому дуже важливо, щоб усі досягнення розвивалися як концептуально, так і теоретично. Перші комп'ютери були величезними одиницями апаратних пристроїв, здатних виконувати лише одне завдання, витрачаючи багато часу. Сучасні процесори здатні виконувати мільярд операцій в секунду, розвиток телекомунікаційних технологій з неймовірною швидкістю зростає, майже кожного року відбувається представлення нових технологій у різних сферах телекомунікацій, основним фактором розвитку являється удосконалення безпеки та швидкості технологій, тому постає вибір яким чином забезпечити високу швидкість та надійність даних.

На сьогоднішній день існує величезна кількість даних що зберігаються, передаються та обробляються через мережу. З кожним роком їх цифра невпинно зростає. У зв'язку з цим, виникає необхідність цілодобового, безпечного та оперативного доступу до них з будь-якого місця перебування.

За прогнозами компанії Cisco, до 2020 року до Інтернету буде підключено 50 мільярдів пристроїв та об'єктів (див. Рис. 1). Разом з тим, за даними міжнародного союзу електрозв'язку, кількість користувачів мережі Інтернет вже складає 3,5 мільярди осіб, що майже половина всіх людей на планеті.

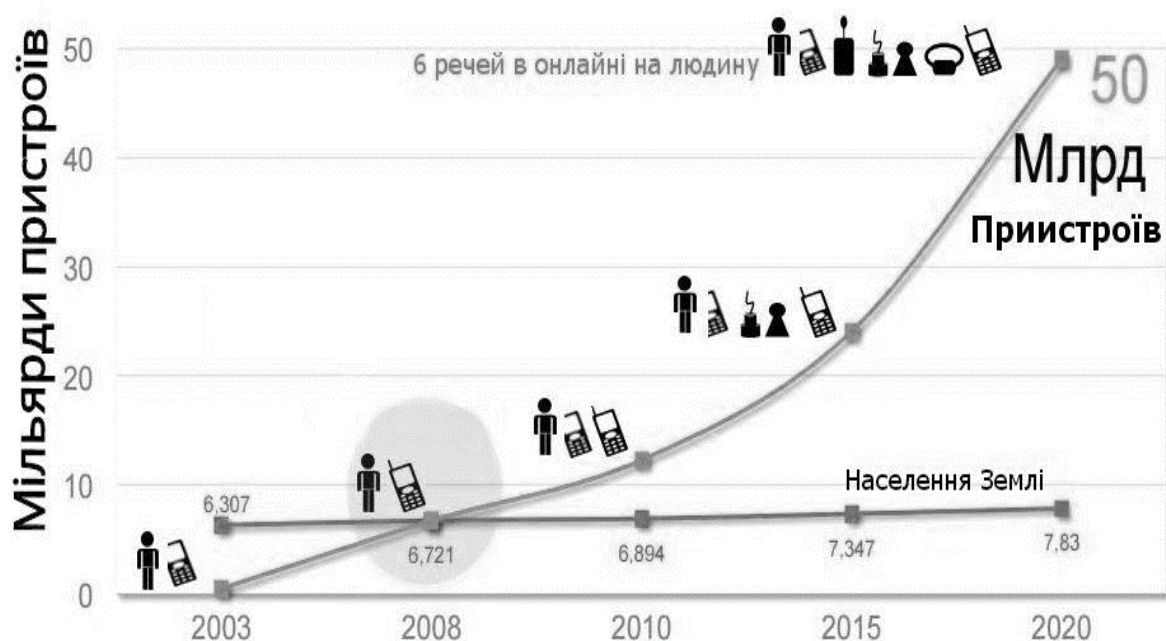

Рис. 1

Дані сьогодні постачаються безперервно, великими об'ємами у величезній кількості. Питання ефективної технології зберігання та опрацювання даних залишається актуальним.

Тому була створена хмарна технологія, як альтернатива постійного зберігання даних, але смуга пропускання хмарних мереж обмежена. Хмарна модель може бути більш ефективною, якщо доставляти контент своїм користувачам через географічно розподілену платформу, а не через хмару, яка фізично знаходиться в одному місці. В сфері хмарних технологій все більшу популярність набуває новий напрямок, який отримав назву «туманні технології» (Fog computing). Проблема хмарних обчислень може бути вирішена шляхом введення «Fog computing», мета розширення «Cloud computing» для «Fog computing» — це зменшення проблем затримки, з якими стикаються програми реального часу. Fog складається з високо віртуальних машин з ефемерними можливостями зберігання даних і в безпосередній близькості до кінцевих приймачів, тому майбутнє для телекомунікаційних систем полягає в прийнятті «Fog computing».

Як впливає з назви, туманні технології схожі на хмарні, але знаходяться ближче до землі, тобто до користувачів (див. Рис. 2).

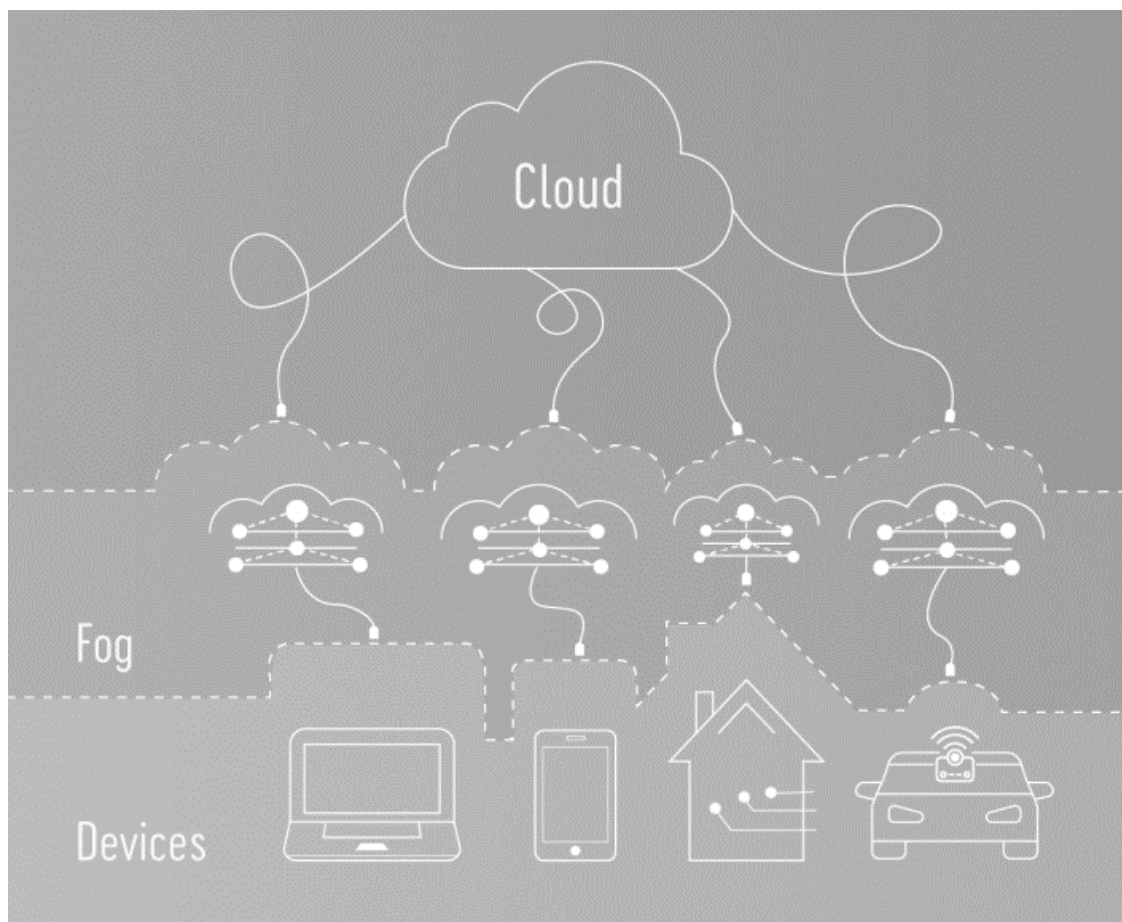

Рис. 2

Технологія туманних обчислень є розвитком технології хмарних обчислень і важлива для розвитку «Інтернету речей».

До Інтернету речей відноситься величезна кількість пристроїв, які виконують певний функціонал і при цьому з'єднані з Інтернетом. Це можуть бути абсолютно різні гаджети, такі як смартфони, планшети, лічильники, термометри, гальмівні системи, холодильники та навіть кросівки, які вимірюють біг людини. В багатьох таких пристроях є процесори. Одні з них використовуються активно, а інші пасивно.

В хмарній моделі обчислень основні функції виконують централізовані дата-центри, які отримують дані з крайніх вузлів мережі і знаходять для них подальше застосування. Ідея туманних технологій полягає в тому, щоб розподілити обчислення між пристроями, які входять до Інтернету речей. Наприклад смартфони, якими користуються близько двох мільярдів людей, також мають процесори, які часто не використовуються активно. Хоча могли б виконувати певні задачі. Жодний потужний дата-центр, який виконує обчислення самостійно, не порівняється в швидкості з мільйоном не дуже потужних процесорів, які виконують обчислення розподілене між собою.

Традиційна на сьогоднішній день система зв'язку виглядає так: є клієнтський пристрій, і є центр обробки даних (ЦОД). Доки дані надійдуть до ЦОД, вони можуть застаріти. В деяких випадках затримка значення не має, а в деяких може виявитись критичною. В туманних обчисленнях модель обробки даних відрізняється тим, що туман не буде без необхідності з'єднуватись з хмарию (див. Рис. 3).

Прикладом туманних обчислень є під'ємні крани обладнані датчиками, що дозволяють миттєво визначати їх місцезнаходження. Датчики — елемент сучасної системи запобігання зіткнень SK Solutions, яка не дозволяє кранам зіткнутись між собою та іншими об'єктами. Це досягається завдяки тому, що всі дані, які надходять з кранових датчиків (тривимірний контроль переміщень, місцезнаходження, маса вантажу, задіяне обладнання та швидкість вітру), обробляються локально, а не у віддалених центрах обробки даних (тобто не в хмарі). Завдяки локальному розташуванню сервісів, туманна модель дозволяє прискорити обробку даних і зменшити затримки, надаючи можливість під'ємним кранам рухатись злагоджено та без зіткнень.

Інший приклад: це розташовані навколо торгового центру камери і датчики, які можуть безперервно передавати дані про потік клієнтів та трафік. Торговий центр має певну вигоду з отриманих даних, відправляючи їх в хмару для аналізу та виявлення довгострокових тенденцій. Але цю користь можна суттєво збільшити, якщо система зможе обробляти дані локально та в реальному часі, а потім миттєво приймати відповідні рішення, викликаючи, наприклад, додаткових касирів перед напливом клієнтів.

Туманні обчислення — технологія, яка розширює можливості хмарних обчислень та сервісів, доходячи безпосередньо до кінцевих користувачів та пристроїв на межі мережі, покращуючи якість обслуговування, підвищуючи продуктивність, надійність та інформаційну безпеку. Концепція передбачає опрацювання даних на кінцевих пристроях мережі. В основі «туману» лежить концепція краплі.

Рис. 3

Крапля — це чіп мікроконтролера з вбудованою пам'яттю та інтерфейсом передачі даних, поєднаний з чіпом безпроводного зв'язку формату Mesh. До краплі можуть бути під'єднані різноманітні датчики температури, світла, напруги. А також способи виведення типу світлодіодів чи дисплеїв. Така крапля є своєрідною базовою технологією для туманних обчислень. Дане направлення обчислень вирішує задачу об'єднання сервісів, додатків, великих об'ємів даних в мережах. На відміну від хмарної моделі, функція туманних обчислень полягає в тому, щоб розподілити дані та зробити їх фізично ближче до користувачів, що в свою чергу дозволить зменшити мережеві затримки.

Метафора досить точно відображає суть нової розробки. Адже туман, на відміну від хмар, розсіяний в повітрі і не знаходить стійких форм, постійно, буквально на очах, змінюючи свої химерні обриси. Безперервна динаміка — саме вона забезпечує подібну нову підходу до віддалених комп'ютерних сховищ з непостійним природним явищем, що дала йому свою назву.

Будучи альтернативою хмарних сховищ, туманні сховища не передбачають зберігання файлів на одному сервері. Таким чином, виходить швидше туман файлів, ніж їх щільна хмара. Певного місця, де файли знаходилися б цілком в рамках нової технології, просто не існує.

Нова концепція передбачає розподіл файлів по публічній чи приватній мережі, без певного місця зберігання. Таким чином, не існує єдиного сервера, за допомогою якого можна отримати доступ до цих файлів. Вони виявляться доступними лише тим користувачам, які мають на це право.

Нова технологія використовує стандартні мережеві протоколи, але незвичайним чином. За допомогою «віртуальних буферів» інтернет-роутерів вона забезпечує нескінченне переміщення пакетів даних і, таким чином, файл не буде постійно перебувати на одному комп'ютері.

Список використаних джерел

Література

1. Bonomi F. и др. Fog computing and its role in the internet of things // Proceedings of the first edition of the MCC workshop on Mobile cloud computing. , 2012. С. 13–16.
2. Емельянов, И. «Туманные» вычисления вместо «облачных»: новая концепция распределения данных. URL: <http://www.computerra.ru>
3. Ваннах, М. Через «интернет вещей» к «интернету всего». URL: <http://www.computerra.ru>
4. F. Bonomi, R. Milito, J. Zhu, S. Addepalli – Fog Computing and its role in the internet of things // Proceedings of the first edition of the MCC workshop on Mobile cloud Computing, 2012. P. 13–16.
5. B. Kleyman. Welcome to Fog Computing: Extending the Cloud to the Edge. URL: <http://www.cisco.com>
6. Размышления о «туманных вычислениях». Электронный ресурс: <http://habrahabr.ru>
7. Биков В. Ю. Хмарні технології, ІКТ-аутсорсинг і нові функції ІКТ підрозділів освітніх і наукових установ / В. Ю. Биков // Інформаційні технології в освіті. — № 10. — 2011. — С. 8–23.
8. Шишкіна М. П. Хмарно орієнтоване освітнє середовище навчального закладу: сучасний стан і перспективи розвитку досліджень / М. П. Шишкіна, М. В. Попель // Інформаційні технології і засоби навчання. — 2013. — № 5. — С. 66–80.

Є.А. Недашківський,

аспірант Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ФОРМУВАННЯ СКЛАДОВИХ ПРОЦЕСУ АНАЛІЗУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЧАСОВОГО РЯДУ

Перші наукові розробки, щодо аналізу процесів стосовно економічних систем з'явилися на початку ХХ століття, проте витoki дослідження основних складових частин даного складного процесу датуються століттям раніше [1–3].

Процес аналізу та прогнозування фінансового часового ряду за допомогою лінгвістичного моделювання, який передбачає масштабування часового ряду та виділення корозмірності та місце автоматизованої системи [3–5] зображено на рисунку.

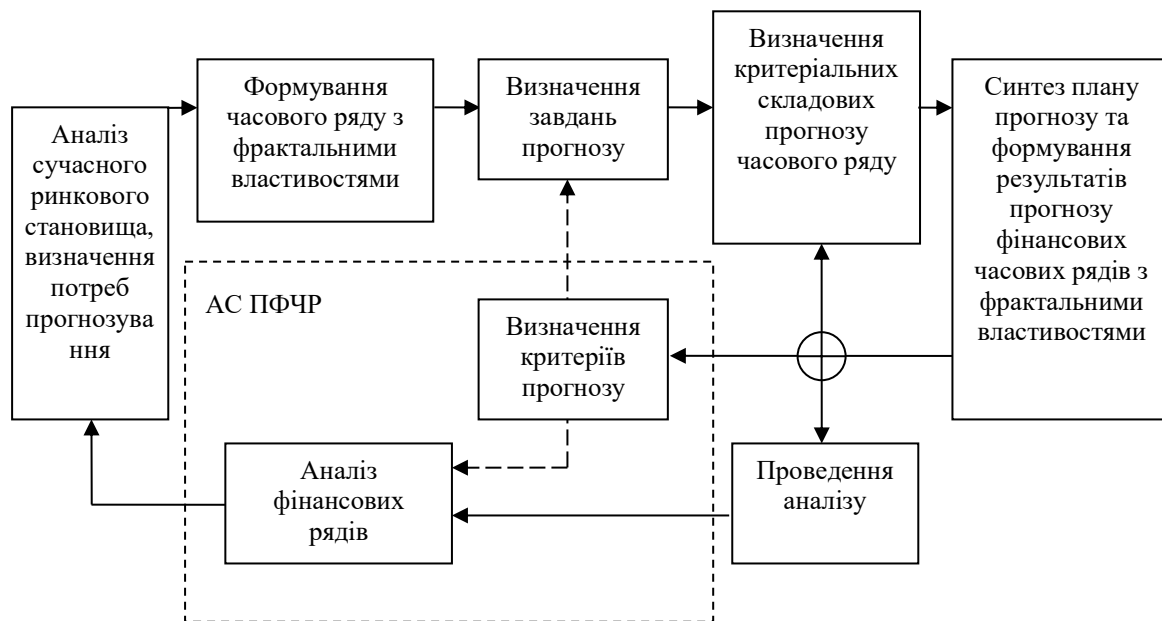

Рис. 1. Формування складових процесу аналізу та прогнозування фінансового часового ряду

Запропонована автоматизована система аналізу та прогнозування фінансового часового ряду дозволяє здійснювати аналіз та прогнозування фінансового часового ряду за допомогою лінгвістичного моделювання, який передбачає масштабування часового ряду та виділення корозмірності.

Таким чином, створена певна послідовність дій, виконання яких дозволяє отримати необхідну інформацію щодо доцільності здійснювати аналіз та прогнозування фінансового часового ряду за допомогою лінгвістичного моделювання.

Згідно з матеріалами Forrester Research [6] економетриці, як механізму аналізу часових рядів, відводиться другорядна роль в процесі аналізу і прогнозування горизонту становлення фінансового ряду [4–5], підвищуючи значення експертної оцінки і сценарного підходу у рамках формування загального прогнозу.

Виходячи з того, що сучасною ознакою економічного розвитку підприємств є впровадження систем управління ресурсами та автоматизації прогнозування, пропонується використовувати автоматизовану систему аналізу та прогнозування фінансового часового ряду.

Список використаних джерел

1. Берзлев О. Ю. Сучасний стан інформаційних систем прогнозування часових рядів / О. Ю. Берзлев // Управління розвитком складних систем. — 2013. — №1. — С. 78–82.
2. Нечипоренко А. С. Моделі, методи та інформаційні технології раннього виявлення розладнань в нестационарних квазіперіодичних процесах [Текст] : автореф. дис. ... д-ра техн. наук : 05.13.06 / А. С. Нечипоренко ; Харків. нац. ун-т радіоелектроніки. - Харків, 2018. — 39 с.
3. Лук'яненко І. Г. Аналіз часових рядів. Побудова Var і Vest моделей з використанням пакета E.Views 6.0 / І. Г. Лук'яненко, В. М. Жук. — Київ: НУКМА, 2013. — 176 с.

4. Koop G., Korobilis D. Bayesian Multivariate Time Series Methods for Empirical Macroeconomics. — Now Publishers Inc, 2010. — 94 p.
5. Vercellis C. Business intelligence: data mining and optimization for decision making. — John Wiley & Sons, Ltd., Publication, 2009. — 417 p.
6. Forrester [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://go.forrester.com/>

М.С. Саєнко,

викладач Української медичної стоматологічної академії, м. Полтава

МОДЕЛЮВАННЯ ЯК МЕТОД НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ, ТИПИ МОДЕЛЕЙ

Пізнання людиною світу, його законів та процесів, які відбуваються у природі, є складним і надзвичайно цікавим та захоплюючим процесом. У своєму розвитку людина навчилася досліджувати процеси та явища, які відбуваються у навколишній дійсності, знаходити закономірності та робити на основі цих знань висновки.

Для формування уявлень про навколишній світ, певний предмет, явище чи процес людина використовує різні способи пізнання та дослідження. Одним із таких методів наукового пізнання є моделювання, яке почали використовувати багато століть тому, з того моменту, коли були закладені основи диференціального та інтегрального числення.

Моделювання — це вивчення певного об'єкта за допомогою спостережень або експериментів, проведених з його моделлю.

Моделювання як метод наукового пізнання використовують в різних галузях: у космосі, на транспорті, у біології, медицині, економіці, нових технологіях на виробництві, балістиці тощо.

Можна виділити безліч причин, по яким цей метод пізнання є зручним та ефективним у своєму використанні. Моделювання використовується у тих випадках, якщо:

- проведення експериментів з предметом-оригіналом неефективне або з певних причин неможливе;
- якщо оригінал є дуже великим (Сонячна система) або дуже малим (атом, клітина);
- якщо вивчаються недосяжні у часі та просторі об'єкти чи процеси (процеси еволюції, фізіологічні взаємодії чи екологічні явища);
- неможливість використання реальних об'єктів для дослідження (наприклад, людей) з морально-етичних та правових питань;
- проблематичність у проведенні реальних теоретично обґрунтованих експериментів через відсутність експериментальної техніки.

Основою процесу моделювання є використання моделей. Під моделлю розуміють матеріальний чи уявний об'єкт, яким у процесі дослідження деякої предметної галузі замінюють реальний об'єкт-оригінал. Використовуючи модель, на ній відтворюють лише суттєві для даного дослідження властивості реального об'єкту [2, с. 92].

Існують різні класифікації моделей в залежності від їх призначення, способу реалізації та фактора часу. Отже, моделі поділяють таким чином:

1) За призначенням:

- Навчальні — використовуються для демонстрації чи вивчення властивостей об'єкта, що моделюється (засоби наочності, навчальні програми, тренажери);

- Дослідні — використовуються для проектування механізмів, будівель, споруд (зменшені чи збільшені копії об'єкта проектування);

- Науково-технічні — використовуються для дослідження конкретних явищ та процесів (пристрої, що створюються для дослідження явищ і процесів);

- Імітаційні — використовуються тоді, коли виникає необхідність у перевірці дії деяких чинників непрямим способом (вивчення та оцінювання можливих наслідків певних дій; наприклад, перед тим, як ввести у вжиток новий лікарський препарат, здійснюють імітаційний експеримент — випробують препарат на мишах).

2) За фактором часу:

- Статичні моделі — відображають стан об'єкта у певний фіксований момент часу, тобто разові параметри об'єкта оригіналу (зображення температури тіла людини при її одноразовому вимірі);

- Динамічна модель — відображають зміни об'єкта, які відбуваються з плином часом, тобто зміни деяких параметрів у часі (графік зміни температури людини протягом доби або «температурний лист»).

3) За способом реалізації:

- Матеріальні моделі (предметні, фізичні, натурні) — характеризуються тим, що вони завжди мають певне матеріальне втілення (глобус, анатомічні муляжі, моделі кристалічних ґрат, макети будинків та споруд).

- Інформаційні моделі — це сукупність інформації, яка характеризує властивості об'єкта, його стан та зв'язки із зовнішнім світом.

✓ Вербальні моделі — вид інформаційних моделей, які створюються засобами усної мови (усні та письмові описи об'єктів).

✓ Знакові моделі — вид інформаційних моделей, які створюються за допомогою певних символів та знаків (літери, цифри, умовні позначення) (закон Ньютона, періодична таблиця елементів Д. І. Менделєєва) [1, с. 280].

Окремим видом інформаційних знакових моделей є математичні моделі — це сукупність математичних формул і рівнянь, які описують властивості досліджуваного об'єкту [3, с. 158]. За допомогою математичних моделей найчастіше описують динамічні процеси та явища, що відбуваються у живій природі. Як правило, для опису цих моделей використовують системи лінійних та нелінійних алгебраїчних рівнянь, нерівностей та системи диференціальних рівнянь, які містять похідні, оскільки лише вони відображають зміну величин у певній дослідній системі. Дослідження будь-якої математичної моделі полягає у розв'язуванні систем рівнянь чи нерівностей, отримання певних значень коефіцієнтів та їх подальшого аналізу.

У зв'язку зі значною інформатизацією суспільства та швидкими темпами розвитку інформаційно-комунікаційних технологій робота з математичним

моделями сьогодні передбачає роботу з комп'ютером та зі спеціальним програмним забезпеченням, яке дозволяє швидко опрацьовувати різні математичні моделі.

Інформаційна модель, реалізована на комп'ютері, називається комп'ютерною моделлю. Вона допомагає спостерігати та досліджувати певні явища та процеси, проводити багаторазові випробування моделей, при різних вхідних даних отримувати кількісні показники, для знаходження яких необхідні об'ємні та складні математичні розрахунки та робити їх подальший аналіз і прогнозування досліджуваних явищ чи процесів.

Комп'ютерне моделювання дозволяє вивчати такі об'єкти, явища та процеси, які з певних причин неможливо, небезпечно або ж економічно недоцільно відтворювати. До того ж, використання цього методу пізнання є зручним та ефективним для дослідження процесів, які є надзвичайно повільними або ж навпаки, швидкоплинними. Комп'ютерне моделювання дає можливість розтягнути або стиснути час проведення експерименту, якщо виникає необхідність дослідити певні фази процесу — зупинити проведення дослідження. Крім цього, є можливість вивчати такі процеси, які не відбувалися в реальному житті і невідомо, чи відбудуться вони взагалі (наприклад, зустріч Землі з іншими космічний об'єктом).

Отже, використання моделей у процесі дослідження об'єктів є надзвичайно ефективним, зручним та корисним. Модель являє собою спосіб відтворення предмету у зменшеному чи збільшеному його вигляді, це зображення або опис деякого явища чи процесу, які відбуваються у природі чи суспільстві. В залежності від призначення, фактору часу та способу їх реалізації виділяють різні типи моделей. Моделювання є важливим науковим методом пізнання, який розширює можливості науковців та дослідників у процесі пізнання процесів навколишньої дійсності. Його застосування стає все більш поширеним явищем, яке застосовується у різних галузях науки, адже відкриває перед дослідниками нові можливості у проведенні досліджень.

Список використаних джерел

1. Білоусова Л.І. Інформатика 10-11. Навчальний посібник // Білоусова Л.І., Муравка А.С., Олефіренко Н.В. — Харків: Факт, 2009. — 352 с.
2. Морзе Н. В. Інформатика : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закладів / Н. В. Морзе, О. В. Барна, В. П. Вембер. — К. : УОВЦ «Оріон», 2017. — 208 с.
3. Олар О.І. Математичне моделювання у медичній освіті / О.І. Олар, О.Ю. Микитюк, В.І. Федів, Д.І. Остафійчук, В.Ф. Боєчко // «Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України на новому етапі»: матеріали X ювілейної Всеукраїнської навчально-наукової конференції з міжнародною участю, 18-19 квітня 2013 року, Тернопіль. Ч.1, С.157—159.

І.О. Урсол,
здобувач вищої освіти ступеня магістра
факультету економіки, менеджменту та права
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
науковий керівник: **І.І. Ніколіна,**
кандидат наук з державного управління
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО КОНТЕНТУ

У сучасних умовах невизначеності та постійної зміни умов функціонування підприємств торгівлі доволі важко уявити прийняття ефективних управлінських рішень зі стабілізації фінансового стану без актуальної, якісної, об'єктивної та наочної інформації, яка подана у максимально зручній для сприйняття та подальшого використання формі.

Термін «візуалізація» пояснюється як «процес представлення даних у вигляді зображення з метою максимальної зручності їх розуміння». Поняття «візуалізація інформації» виникло на межі розробок, пов'язаних із дослідженнями в інформатиці, в ергономіці, у психології, у дизайні, у сфері бізнесу [1].

Візуалізація інформації припускає, що «візуальні уявлення і методи взаємодії користуються здатністю людського ока пропускати інформацію в мозок, щоб користувачі могли побачити, вивчити й зрозуміти велику кількість інформації за один раз» [3].

Сьогодні існує широке коло застосування засобів візуалізації в різних галузях (рис. 1). І, звичайно, розроблено багато методів та прийомів щодо візуалізації інформації (рис. 2).

Рисунок 1 — Галузі застосування візуалізації

Рисунок 2 – Деякі методи та прийоми візуалізації

Кожний із видів візуалізації інформації має певне призначення та мету застосування. Для того, щоб обрати потрібну техніку візуалізації, необхідно відповісти на питання «Що ми хочемо відобразити?» [2]. Наприклад, якщо потрібно відобразити зв'язок чи залежність двох змінних, то варто застосувати діаграму розсіювання, а якщо необхідно порівняти дані в часі, то можна обрати з таких методів як кругова, лінійна або стовпчикова діаграма.

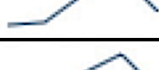
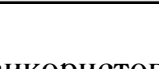
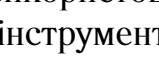
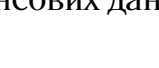
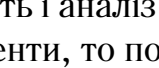
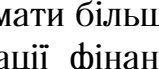
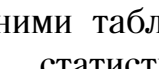
Візуалізація надає унікальний метод бачення бази даних. Візуалізувати фінансові дані можна в найрізноманітніші способи.

Графіки та діаграми загалом допомагають зображати різні виміри у даних за допомогою візуальних пропорцій геометричних форм. Для прикладу, діаграма розсіювання має два виміри, що прив'язані до координат по осях X та Y, а також є можливість додати третій вимір — за допомогою кольору чи розміру символів. Лінійні графіки має сенс застосовувати для показу змін фінансових даних за певний проміжок часу, тоді як стовпчикові діаграми доцільно використовувати для порівняння категоріальних даних [4].

Таблиці являються надзвичайно зручним інструментом, коли ми маємо справу з порівняно невеликою кількістю фінансового контенту. Вони показують категорії та кількісні дані в найбільш структурованій та організованій формі, і розкривають свій повний потенціал у поєднанні із можливістю сортувати та відфільтровувати дані [7]. А також, на думку Едварда Тафта, рекомендується додавати невеликі діаграми у колонки з даними, наприклад, маленький лінійний графік (відомий також як спарклайн) (табл. 1) [5]. Але як вже було зазначено,

таблиці варто застосовувати з невеликою кількістю позицій, а для порівняння різновимірних даних вони не досить добре пристосовані.

**Таблиця 1 – Динаміка показників фінансової звітності
ТОВ «Компанія-Еліт» за методикою Едварда Тафта**

Аналіз руху грошових коштів						
Показники	2013	2014	2015	2016	2017	
1. Чистий дохід від реалізації продукції	6501	7035	17593	26064	4416	
Собівартість реалізованої продукції	5446	5226	11610	16310	8317	
Валовий прибуток	1055	1809	5983	9754	6099	
Валовий збиток	0	0	0	0	0	
Інші операційні доходи	3100	3969	0	0	0	
Адміністративні витрати	778	745	1180	2510	2370	
Витрати на збут	28	23	49	166	60	
Інші операційні витрати	2974	4709	3176	4578	2387	
Фінансові результати від прибутку	375	301	1578	2500	1282	
Фінансові витрати	1	6	7	258	408	
Інші витрати	185	0	0	0	68	
Фінансові результати до оподаткування прибутку	189	295	1571	2242	806	
Витрати (дохід) з податку на прибуток	30	53	283	404	145	
Чистий фінансовий результат (прибуток)	159	242	1288	1838	661	
2. Сукупний дохід	159	242	1288	1838	661	
3. Матеріальні затрати	1593	1961	7065	11356	4402	
Витрати на оплату праці	1201	1586	3222	6123	5876	
Відрахування на соціальні заходи	458	563	1012	1302	1238	
Амортизація	189	131	102	1348	1989	
Інші операційні витрати	2352	3083	4405	5028	1744	

Вирішити, який з існуючих інструментів візуалізації даних використовувати, не так легко, як здається на перший погляд, тому що кожний інструментарій у чомусь кращий за інший. Проведення візуалізації та аналізу фінансових даних має бути простим та недорогим.

Варто обирати такі інструменти, які однаково добре виконують і аналіз даних, і візуалізацію. Якщо розмежовувати ці функції на окремі інструменти, то потрібно буде досить часто імпортувати та експортувати дані, що буде займати більше часу та доставляти незручності [6]. Тому для обробки та візуалізації фінансового контенту пропонується скористатись інструментами: електронними таблицями (LibreOffice, Excel чи GoogleDocs), середовищами для статистичного програмування (R або Pandas), бібліотеками візуалізацій (Prefuse, Flare), інструментами для обробки даних (GoogleRefine або Datawrangler).

Список використаних джерел

1. Желязны Д. Говори на языке диаграмм: Пособие по визуальным коммуникациям для руководителей. Пер. с англ. Москва: Институт комплексных стратегических исследований, 2004. — 220 с.
2. Логвіненко В.Г. Використання технології інфографіки для візуалізації навчального контенту. Фізико-математична освіта. 2018. Випуск 2 (16). С. 79-85.
3. Власюк В.Є. Удосконалення фінансової звітності підприємств з метою підвищення інвестиційної привабливості вітчизняної економіки. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 26. С. 136-143.
4. Кузнецова Н.В. Методи і моделі аналізу, оцінювання та прогнозування ризиків у фінансових системах. Системний аналіз і теорія оптимальних рішень, 2018. С. 22-33.
5. Edward R. Tufte. The Visual Display of Quantitative Information. Cheshire, Connecticut: Graphics Press, 2001. 200 p.
6. Кожем'яко В. П. Візуалізація як унікальна інформаційно-інтелектуальна технологія: потреба нової методології та нового логічного базису. 2014. С 5-15.
7. Безуглий Д. С. Прийоми візуального подання навчальної інформації. Фізико-математична освіта. Науковий журнал. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. №2 (3). С. 7-15.

М.С. Борисенко,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Національного університету біоресурсів і природокористування України

РІВЕНЬ ПЛОДОУТВОРЕННЯ ПРИ РІЗНИХ ТИПАХ ЗАПИЛЕННЯ САМОФЕРТИЛЬНОСТІ ЗРАЗКІВ ЛЮЦЕРНИ ПОСІВНОЇ

Люцерна є найдешевшим кормом серед кормових трав, джерелом повноцінного за амінокислотним складом протеїну, каротину. В її листі містяться ксантофіл, вітаміни, мікроелементи, без азотисті екстрактивні речовини (глюкоза, фруктоза, сахароза, крохмаль — близько 10-12%), мінеральні речовини, особливо багато кальцію і фосфору. У період цвітіння в 100кг трави міститься 21,3 корм. Од. і 4кг перетравного протеїну, а в сіні — відповідно 50,2 та 13,7. Висока кормова цінність цієї культури поєднується з її високою продуктивністю — за три укоси збирають від 58,0 до 63,0 т/га зеленої маси.

Також, люцерна є дуже цінним попередником в системі сівозмін для більшості культур. Здатність її виступати в симбіоз із бульбочковими бактеріями дозволяє після збирання люцерни залишатися в ґрунті від 50 до 200-300 кг/га фіксованого з повітря азоту. Розширення площ посіву цінної білкової культури стримується низькою насінневою продуктивністю існуючих сортів. Однією з причин цього є недостатній рівень перехресного запилення в зв'язку з відсутністю достатньої кількості диких комах запилювачів. Для створення сортів з високою насінневою продуктивністю дослідники використовують явище самофертильності. Українські селекціонери створили високоврожайні сорти з рівнем самофертильності 30-45%, але питання здатності таких форм до перехресного запилення остаточно не вирішене.

Дослідження проводили на полях лабораторії селекції ВП НУБіП України «Агрономічна дослідна станція» в селекційному розсаднику люцерни посівної. Вивчали рівень зав'язування бобів рослинами селекційних зразків, одержаних в попередні роки. Дослідження проводили при вільному запиленні, штучному самозапиленні, штучному геїтеногамному запиленні.

Аналіз одержаних результатів показав, що серед одержаних зразків є високосамофертильні з рівнем зав'язування бобів при штучному самозапиленні від 40 до 64,4%. При цьому рівень зав'язування бобів у них при вільному запиленні знаходиться в межах 51-83%. Для більш детального вивчення можливості перехресного запилення у самофертильних форм проводили штучне геїтеногамне

запилення — запилення між рослинами інбредної лінії 8 покоління з білими квітками, які є достатньо гомозиготні. Рівень самофертильності цих рослин — 40,7 та 46,2%, а при гейтеногамному запиленні рівень зав'язування бобів — 76,0 та 88,2%. Це свідчить про те, що самофертильні форми люцерни посівної не втрачають здатності до перехресного запилення, а самофертильність дозволяє їм зав'язувати насіння в не сприятливих умовах.

В.М. Мельник,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ТЕХНОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ НАСІННЯ СОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ

У сучасних умовах господарювання однією з головних проблем залишається істотне збільшення й стабілізація виробництва зернобобових культур, зокрема, сої яка є основним джерелом збалансованого за амінокислотним складом і вмістом екологічно чистого білка. Соя — це унікальна рослина, чудо живої природи. На даний момент, вона є провідною та досить прибутковою культурою світового землеробства.

Особливість цієї культури в тому, що за вегетаційний період синтезується два врожаї — білка і жиру — та майже всі органічні речовини, які є в рослинному світі. В насінні сої міститься 38-42% білка, 18-23 % жиру, 25-30 % вуглеводів, ферменти, вітаміни, мінеральні речовини. Завдяки багатому і різноманітному хімічному складу, вона не знає рівних собі за темпами росту виробництва, здавна широко використовується як універсальна продовольча, кормова і олійна культура, що не має аналогів у арсеналі рослинних ресурсів за продуктивністю і якісним складом.

Основними вимогами зберігання сої є вологість 10-10,5 %, відносна вологість повітря — не нижче 60 %, температура — +5...—5. Зберігають насіння в металевих бункерах, закритих складських приміщеннях, у мішках штабелями висотою 1,5-2,5 м, а товарне в металевих бункерах.

Основна причина зниження якості сої під час зберігання — розвиток грибів. Так, при зберіганні протягом року зерна сої, за вологості 11-12,5% мінімальний розвиток грибів спостерігається лише на кінець зберігання. Гриби були також відсутні протягом 277 днів зберігання за вологості насіння 14-14,5% і температури зберігання +5. Вони дуже погано розвиваються або зовсім не розвиваються за температури +4,5, не розвиваються за вологості повітря 65% і менше та в межах вологості насіння 11-12%.

Вологість — основний фактор зберігання, при чому для сої вона має важливіше значення, ніж для інших культур. Важливо також враховувати, що для насінневої сої, щоб зберегти її схожість, її необхідно зберігати за вологості на 1% нижче тієї, що зберігається для продажу й переробки. У північному прохолодному

регіоні для довготривалого зберігання максимальна вологість має становити 11-11,5%, у південному — 10-10,5%. Безпечні рівні вологості для зберігання зерна сої залежать від температури повітря, маси партії, цільового призначення зерна: на переробку або ж на насіння.

Отже, соя — унікальна продовольча кормова і лікарська рослина. Для зберігання технологічних показників сої необхідно дотримуватися усіх технологічних операцій по післязбиральній доробці та збирання зерна даної культури, враховувати її фізичні та фізіологічні властивості та біохімічний склад.

Я.В. Сологуб,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ФОРМУВАННЯ БІОМАСИ КУКУРУДЗИ НА СИЛОС ЗАЛЕЖНО ВІД УДОБРЕННЯ

Висоту рослини можна розглядати як показник ростових процесів, що проходить в рослинах кукурудзи. Результати наших досліджень свідчать про нерівномірність рослин кукурудзи упродовж періоду вегетації. Так, на початку росту рослини ростуть повільно. У між фазний період 9-10 листків — викидання волотей відбувається найбільш інтенсивне наростання рослин у висоту. У подальшому після цвітіння волотей можливий лише інтеркалярний ріст.

Систематичне застосування добрив у сівозміні і внесення мінеральних добрив під кукурудзу на силос істотно впливало на ростові процеси на ростові процеси, обумовлюючи вищі показники висоти рослин в усі фази відбору зразків. Найбільших значень висоти рослини досягали у варіанті застосування полуторної норми мінеральних добрив $N_{180} P_{135} K_{135}$.

Наростання сирої маси кукурудзи відбувається досить нерівномірно. На початку росту від сходів до фази 4-6 листків рослини повільно збільшується за об'ємом і висотою навіть за сприятливих умов розвитку, причому знижені середньодобові температури і недостатня вологість ґрунту можуть продовжити цей міжфазний період.

Інтенсивне наростання сирої маси кукурудзи продовжується до настання фази підсихання стовпчиків початків, тобто до кінця росту рослини у висоту. Вегетативна маса кукурудзи збільшується на початку вегетаційного періоду головним чином за рахунок наростання листків, потім поступово зростає маса стебел, і вже до фази викидання волотей маса стебел переважає над масою листків. У подальшому, до фази молочно-воскової стиглості вага сирої маси рослини збільшується незначною мірою, причому наростає вона в результаті збільшення маси зерна, обгорток, стрижнів початків і меншою мірою — листків. Від молочно-воскової стиглості до настання повної стиглості вага сирої маси рослин кукурудзи знижується, що пов'язано з втратою вологи насінням під час дозрівання і тканинами листків, стебел і обгорток у міру старіння.

За результатами наших досліджень можна зробити висновок, що істотний вплив систематичного застосування добрив у сівозміні на формування зеленої маси кукурудзи. Так, найвищих значень вага зеленої маси досягла у варіанті полуторної норми мінеральних добрив $N_{180} P_{135} K_{135}$. Найбільш інтенсивні процеси формування зеленої маси відмічали у міжфазний період 9-10 листків, викидання волотей — було сформовано від 60 до 80% від максимальної зеленої маси рослин у фазу молочно-воскової стиглості.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Л.І. Штангрет,

студентка Навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

науковий керівник: ***О.Г. Коломієць,***

доктор філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА ПРОГРАМА ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ ПОДОЛАННЯ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ

Нині явища шкільного булінгу серед учнів закладів загальної середньої освіти є досить серйозною соціальною проблемою. Спостерігається зростання кількості фіксованих випадків шкільного булінгу та збільшення жертв цього явища, які не можуть повноцінно функціонувати в шкільному середовищі.

За даними Українського інституту дослідження екстремізму (листопад 2017 р.) встановлено, що із проявами булінгу в Україні стикаються 8 із 10 дітей [2].

Зростання та масовість шкільного булінгу ускладнюється соціально-психологічною нестабільністю у суспільстві, значним майновим його розташуванням, недоліками в організації навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти. Це спонукало прийняття Верховною Радою України (18 грудня 2018 р) нового Закону України щодо протидії булінгу, який вносить певні зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення і встановлює певні стягнення за прояви булінгу в шкільному середовищі [1].

Соціальна реабілітація в ретроспективі зв'язків з різноманітними явищами стала предметом дослідження таких вчених як: П. Штомпки, Г. Беккера, П. Сорокіна та ін. Принципи, рівні та форми соціальної реабілітації мали місце в дослідженнях Л. Тюпті, О. Юрчик, Л. Завацької та ін.

Однак, незважаючи на впроваджувані заходи, результати наукових досліджень, проблема шкільного булінгу потребує втручання соціальних працівників. Важливим напрямом, на наш погляд, є соціальна реабілітація жертв булінгу в умовах закладу загальної середньої освіти.

Нині одним із пріоритетних видів соціальної роботи вважається соціальна реабілітація. Соціальній реабілітації жертв шкільного булінгу, спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей, їх соціальних функцій, корекції індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність із загальновизнаними суспільними правилами і нормами. У роботі з жертвами шкільного булінгу, соціальна реабілітація має досить великий спектр форм та

методів для здійснення процедури відновлення. В зв'язку з цим було розроблено авторську програму соціальної реабілітації жертв шкільного булінгу «Мистецтво пошуку себе». Розробка та апробація програми здійснювалась на базі закладу загальної середньої освіти с. Геронимівка. Мета розробленої програми соціальної реабілітації: знизити рівень поширення шкільного булінгу, покращити психологічний стан жертв булінгу та відновити їх соціальний статус у шкільному колективі.

Програма соціальної реабілітації жертв шкільного булінгу включала в себе:

I. Загальну інформаційну кампанію, яка полягала в обговоренні та перегляді відео-матеріалів щодо булінгу, його проявів, форм, наслідків, а також шляхів попередження та захисту; формуванні толерантності в учнівському середовищі та правової поваги у взаємовідносинах;

II. Реабілітаційну роботу з жертвами шкільного булінгу, яка мала наступні компоненти: формування адекватної самооцінки (проведення з жертвами спеціальних вправ для підвищення самооцінки; залучення до шкільного самоврядування; організація лідерської опіки (наставництва) над дітьми з низькою самооцінкою); підвищення комунікативних навичок, робота із замкнутістю жертв булінгу (проведення тренінгу «Комунікативні навички»); робота спрямована на позбавлення статусу «жертви» (заняття з арт-терапії, ігротерапії, пісочної терапії, музикотерапії, казкотерапії).

III. Перевірка можливості впливу програми соціальної реабілітації на жертв шкільного булінгу. Цей етап програми передбачав аналіз результатів оцінки реабілітації жертв шкільного булінгу, інтерпретацію отриманих даних і формування висновків.

Результати впровадження програми соціальної реабілітації жертв шкільного булінгу в експериментальних класах показали, що знизився рівень булінгу. Також було виявлено позитивну динаміку змін, які відбулися із жертвами булінгу: зросла самооцінка (виявлені середній та вище середнього рівні), жертви булінгу змогли віднайти друзів, в класах знизився рівень булінгу (25 % опитаних зазначали про словесні образи, інші види булінгу були відсутніми). Проаналізувавши результати впровадження програми соціальної реабілітації жертв шкільного булінгу, вважаємо, що будь-яка стратегія втручання в ситуацію шкільного булінгу повинна бути спрямована на процес в цілому. При цьому треба враховувати, що ефективність надання психолого-педагогічної допомоги жертвам булінгу значно підвищиться, якщо психологи, соціальні педагоги та інші фахівці будуть спільно працювати над вирішенням цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» від 10.07.2018. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6MG00A.html (дата звернення: 24.03.2019).
2. Дослідження «Стоп шкільний терор. Профілактика та протидія булінгу» // Український інститут дослідження екстремізму. URL: <https://www.depo.ua/ukr/life/v-ukrayini-startuvala-informaciyna-kampaniya-stopbuling-20180806817483> (дата звернення: 21.03.2019).

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

В.В. Пригладь,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Інституту післядипломної освіти

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОМАНДИРА ПОВІТРЯНОГО СУДНА У МІЖНАРОДНОМУ ПОВІТРЯНОМУ ПРАВІ

Міжнародне повітряне право зумовлює ряд особливостей правового статусу командира повітряного судна.

Командир повітряного судна призначається на свою посаду та звільняється з посади наказом експлуатанта повітряного судна, за винятком випадків, коли він сам не є власником повітряного судна авіації загального призначення (авіація, що не використовується для здійснення комерційних повітряних перевезень і виконання авіаційних робіт). Проте посадові права та обов'язки командира повітряного судна встановлюються не лише експлуатантом, але й національним та міжнародним законодавством.

Нами виділені такі особливості правового статусу командира повітряного судна:

- командир повітряного судна має статус головної керівної особи на повітряному судні — це пілот (льотчик), призначений експлуатантом або, у разі авіації загального призначення, власником повітряного судна для виконання керівних функцій і на якого покладена відповідальність за безпечне виконання польотів;

- до командира повітряного судна висуваються як загальні вимоги, яким повинні відповідати всі пілоти, так і додаткові вимоги та вікові обмеження, що встановлені лише для кандидатів на отримання права виконувати функції командира повітряного судна;

- командир повітряного судна наділений спеціальними владними повноваженнями щодо всіх осіб, які перебувають на борту повітряного судна, протягом всього польотного часу, а у певних випадках на землі, аж до передачі своїх повноважень компетентним органам;

- командир повітряного судна, у певних випадках та у межах наданих йому

повноважень, може виступати як посадова особа;

- командир повітряного судна наділений широкими повноваженнями щодо запобігання та припинення правопорушень на борту повітряного судна;

- щодо осіб, які не підкоряються його розпорядженням, командир повітряного судна має право вжити всіх заходів, які є необхідними для забезпечення безпеки польоту, включаючи застосування заходів адміністративного примусу, а саме: контроль на безпеку, адміністративне припинення, адміністративне затримання;

- експлуатант повітряного судна вживає всіх можливих заходів щодо гарантування виконання особами, які перебувають на повітряному судні, усіх законних наказів командира повітряного судна з метою забезпечення безпеки літака, осіб та майна, що перебувають на ньому;

- в екстремальній ситуації, що загрожує загибеллю людей, для врятування їх життя командир повітряного судна має право відступати від всіх встановлених правил, інструкцій та вимог нормативних документів;

- у разі авіаційної події на командира повітряного судна покладено обов'язок щодо організації та забезпечення охорони місця авіаційної події, аж до евакуації частин повітряного судна та обробки району місця авіаційної події;

- командир повітряного судна несе встановлену чинним законодавством відповідальність за експлуатацію і безпеку повітряного судна з моменту готовності повітряного судна вирулити на злітну смугу для польоту до того моменту, коли закінчилося приземлення і двигун (двигуни), що використовувався як основна силова установка, заглушено. При цьому він несе персональну відповідальність за безпеку польоту та виконання завдання на політ незалежно від того, чи пілотує він повітряним судном особисто чи передав керування повітряним судном іншій особі льотного складу.

У міжнародному повітряному праві не існує документа, який би вичерпно визначав правовий статус командира повітряного судна, загальний обсяг прав та обов'язків командира постійно розширюється внаслідок існування різних видів випадковостей процесу літаководіння, наприклад при зустрічі на маршруті з небезпечними явищами погоди тощо. У таких випадках командир повітряного судна може виконувати будь-які дії, які він вважає необхідними за цих обставин. Він може відступати від правил, експлуатаційних схем і методів в інтересах безпеки.

На відміну від мореплавства, яке за своєю суттю є міжнародним, що спричинило формування єдиних міжнародно-правових стандартів поведінки капітана і екіпажу судна, відповідно до ст. 1 Чиказької конвенції 1944 р. кожна держава володіє повним і винятковим суверенітетом над повітряним простором над своєю територією, таким чином, у міжнародному повітряному праві — правове становище командира повітряного судна здебільшого визначається національним законодавством держави реєстрації повітряного судна, гармонізованим до вимог міжнародних нормативно-правових документів.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

<i>Л.С. Бесцінна, Г.О. Варганич,</i> РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ	3
<i>Ю.Г. Богданович,</i> ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ	8
<i>О.О. Гармашов, А.В. Сущенко,</i> ТИПОВІ УТРУДНЕННЯ У ЗАСТОСУВАННІ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ	12
<i>Н.І. Дмитренко,</i> КУЛЬТУРА ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ	14
<i>Я.Ю. Коваленко,</i> РОЛЬ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ	18
<i>Л.В. Круть, А.В. Кузнецова,</i> МЕТОДИ ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ДО ПОШУКОВО- ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	22
<i>В.Д. Мараренко, Г.О. Варганич,</i> ПРИНЦИПИ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	25
<i>О.М. Моїсеєнко,</i> ВІЙСЬКОВА ОСВІТА – ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА: ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД	30
<i>О.О. Пальчикова,</i> РОЛЬ ВПРАВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ	32
<i>О.В. Пономаренко, Т.І. Сущенко,</i> НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ПЕРСПЕКТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПСИХОЛОГІЇ.....	34
<i>Л.І. Самборська,</i> ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ	36

A.V. Sokolova, THE PHENOMENON OF MUSICAL EDUCATION IN A NEW EDUCATIONAL ENVIRONMENT	41
М.А. Тищенко, НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ	43
М.П. Чава, Т.Л. Дорош, ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІТНЬОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ.....	46
Є.В. Якимчикас, О.К. Даліба, ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЦИКЛУ	50

Розділ 2 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

І.Є. Бойцун, ІНІЦІАЦІЯ ХЛОПЦІВ ЯК ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ВОЇНІВ-ЗАХИСНИКІВ У РОМАНІ «ЧЕСЛАВ. В ТЕМРЯВІ СОНЦЯ» ВАЛЕНТИНА ТАРАСОВА.....	55
С.Г. Волкова, РЕАЛІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ	59
N.B. Duban, THE USE OF TRANSITION MARKERS IN DONALD TRUMP'S DISCOURSE (BASED ON HIS PUBLIC ADDRESSES DURING THE 2015–2016 PRESIDENTIAL CAMPAIGN IN THE USA).....	60
М.Т. Костенко, П.А. Кравченко, ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСНОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ	62
H.S. Tarasova, O.V. Shakhmatova, FLIPPED CLASSROOM MODEL	65

Розділ 3
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

А.А. Гулієва, КОМУНІКАТИВНІ ВМІННЯ ЯК КОМПОНЕНТ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	71
О.В. Довгаль, НАУКОВІ ПІДХОДИ У ВИВЧЕННІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	79
Л.В. Іванченкова, ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ДЛЯ МОНИТОРИНГУ І КОНТРОЛЮ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	81
В.Ю. Коник, А.О. Завгородня, ВПЛИВ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	84
О.Г. Кухарчик, КЛАСТЕРИЗАЦІЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	87
Н.О. Моїсєєва, ДЕСТИНАЦІЙНА ФОРМА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ	89
О.П. Недбалюк, ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСАЛТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ	91
І.І. Ніколіна, В.О. Стецюк, ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ СФЕРИ	94

Розділ 4
УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

О.Є. Філоненко, ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ.....	97
Г.М. Шаульська, КОНСУЛЬТАТИВНО-ДОРАДЧІ ОРГАНИ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ.....	103

Розділ 5 ПРАВО

В.О. Головань, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД.....	106
Р.В. Кругліковський, О.В. Дубович, ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	110
В.А. Тягілев, МІЖНАРОДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЩОДО ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАГАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ	112

Розділ 6 ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

С.С. Столярова, М.О. Рокицький, ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ КВАЗІГОМОГЕННОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕПЛОПРОВІДНОСТІ ПОЛІМЕРНИХ КОМПОЗИЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ОСНОВІ ПЕНТАПЛАСТУ.....	118
--	-----

Розділ 7 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

К.О. Маміка, ВПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТУМАННИХ ОБЧИСЛЕНЬ В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ	122
Є.А. Недашківський, ФОРМУВАННЯ СКЛАДОВИХ ПРОЦЕСУ АНАЛІЗУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЧАСОВОГО РЯДУ.....	127
М.С. Саєнко, МОДЕЛЮВАННЯ ЯК МЕТОД НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ, ТИПИ МОДЕЛЕЙ	129
І.О. Урсол, І.І. Ніколіна, ОСОБЛИВОСТІ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО КОНТЕНТУ	132

Розділ 8

АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

М.С. Борисенко, РІВЕНЬ ПЛОДОУТВОРЕННЯ ПРИ РІЗНИХ ТИПАХ ЗАПИЛЕННЯ САМОФЕРТИЛЬНОСТІ ЗРАЗКІВ ЛЮЦЕРНИ ПОСІВНОЇ.....	135
В.М. Мельник, ТЕХНОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ НАСІННЯ СОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ.....	137
Я.В. Сологуб, ФОРМУВАННЯ БІОМАСИ КУКУРУДЗИ НА СИЛОС ЗАЛЕЖНО ВІД УДОБРЕННЯ.....	138

Розділ 9

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Л.І. Штангрет, О.Г. Коломієць, СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА ПРОГРАМА ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ ПОДОЛАННЯ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ.....	140
---	-----

Розділ 10

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

В.В. Пригладь, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОМАНДИРА ПОВІТРЯНОГО СУДНА У МІЖНАРОДНОМУ ПОВІТРЯНОМУ ПРАВІ.....	142
---	-----

Підписано до друку 06.04.2019. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturna». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 8,60.
Зам. № 0604-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., анг., рос.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, тел. +38-094-133-87-81.

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40